

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1926.

Första kammaren.

Nr 21.

Tisdagen den 23 mars.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.; och dess förhandlingar leddes till en början av herr andre vice talmannen.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 220, angående ändrad lydelse av § 7 mom. 2 och § 8 i förordningen den 18 juni 1864 (nr 41 sid. 1) angående utvidgad näringsfrihet.

Föredrogs ånyo första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 5, i anledning av väckt motion angående internationell överenskommelse om ett världsspråk. *Om antagande av ett världsspråk.*

I en inom första kammaren väckt och till dess första tillfälliga utskott för behandling hänvisad motion, nr 222, hade herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte hos folkförbundet eller annorledes taga initiativ till en förutsättningslös internationell överläggning

1) om behovet, vid sidan av modersmålen, av ett världsspråk, avsett att antagas genom mellanfolklig överenskommelse och inläras i alla världens skolor;

2) om vilket språk borde upphöjas till världsspråk, antingen ett visst gammalt nationalspråk eller ett nybildat världsspråk;

3) om inrättande av en internationell världsspråksakademi för övervakande av det antagna språkets utveckling och enhetlighet.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att förevarande motion icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Reservation hade avgivits av fröken *Hesselgren* samt herrar *Johansson* i *Hornsberg* och *Magnuson*, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort hava den lydelse, reservationen visade, och avslutas med en hemställan, att första kammaren ville för sin del besluta, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes taga initiativ till en internationell överläggning om antagande genom internationell överenskommelse av ett världsspråk samt, därest sådan överenskommelse åvägabragtes, ej mindre själv vidtagna än även verksamt främja åtgärder till världsspråksidéns förverkligande.

Fröken **Hesselgren**: Herr andre vice talman! I egenskap av reservant i denna fråga ber jag att få yttra några ord.

Den fråga, som det här gäller, har upprepade gånger varit före i riksdagen, första gången för 15 år sedan, men det är ju icke någon livslängd att tala om för en riksdagsfråga, så att än kan man hoppas, att den kan gå igenom. Så

Om antagande
av ett
världsspråk.
(Forts.)

mycket mer som första kammaren ett par gånger förut tillstyrkt motioner av liknande innehåll. Denna gång har emellertid utskottet gått på avslag, icke till följd av en åsiktsändring inom utskottet utan på grund av personalförändring. När man läser utskottsutlåtandet, synes det emellertid, som om reservanternas finge ganska gott stöd för sin tillstyrkan just i det, som framhållits av utskottet.

Utskottet säger t. ex., att ett världsspråk skulle kunna få en ingalunda oviktig kulturuppgift. Det skulle kunna tjäna den internationella samfärdseln, det skulle vara till nytta för vetenskaperna, särskilt på de naturvetenskapliga, matematiska och tekniska områdena, där det skulle kunna göra tjänst på samma sätt som en internationell telegrafcode för telegramtrafiken. Det är just detta som reservanternas också mena, men skall man få en sådan code, så måste man också komma till internationella överenskommelser på detta område, och det är det, som motionären och reservanternas begära.

Utskottet talar med en viss överlägsenhet om »ett folkens gemensamma tungomål». Om utskottet därmed menar ett tungomål, som skulle ersätta de nationella språken, så anse reservanternas den saken vara fullt lika utopisk som någonsin utskottet själv. En sådan uppfattning om världsspråket förefaller mig dock mera tillhöra Babels torns än våra dagar. Den allmänna uppfattningen är väl den nu, att man med ett världsspråk menar ett hjälpspråk och icke ett språk, som på något sätt skulle ersätta de nationella språken eller förminska deras kulturuppgift.

Utskottet antyder, att man härför bättre skulle kunna använda ett av de levande språken. Inför vad som inträffat i Genève under de senaste veckorna, måste man säga sig, att en sådan tanke är fullständigt ohållbar. Skall något kunna göras på detta område, måste det vara genom något i högsta grad neutralt, något, som icke har några nationella intressen bakom sig, och då kan man icke tänka sig annat än ett konstgjort språk.

Utskottet menar, att en stor nation som t. ex. England skulle hålla sig för god att använda ett konstgjort språk, då den själva har ett språk, som talas på så många håll i världen. Ja, detta är utskottets mening, men om man ser på vad engelsmännen själva säga om saken, förefalla de icke att vara så obenägna härför. En kunglig kommitté förordade 1918 utvecklingen och användandet av ett konstgjort språk. I av engelska undervisningsministeriet avgivet yttrande till generalsekretariatet i Genève framhålles, att det med stor framgång undervisas i esperanto i flera engelska folkskolor. En sak, som ofta anföres mot tanken på ett världsspråk, är, att det skulle förstöra den kulturella betydelsen av de andra språken, att man icke vidare skulle studera dem o. s. v. Men i den engelska rapporten framhålles alldeles särskilt, att just studiet av esperanto har visat sig öka förståelsen för det egna språket och underlätta studiet av andra främmande språk. Så talas det i denna rapport om att i de engelska folkskolor, där barnen läst esperanto, ha de fått en bättre uppfattning om sitt eget språk och större förmåga att handskas med detta — och det framhålles även, att de haft lättare att sedan lära sig andra främmande språk. Precis samma uppgift har jag fått från rektorn för Beskowska skolan, som framhåller, att han efter försök vid Beskowska skolan kommit till den uppfattningen, att de elever, som läst esperanto, sedermera ha lättare att lära sig andra främmande språk. Mot den uppfattningen, att man genom att lära sig ett konstgjort språk skulle förlora intresset för andra språk, talar även en uppgift, som samme rektor givit mig. Det hade flera gånger hänt, att arbetare, som börjat läsa esperanto och därigenom lärt sig förstå, att man kan fatta och ha glädje av ett främmande språk, sedan gått över till att studera något av de moderna språken. I stället för att detta således skulle vara ett hinder för studiet av de moderna språken, är det snarare en hjälp.

Det har även ofta framdragits, att det är alldeles omöjligt att tänka sig, *Om antagande av ett världsspråk.* att ett konstgjort språk skall kunna ha någon framtid, när det är så många olika nationer, som skola tala det. Det skulle i alla fall talas olika i de olika länderna. Utskottet säger något om »latin på engelska» och »latin på svenska». Om jag ej missminner mig, drog herr Vrang, när denna fråga förra gången var uppe, fram ett exempel från en konferens i Wien, där man kommit till korta, då de olika representanterna försökt tala latin. Mot dessa påståenden stå emellertid mycket kraftiga uttalanden från de håll, där man verkligen prövat denna sak. Vid den ena konferensen efter den andra, där många nationer samlats, har man fullt förstått varandras esperanto, och detta har varit förhållandet icke blott vid direkta esperantokonferenser, utan även där detta språk för praktiska ändamål använts vid andra konferenser.

I rapporten från generalsekretären för folkförbundsförsamlingen i Genève framhålles det t. ex., att man vid en skolkonferens i Genève år 1922, där ett flertal nationer voro samlade, använde sig av esperanto. I rapporten sägs, att konferensens förhandlingar slutfördes på tre dagar i stället för 10, som de säkerligen annars skulle ha tagit, och detta betydde icke, att man icke yttrade sig, ty det hölls 33 eller 38 anföranden under den tiden. Således har man genom att slippa översättningar av hållna anföranden kunnat koncentrera arbetet, och man har tydligen förstått varandra fullständigt. Detta hjälpspråk har redan fått en viss praktisk betydelse. Det har erkänts såsom internationellt telegrafspråk. Även Sverige har sedan 1926 upptagit det bland telegrafspråken. I Amerika, som är ett praktiskt land, skickar man ut sådana rundradio-meddelanden, som skola gå långt, på esperanto, därför att man vet, att dessa meddelanden förstås bäst.

Så sent som år 1925 hölls en handelskammarekonferens i Paris, varvid 400 personer voro närvarande. 171 handelskammare och 33 stater voro representerade. Vid denna konferens kom man till det resultatet, att det för handelsutbytet och för handelskamrarna skulle vara av stor betydelse att ha ett hjälpspråk, och man antog en resolution, i vilken det föreslogs, att esperanto bör undervisas obligatoriskt i alla handelshögskolorna i hela världen och att alla länders handelskammare böra uppmuntra studiet av detta språk. Det är just för den praktiska användningen på alla möjliga områden, som man behöver ha ett sådant språk, och det är icke några allmänna, vaga, utopiska saker, som man här vill, utan något, som skall bli till verklig praktisk nytta. Men skall man kunna nå detta mål, kan man säkerligen icke gå den väg, som föreslås av utskottet, att låta saken drivas fram genom sin egen tyngd. Man måste komma till en internationell överenskommelse för att kunna en gång för alla fastställa *vilket språk* det är, som skall användas såsom internationellt hjälpspråk.

Det har nu sagts, att det skulle bli stora svårigheter att kunna bestämma detta, därför att vi redan ha alla möjliga sådana språk. Vi behöva emellertid icke tala om alla möjliga sådana språk, ty de språk, som finnas, äro så närstående varandra, att de, som lärt ett av dem, förstå de andra. Blevet ett av dem t. ex. esperanto genom ett internationellt beslut fastställt såsom det, som kommer att användas, skulle i alla fall de, som lärt sig t. ex. ido, ha nytta av vad de lärt sig och lätt kunna övergå till esperanto.

Reservanterna ha i sitt yrkande icke gått så långt som motionären, därför att de icke velat binda Kungl. Maj:t vid några detaljer. Vi begära helt enkelt ett initiativ till en internationell överläggning för att antaga ett internationellt språk och att vi sedan göra vad vi kunna för vår del för att befordra saken i Sverige.

I en tid, då radio och flygmaskiner öka samfärdseln och samarbete mellan människorna till en sådan grad som i våra dagar, blir naturligtvis behovet av

Om antagande av ett världsspråk.
(Forts.)

ett hjälpspråk mer och mer klart, och jag anser, att det är en ganska viktig och värdig uppgift för en liten nation att försöka arbeta för ett sådant mål. På grund härav, herr andre vice talman, ber jag att få yrka avslag på utskottets hemställan och bifall till reservationen.

I detta anförande instämde herr *Björkman*.

Herr Sandegård: Jag skall be att få säga några ord i anslutning till vad utskottet anfört såsom motivering för sin ståndpunkt.

Jag vill dock först med anledning av reservanternas gjorda yrkande påpeka, att detta yrkande, som, såvitt jag minns för övrigt, aldrig var på tal inom utskottet och som skall innebära en uppmjukning och begränsning av motionens kläm, såvitt jag kan se, i själva verket inbjuder kammaren längre ut på den hala isen än motionären själv gör. Reservanterna ha nämligen icke bara utmönstrat det lilla ordet »förutsättningslös» ur klämman, de ha i sin motivering tydligt angivit, att det »mera närliggande» mål, de syfta till, är ett auktoriserande av det konstgjorda språket såsom ett meddelelsemedel i det internationella umgänget. Det återstår att se, i vad mån detta sätt att söka förenkla frågan kan göra kammaren mindre betänksam än i föregående fall, då det för kammaren gällt att taga ställning till världsspraksfrågan i den formen. Utskottsmajoriteten har emellertid nu ansett sig böra välja den rena avslagslinjen.

Jag skall bespara kammaren en upprepning eller ett mer ingående utvecklande av utskottets i utlåtandet angivna skäl och inskränka mig till att säga något om *ett* av de argument för det konstgjorda språket, som drives av både motionären och reservanterna. Jag konstaterar bara i förbigående, att motionären finner tanken på ett levande språks upphöjande genom internationell överenskommelse till världsspråk böra betecknas såsom en politisk omöjlighet, och att han, i fråga om det konstgjorda språkets utsikter, anser det uteslutet, att några regeringsombud i Nationernas förbunds råd och församling skulle kunna omfatta den frågan som »någon hjärteangelägenhet», eftersom »frågan om världsspråket», enligt hans mening, »är en moralisk angelägenhet». Hur ett svenskt regeringsinitiativ skulle kunna bli nyckeln till de mäktiges och förstockades hjärtan, lämnar oss motionären däremot i ovisshet om.

Motionären, liksom reservanterna, har emellertid ett argument för det konstgjorda språkets nödvändighet, som jag skall be att få upptaga ett ögonblick. Det är påståendet, att det här skulle föreligga ett alldeles speciellt intresse för den stora oprivilegierade massan och arbetarvärlden. Jag måste för min del beteckna den tanken såsom reaktionär. Man kan för all del hysa aktning och respekt för den idealitet, som säkerligen bär upp arbetet från en del enskilda och inom smärre grupper i arbetarvärlden t. ex. för esperanto, men att det här skulle i denna fråga gälla ett speciellt arbetarintresse, vågar jag för min del bestämt bestrida. Jag har på nära håll sett, och det kanske kan vara tillåtet att i någon mån åberopa erfarenheten här, vad unga, intelligenta svenska arbetare förmå prestera av både arbete och försakerelser, då det gällt att på en knapp fritid mellan arbetet öka sitt vetande. Jag har inom min erfarenhets gränser aldrig mött en arbetare, som frågat efter eller begärt undervisning i esperanto eller ido, men däremot — det gäller de bästa av dem — att först och främst få lära sig svenska ordentligt, läsa svenska, skriva svenska, stava svenska och tala svenska, formlära och satslära och allt vad därtill hör, ordentligt och sedan att få lära sig ett kulturspråk, engelska eller tyska, således ett levande språk, som talas i det levande livet. Det är, herr talman, tills vidare på sina håll som det kan med modersmålet, men i varje fall synes det förhållandet, att man vill gå in för detta konstgjorda världsspråk —

språket utan själ — med en speciell motivering av detta slag, tanken att vilja möta denna bildningshunger och längtan efter ett rikare kulturliv, som i stigande grad otvivelaktigt ger sig till känna inom arbetarvärlden, att möta denna hunger och denna längtan med ett språk, som icke är något språk, och en litteratur, som icke är någon litteratur, förefaller mig vara att vilja ge stenar i stället för bröd.

Jag tror för min del, att om man, såsom reservanterna förorda, skall inrikta sig på »mera närliggande» uppgifter, som det heter, så kan kommunikationsspråket, kongressspråket, hotellspråket och turistspråket esperanto, ido, eller vad det nu är, med fördel tillsvidare föras åt sidan och ansträngningarna inriktas på att så mycket mer energiskt fullfölja i första hand förbättringen av vårt folkliga undervisningsväsen i allmänhet och vår modersmålsundervisning i synnerhet. Detta arbete kan gärna gå hand i hand med arbetet på att bereda större möjligheter för dem, som ha lust och fallenhet att lära sig ett språk, som leder in i en levande mänsklig kulturs verklighet och icke bara är en, låt vara lätt, framkomlig väg till på sin höjd internationella korrespondensmöjligheter per brevkort eller kosmopolitisk talfärdighet på kongresser. Ty det blir väl ändå så, att det vackraste och bästa i vår gemensamma andliga odling möter oss i konkret och i detta fall nationell gestalt.

För övrigt synes mig hela detta resonemang om behovet av ett språk vid sidan om modersmålet bygga på en uppfattning om vad flertalet behöver, som är ganska verklighetsfrämmande. För flertalet människor är behovet av ett världsspråk lika artificiellt som esperanto självt. Det torde också vara svårt att upptäcka någon folkopinion i detta land bakom denna motion. Presens tystnad ger väl vid handen, att denna fråga icke kan vara, såsom motionären gör gällande, »en av de stora realiteterna i livet, som det gäller att se in i ögonen». Man saknar här både inom kamrarna och i utskottet till och med varje spår av en framställning eller påtryckning från något som helst håll bland de världsspråksintresserade själva, fastän frågan nu på nytt ligger på riksdagens bord. Detta senare förhållande har kanske sin förklaring i vad motionären berättar om spänningen mellan esperantolinjens företrädare och idoiterna. Motionären upplyser nämligen, att »ingen av ledarna för de två språken vill ge vika. Icke heller lyckas man träffa överenskommelse om en gemensom aktion, och saken synes nästan hellre få förfalla». Det ser nära på ut, som om den ärade motionären i verkligheten här hölle i det bekanta skafvet, till vilket det icke ens finns någon yxa.

Det gives, herr talman, utopier, om vilka det kan sägas, att de varda morgondagens verklighet. Världsspråkstanken tillhör icke den kategorien.

Jag ber, herr talman, att med stöd av vad jag här anfört och med hänvisning till vad utskottet i övrigt anfört få hemställa om bifall till utskottets yrkande.

Herr Pauli: Herr talman! Man gör vid många frågors behandling här i riksdagen den reflexionen, att människonaturen överhuvud i grund och botten är förfärligt konservativ. Och om man skulle behöva ett riktigt färskt och belysande exempel på den satsen, även tillämpad på socialdemokraterna, så har den siste ärade talaren levererat ett sådant exempel. [Herr **Sandegård:** Instämmer!]

Han gör mig till och med det nöjet att instämma häri och besparar mig därigenom nödvändigheten att ytterligare bestyrka detta påstående.

Den argumentation, han förebragt, går i så gott som alla väsentliga punkter på sidan om den sak det här gäller. Han förklarar, att påståendet om ett behov hos de breda lagren av ett internationellt hjälpspråk är reaktionärt. Jag

*Om antagande
av ett
världsspråk.
(Forts.)*

Om antagande
av ett
världsspråk.
(Forts.)

kan icke riktigt fatta vad han menar därmed. Men så mycket förstår jag, att han menar, att ett sådant behov i verkligheten icke existerar. Vad folk behöver här i landet är, säger han, att lära sig tala och skriva svenska. Ja, det har han ju alldeles rätt i. Han förklarar vidare, att man behöver lära sig ett eller flera kulturspråk för att därigenom komma i tillfälle att stifta närmare bekantskap med de stora skatter, som ligga förborgade i de olika kulturländernas litteratur. Det där är också alldeles riktigt. Men varför skall man låta dessa obestriddiga önskemål uppträda såsom fiender till ett tredje önskemål, som också är obestriddigt?

Herr Sandegård gör sitt bästa att förringa detta önskemål. Han försöker reducera denna önskan om en möjlighet till internationell kommunikation mellan arbetarbefolkningarna till en önskan om ett språk, lämpligt till korrespondens på brevkort eller till att föra kosmopolitiska diskussioner på kongresser. Jag tvekar icke att beteckna detta herr Sandegårds uttalande såsom i hög grad ytligt. Det är väl i alla fall ett ovedersägligt faktum, att vi för närvarande befinna oss mitt i en utveckling, där icke bara såsom förut de bildade och privilegierade klasserna inom de olika länderna träda i beröring med varandra, utan där arbetarklassen i allt större utsträckning söker kontakt med sina klassbröder i främmande länder, icke bara genom korrespondens på brevkort och genom kosmopolitisk diskussion på kongresser, utan också genom personlig beröring. Att hänvisa de många, som önska denna personliga kontakt och möjlighet att studera främmande länders litteratur på de områden, som närmast intressera dem, facklitteratur, politisk litteratur och även i någon mån skönlitteratur, att hänvisa dessa, säger jag, till att lära sig ett eller flera av kulturspråken är — ja, jag skall gärna använda ett vackert ord, som den förre talaren tycks ha förkärlek för — det är verklighetsfrämmande. Den föregående ärade talaren erkände själv, att ett av de språk, som här äro satta i fråga, kan vara en ganska lätt och snabb framkomlig väg till realiserande av detta önskemål. Varför skall man då motsätta sig, att folk använder den vägen? Är det herr Sandegård, som skall diktera, i vilken riktning den svenska arbetarbefolkningens bildningsbehov bör taga sig uttryck? Tillkommer det honom att dekretera, att de gärna få lov att lära sig tyska, engelska, franska, spanska och italienska, men att det är en dumhet, kanske rent av orätt av dem att försöka på en mera hastigt framkomlig väg vinna vad de eftersträva? Det förefaller mig vara litet förmåtet av herr Sandegård att på det sättet uppträda såsom mentor för de — det vet jag — ganska stora skaror inom berörda folklager, som ha en helt annan uppfattning i den här saken.

Herr Sandegård förklarade, att riksdagen icke behöver företaga några åtgärder i detta avseende, därför att det icke övats någon påtryckning på riksdagen. Det är något nytt för mig, att riksdagen endast skall företaga åtgärder efter föregående påtryckning utifrån, alltså efter påtryckning av vad man med ett romantiskt uttryck brukar kalla »gatans parlament». Jag trodde, att herr Sandegård hade den uppfattningen, att riksdagen kan tänka själv utan pekpinne utifrån.

Man möter ofta det resonemang, som herr Sandegård nu använde, att dessa konstgjorda språk, esperanto och ido, äro förkastliga, därför att de sakna själ. Jag undrar, om herr Sandegård, när det gäller för honom att fortskaffa sig mellan olika platser i vårt sköna fosterland och han kan välja mellan en häst och en automobil, tvekar att begagna automobilen av den anledningen, att automobilen saknar själ. Man borde överhuvud taget se på hela denna sak liter mer praktiskt. Det är ganska vanligt, att man påträffar denna mera sentimentala uppfattning, som herr Sandegård givit uttryck åt, hos personer, som i stort sett stå främmande för språkforskningen. Däremot ser man många framståen-

de filologer, som ha en helt annan och fördomsfriare syn på saken. Det beror kanske på att dessa forskare handskats så intimt med språket, att de lärt sig inse, att språket har karaktären icke bara av en *organism* utan även i rätt hög grad av en *mekanism*. De ha därför mindre betänkligheter mot att begagna sig av ett medel, som i än högre grad än de levande språken är en mekanism, ett slags artificiell konstruktion, jämförlig med andra moderna uppfinningar. Vad man framför allt bör anstränga sig att eftersträva i denna fråga, är denna praktiska och fördomsfria syn på saken, som i det hela ser vad det verkligen är: ett *tekniskt* spörsmål. Man skall ej blanda in allt detta tal, att det är hjärtlost att locka folk att studera ett språk utan själ. Man bör i stället tänka på, att detta språk kan ha praktiska fördelar, som de stora kulturspråken sakna.

Ingen bestriider, att behovet av ett gemensamt medel de olika nationerna emellan föreligger. Jag tror ej ens, att herr Sandegård på allvar bestriider det. Det man tvistar om är huvudsakligen, huruvida man skall anlita ett redan befintligt nationalspråk eller ett artificiellt av det slag, jag nyss berörde. Fröken Hesselgren har redan utvecklat skälen, varför det vore svårt att t. ex. få engelskan antagen av andra nationer som internationellt hjälpspråk. Den starka nationella avundsjuka, vi nyligen bevittnat nere i Genève, och även den ytterst omoderna stavning, som utmärker engelskan, uppresa svåra hinder däremot. Då återstår ett av dessa artificiella språk.

Jag tror, att det är ganska olämpligt, när det gäller ett påverkande av den allmänna opinionen i detta fall, att använda uttrycket »världsspråk». Man behöver icke tillskriva denna tvekan opportunistiska skäl, som motionären gjort; den beror av rent reella grunder. Det är nämligen icke överensstämmande med sanningen, att man här verkligen eftersträvar ett världsspråk, d. v. s. ett språk, som skulle ersätta de andra språken, utan det är endast ett hjälpmedel bredvid dem, som man vill ha. Därför skulle jag helst sett, att reservanterna hade använt uttrycket »internationellt hjälpspråk».

Sedan rör sig diskussionen om de rätta vägarna att befordra det här föreliggande önskemålet. Jag tror för min del, att det ligger mycket i den önskan, som motionären här upprepade gånger framställt och som första kammaren två gånger biträtt, nämligen att initiativet bör utgå uppifrån, när det gäller att få ett sådant språk samtidigt studerat i olika länder. Men att döma av den utgång frågan upprepade gånger fått i svenska riksdagen, tycks det vara en ganska hopplös uppgift att förmå de svenska statsmakterna, liksom kanske även andra länders statsmakter, till ett sådant initiativ. Alldeles hopplöst förefaller det likväl ej, när man betänker, att frågan bragtes fram i Nationernas förbund vid dess första förbundsörsamling av elva olika stater. Men det ser ju ut, som om det initiativet runnit ut i sanden. Jag måste för min del bekänna, att jag liksom en talare i andra kammaren har den uppfattningen, att denna fråga till slut kommer att tränga sig fram på det sättet, att de organisationer eller korporationer, som ha starkast intresse av saken, taga frågan om hand. Jag tror, det är riktigast, att arbetarorganisationerna, fackföreningarna o. s. v. verkligen lägga sig ordentligt ombord med att få denna sak praktiskt ordnad. Har den väl en gång fått tillräckligt stöd på det hållet, kommer detta nog att få en återverkan inom parlamenten också.

Då jag emellertid fortfarande har den uppfattningen, att ett stöd från de svenska statsmakterna åt saken i fråga skulle vara önskvärt, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen, dock med den ändring, att framför orden »internationell överläggning» insättes ordet »förutsättningslös».

Om antagande
av ett
världsspråk.
(Forts.)

Om antagande
av ett
världsspråk.
(Forts.)

Herr Bergman: Herr talman! Den föregående ärade talaren är filolog, och han anlade i viss mån filologiska synpunkter på ämnet. Det är med anledning därav jag ber att få säga några ord. Jag tror mig nämligen med ganska stor säkerhet kunna uttala den mening, att han icke uttrycker majoritetens mening bland filologerna. Han representerar en grupp av filologer, som till en viss grad engagerat sig för ett konstgjort världsspråk. Men det är, ännu åtminstone, en ganska liten grupp.

Även jag är intresserad av världsspråksfrågan, men jag har dock, trots detta intresse och trots att jag lärt mig esperanto, i alla fall kommit till andra slutsatser än den föregående talaren, vilka slutsatser i allt väsentligt sammanfalla med den mening som, enligt vad jag tror mig veta, är den så gott som allmänna bland språkvetenskapsmännen. Jag vill emellertid först erkänna, att det finns ett sympatiskt drag i världsspråksrörelsen, som livligt måste tilltala mig, nämligen den djärva, friska företagsamhet, den ungdomliga världserövraranda, som ligger i tanken. Man kan ju mycket väl förstå, att många representanter för vissa ur denna synpunkt besläktade rörelser, sådana som strävandet för internationell fred och den likaledes internationella nykterhetsrörelsen, måste känna sig sympatiskt stämda mot denna världsfrödringstanke, och det gäller även mig. Men sedan kommer den språkvetenskapliga reflexionens anda och gör vissa erinringar, som jag icke kan tillsluta mitt öra för.

Man talar om att esperanto skall vara så oerhört lätt. Det är i viss mening alldeles riktigt. Det har en mycket lätt grammatik. Man kan på några få timmar lära sig denna undantagsfria grammatik, som är lättare än alla andra grammatiker i världen. Det är fullständigt sant, men, mina herrar, när man skall tala främmande språk spelar grammatiken i själva verket den minsta rollen. Jag vågar påstå, att 90 procent av svårigheterna vid behandlingen av främmande språk ligger icke i grammatiken utan i ordförrådet. Man skall i varje ögonblick ha ordförrådet present för sig. Det är en ren minnes sak att lära sig dessa tusentals främmande ord. Om man begår ett grammatikaliskt fel i ett samtal med en utlänning, betyder det icke så mycket, om man blott kommer fram med orden och därigenom blir förstådd. Och vad ordförrådet beträffar, är detta praktiskt taget lika svårt i esperanto som i andra språk; åtminstone för de icke-romanska folken. Fröken Hesselgren yttrade, att man i Beskowska skolan gjort den erfarenheten, att om man först lärt sig esperanto, så går det lättare att lära sig vissa andra språk sedan. Ja, tacka för det! Esperantos ordförråd är väsentligen taget från de romanska språken, från latinet och från dess dotterspråk, franskan, spanskan och italienskan, och det klingar nästan som italienska eller spanska. Skall man lära sig t. ex. franska, som är ett romanskt språk, eller till och med engelska, som ju står närmast de germanska språken, men också har ett starkt romanskt inslag, och har man i förväg fått lära sig en massa ordrötter i esperanto, så blir det givetvis lättare att lära sig sådana språk, i vilka samma ordrötter återkomma. Men nog är det en omväg att lära sig esperanto först för att lättare lära sig franska och engelska.

Jag instämmer i sak fullkomligt med herr Sandegård, då han gör gällande att ett verkligt levande språk ger mycket mer åt arbetarna än ett konstgjort språk. Herr Pauli jämförde en automobil och en häst och undrade, om ej en automobil vore bättre att fara med än en häst, fastän hästen är levande. Men vad sägs om de många som icke vare sig med herr Pauli fara i automobil eller ens med herr Sandegårds häst, utan äro hänvisade till de s. k. apostlahästarna? Jag skulle hellre vilja använda en annan bild och säga: det är visserligen bra att ha ett konstgjort ben, om man ej har ett levande, men nog är ett levande ben ojämförligt mycket bättre att gå med än ett konstgjort. Här har talats om att ett konstgjort språk »saknar själ», och herr Pauli har

på ett rätt bestickande sätt bemött detta, men han har förbisett själva huvudsaken i denna invändning. Det, som ligger i uttrycket om ett språks själ, är framför allt det, att om man skall få fram det ideella innehållet i en främmande kultur, måste det ske genom översättning från det språk, i vars dräkt denna kultur är klädd, för så vitt man ej har lärt sig språket i fråga, men det vet herr Pauli liksom alla filologer, att översättningar, hur skickligt de än må vara gjorda, endast i ytterst sällsynta undantagsfall och knappt ens då, återge den verkliga »själen» hos originalet. Men skall man intränga i världslitteraturen och främmande folks kultur med tillhjälp av enbart esperanto, så måste det ske uteslutande på översättningens väg. Ett levande språk har visserligen också den svårigheten att kämpa med, då det skall översätta ett annat språk, men dels har det levande språket en egen litteratur och kultur att öppna vägen till, dels har det en del möjligheter genom sin inneboende tradition, sin nyansering, sin historia o. s. v. att ge ett själsligt innehåll även åt översättningen från ett annat språk. En sådan blir visserligen aldrig exakt detsamma som originalet, men den kan dock göras på ett ofantligt mycket värdefullare sätt med ett levande språk än med ett konstgjort, rent mekaniskt-tekniskt språk. Ett levande språk kan ej återge själen i det andra levande språk, från vilket översättningen sker, men det inblåser sin egen anda i den nya formen och även detta kan »besjäl» tolkningen.

Ett verkligt världsspråk, som skulle bli allmänt talspråk och litteraturspråk jorden runt, kan enligt min tanke icke kommenderas fram. Det måste, om och när det skall komma till stånd, växa fram som en naturlig historisk utvecklingsprodukt. Det var på det viset latinet en gång i världen blev ett världsspråk i någon mån. Något verkligt världsspråk har dock icke ens det varit, ty det användes i en begränsad del av världen, men i denna kulturkrets vann det sin dominerande ställning genom det politiska inflytande och den kultur, vartill Rom höjde sig. Det utrotade därvid en hel del kultur- och litteraturlösa nationalspråk på den pyreneiska halvön, i Gallien och Nordafrika, men när det kom på andra sidan av Adriatiska havet, stötte det på en mur, som var fullkomligt oöverstiglig, det högt utvecklade kulturspråket grekiskan. Den muren kom det icke över. Därför blev den europeiska kulturen kluven i dessa två hälfter, den grekiska och latinska, vilket, som bekant, medförde vittgående följder såväl i kyrkligt och politiskt som i allmänt kulturellt hänseende. Det gick inte ens på den tiden att bilda ett universellt världsspråk. Men latinet har i alla fall varit på god väg ditåt. Det var långt efter Roms politiska undergång ett allmänt vetenskapens, kyrkans och diplomatiens språk i många århundraden. Till denna ställning hade det emellertid kommit på ett fullt naturligt sätt genom den historiska utvecklingen.

Nu tror jag för min del, att en sådan utvecklingslinje kommer att genomlöpas av ett bland de nu levande språken, nämligen engelskan. Denna min övertygelse har vunnit i styrka genom de senaste världshändelserna, i det den anglosachsiska världens inflytande efter världskriget blivit större än någonsin förut. Det är alldeles tydligt, att engelskan har ett ofantligt försprång framför alla andra språk. Redan nu tala ett par hundra miljoner människor engelskan som sitt modersmål. Och jag har sett en uppgift, att de områden på jorden, där de bildade allmänt förstå engelskan och använda den som uttrycksmedel, men där det även finnes andra språk, skulle omfatta en befolkning av minst tre hundra miljoner människor. Under sådana förhållanden torde det vara alldeles hopplöst till och med för andra levande språk och ännu mer för ett nytt konstgjort, som knappast förstås av en enda miljon människor, att under överskådlig tid kunna hinna upp detta försprång. Är det således något språk, som har förutsättningar att bli ett världsspråk för närvarande, så är det engelskan. Jag menar då med världsspråk ett språk, som man vid sidan av det nationella språk-

*Om antagande
av ett
världsspråk.
(Forts.)*

Om antagande
av ett
världsspråk.
(Forts.)

ket kommer att behöva lära sig. Jag menar naturligtvis icke ett språk, som kommer att utrota alla andra språk. Den möjligheten tror jag ej på. Man vet, hur det gick t. ex., då tyskarna försökte det i Slesvig och Polen, och rysarna i de baltiska provinserna och Finland o. s. v. Sådant går ej, det visar den historiska utvecklingen, utan nationalspråken komma nog att leva vidare och de ha full rätt att existera.

Det kan således endast bli fråga om ett internationellt hjälpspråk. Det var ett intressant uttalande, som herr Pauli till sist gjorde, när han korrigerade motionärens begrepp om »världsspråk». Då vaknade den verkliga filologen hos honom. Då börja vi också närma oss varandra, ty jag har icke något emot att på vissa begränsade områden, där det låter sig göra, ett internationellt hjälpspråk kommer till användning.

För att styrka vad jag sade angående filologernas mening ber jag få påpeka vad redan motionären med missnöje konstaterat, nämligen att de humanistiska vetenskapsmännen i allmänhet äro emot hans motion. Det tyckes han anse bero på, att de fått lära sig andra språk och därför känna sig så förfärligt överlägsna, och i sin kalla hjärtlöshet ej ha känsla för dem, som icke fått någon språkbildning. Men det är naturligtvis icke förhållandet. Att naturvetenskapsmännen äro mera benägna för saken beror sannolikt på att vad naturvetenskapsmännen, matematikerna, teknikerna m. fl. ha att meddela varandra låter sig meddelas även på ett konstgjort språk, medan det förhåller sig annorlunda med t. ex. filosofiska abstraktioner och nyansrikare utredningar. För att styrka, att de ledande filologernas mening i stort sett sammanfaller med den jag här förfäktat, skall jag be att få anföra ett par representativa yttranden av framstående svenska filologer.

Vad säger t. ex. professor K. F. Johansson, som nyligen avgått som professor i jämförande språkforskning vid Uppsala universitet? Han kan utan tvivel betecknas såsom en huvudauktoritet i en sådan fråga som denna.

Han säger: »Enligt min mening kommer världsspråkproblemet att lösas sig ut ifrån givna historiska faktorer på helt naturligt sätt utan konstlade ingrepp. Uttryckt i en formel är lösningen den, att det (respektive de) språk har utsikt att bli världsspråk, som är på samma gång det enklaste, lätthanterligaste och lättlärdaste samt tillika representerar den största summan av i världssamfärdseln deltagande individer.»

Dessa förutsättningar passa ju fullkomligt in på engelskan och det är även prof. Johanssons mening.

Det andra yttrandet, som jag ber få anföra här, är professor Norens. Jag anför det något utförligare, därför att både motionären och — märkvärdigt nog — även utskottet, som ju annars delar min mening, citerat Noreen på ett sätt, som är ganska vilseledande. Det har naturligtvis ej varit utskottets mening, utan det ser ut, som om utskottet helt enkelt råkat ut för malören att ha klippt citatet från något tidigare utskottsutlåtande, som mynnat ut i en tillstyrkan. Läser man nämligen det uttalande av Noreen, som står i utskottets historik, får man den föreställningen, att han oreserverat varit med på motionärens idéer. Så var emellertid alldeles icke förhållandet. Professor Noreen var en ultramodern, absolut fördomsfri forskare. Han hade föga respekt för traditionen — det har han på det eklatantaste sätt visat genom sin ytterst radikala nystavningspropaganda, mot vilken Fridtjuv Bergs ter sig mycket beskedlig — så att om det överhuvud har funnits någon svensk språkforskare, som varit »open to conviction» såsom engelsmännen säga, även i denna sak, så borde det varit just han. Han var därjämte vår främste internationellt erkände språkforskare. Han är således i alla avseenden en man, vars ord man i en språkfråga som denna bör lyssna till. Vad menade nu denne store och modernt anlagde språkforskare? Jo han säger ordagrant i det utlä-

tande, som begärdes av honom med anledning av motionen vid 1919 års riksdag:

»Emellertid måste man ha klart för sig» — han hade först uttalat vad utskottet återgivit, nämligen, att han sympatiserade med tanken på ett världsspråk ur vissa synpunkter — »att ett dylikt språk endast kan bli ett hjälpspråk, användbart i fråga om dels allt som rör vårt materiella liv, t. ex. på resor och i hotell, på affärsbyråer och i handelskorrespondens m. m., dels i större delen av den vetenskapliga och tekniska litteraturen, och man kan omöjligt dela motionärens ljusa tro på att det blir även lämpligt till skönlitterära ändamål, ja, ett 'tungomål, höjt över alla andra'. De som grundligare satt sig in i denna fråga ha nämligen för länge sedan blivit fullt på det klara med att ett nyskapat språk utan den nyansrikedom och de idéassociationer, som endast en lång historia och rika traditioner kunna skapa, är ur stånd att tillgodose de krav, som stilkonstnären — han må vara lyriker, humorist eller filosof — måste ställa på sitt språkliga verktyg.» Professor Noreen ställer sig i fortsättningen av sitt uttalande »mycket betänksam» gent emot motionärens slutsatser och yrkanden. »Tiden är icke mogen att införa det i skolundervisningen», yttrar han bl. a., men det är just vad herr Lindhagen yrkat. Striden om vilket av de konstgjorda språken som skulle vara det eller de andra överlägset måste först inom intresserade kretsar vara avgjord, påpekar han. Innan man kommit så långt, kan man ej sätta i fråga, att något skall genom lag påbjudas i denna sak. Sedan säger han om striden mellan esperanto och ido, att »varje språkman måste anse ido vara sin rival esperanto överlägset». Allt tal om att Noreen skulle gett sitt votum för esperanto är således grundlöst.

Vidare säger han: »Intresset, ja entusiasmen för denna idé förverkligande måste också först ha trängt mycket djupare och spritt sig i mycket vidsträcktare kretsar. Annars riskerar man ett fiasko, som kan för lång tid omöjliggöra varje framgångsrikt arbete på denna kulturuppgift, som dock en gång måste förverkligas.» Ja, här ser man dels hans sympati för tanken ur vissa synpunkter men också hans avgjorda avstyrkande av sådana förhastade åtgärder, som herr Lindhagen föreslår. De få år som förflutit sedan Noreens yttrande avgavs ha icke medfört någon sådan djupare och vidsträcktare intressestegring, som han ansåg som oundgänglig förutsättning för statsåtgärder. Vad arbetarintresset beträffar, vill jag till sist instämma i vad en annan ärad talare redan sagt, att detta intresse blir mycket bättre tillgodosett, om man söker möjliggöra för arbetarna att få lära sig något verkligt levande språk. Jag har för min del i den pågående offentliga diskussionen i vårt land om skolväsendets demokratisering uttalat mig för den tanken, att i städernas folkskolor möjlighet borde beredas lärjungarna att frivilligt och kostnadsfritt få någon kunskap i engelska. Det skulle de ha mycket större nytta av än att lära sig konstgjorda språk, vare sig esperanto eller ido. Å andra sidan må det erkännas, att ett konstgjort språk också kan ha sin begränsade uppgift, och ingen bör på något sätt vara avog mot de frivilliga strävanden, som göra sig gällande i detta avseende. Skulle dessa få någon större utbredning, kan frågan möjligen i framtiden komma i ett i någon mån annat läge, just som herr Pauli säger, men åtminstone såsom saken nu ligger, kan man, även med bästa vilja till förståelse för saken, icke finna det tillrädligt för riksdagen att bifalla så löst grundade projekt som de vilka den ärade motionären nu på nytt, ökänslig för både prof. Noreens och andra sakkunnigas kritik, framlägger.

Jag kan alltså för min del icke annat än ansluta mig till utskottets förslag. Jag uttalade samma uppfattning 1919 och jag har icke sedan dess funnit någon anledning att ändra mening.

*Om antagande
av ett
världsspråk.
(Forts.)*

Om antagande
av ett
världsspråk.
(Forts.)

Herr **Magnuson**: Då andra kammaren i onsdags avlog denna motion av herr Lindhagen, kan den ju icke leda till resultat i år heller, men just detta avslag är för mig ett skäl att hemställa, att första kammaren måste upprätthålla den, om också icke precis gamla men dock tradition, från senare år, då kammaren såväl år 1921 som 1924 godkänt de utskottsutlåtanden som gått ut på bifall till herr Lindhagens i detta ämne väckta motioner.

Utskottet har i år avstyrkt motionen. Det kunde lika gärna ha varit tvärtom. Det har bara berott på en tillfällighet, kan man säga, att det blivit på det sättet, men det inverkar ju ingenting på själva sakfrågan, om man står såsom reservant eller på utskottsmajoritetens sida. I alla fall synes det mig, att utskottsmajoriteten varit åtskilligt välvilligt stämde mot motionären. Det framgår på flera ställen, och det framgår just därav att majoriteten trycker på att inom vissa begränsade områden kan ett världsspråk eller, om man vill kalla det så, ett hjälpspråk, ha sin betydelse. Reservanterna trycka än mer på den saken och framhålla just, att man måste börja, icke med en stor plan att inom en snar framtid genomföra denna sak utan börja så smått, och de peka på de områden inom samhället, där ett sådant språk närmast kan komma till användning. Dessa områden äro, såsom även utskottet påpekat, kommunikationsväsendet. I samfärdseln länderna och folken emellan såväl på järnvägar som även sjöledes måste det ovillkorligen för den personal exempelvis, som betjänar allmänheten vid dessa samfärdsmedel, ha ganska stor betydelse. Om vi enkla människor äro ute och resa och man har vetskap om att befälet och tågförarna ha kännedom om detta språk, som man synnerligen lätt kan tillägna sig, betyder det ganska mycket. Även inom andra områden såsom turistväsendet och hotellväsendet måste det ovillkorligen ha sin betydelse. Reservanterna anse således, att det om man inriktar sig på dessa begränsade områden, ovillkorligen skall vara till nytta för människor, som icke från början haft möjlighet att lära sig något av de stora kulturspråken. Min mening är naturligtvis den, att detta hjälpspråk, som jag hoppas skall slå igenom en gång, ej skall komma att uttränga något av de stora kulturspråken. Det skulle icke heller vara nyttigt. Med den litteratur, som de nuvarande kulturspråken ha, äro de naturligtvis av ofantlig betydelse för allt vad studier och vetenskaper heter.

Hittills har utvecklingen på detta område gått på frivillighetens väg. Jag minnes såsom ung pojke, när esperanto kom till, vilken stark känsla det rådde hos Stockholms arbetarungdom för denna rörelse. Jag medger, att den har slappats, den har nu icke samma styrka, och det är beroende på, att världsspråken numera inläras i skolorna i allt större och större utsträckning, dock naturligtvis icke i den utsträckningen, att den kan fylla folkets behov av språkkunskap. Jag säger, att det fanns ett stort intresse på den tiden, och jag själv och många av mina jämnåriga använde tiden till att studera esperanto. Det tråkiga i detta är ju, att fulländningen av esperanto icke skedde på detta språks egentliga grund.

Ett nytt språk kom upp, och stridigheterna mellan dessa tvenne språks anhängare ha gjort att utvecklingen ej gått så fort. Allt flera och flera anhängare har dock hjälpspråksidén fått icke allenast i vårt land utan även i övriga länder. I vårt land törs man väl påstå, att det är ett 10,000-tal människor, som intressera sig för esperanto eller ido. Det är visserligen en relativt obetydlig siffra, men när det helt och hållet fått gå på frivillighetens väg utan något som helst stöd av statsmakterna och när det år från år förvägras stöd från riksdagens sida, så förstår man, att rörelsen icke har fått den hjälp, som denna sak skulle behöva för att kunna tränga sig fram. Någon stat måste i allt fall börja, och då tycker jag, att det borde vara en liten kulturstat, som vårt land, som toge första steget.

Jag skall be att få påminna om en debatt, som förts i andra kammaren i denna fråga. När en av kammarens förnämsta talare i ett skickligt, starkt oratoriskt lagt anförande hade avrättat motionen, så påpekade i en replik till herr Engberg en verkligt sakkunnig på området, som själv var esperantist, i enkla, kraftiga ordalag, vilken betydelse och vilken nytta en person kan ha av att kunna esperanto, när han är ute i världen. Han omnämnde, att han talat med en holländare på esperanto, och det gick bra, och likaså, när han talade med en finne. I sin replik på detta sade då herr Engberg, att han icke hade något emot, att hjälpspråksidén vann utbredning, och han hade ej heller något emot, att detta stöddes av statsmakterna på ett eller annat sätt, men han var emot, att riksdagen skulle gå in för saken på det av motionären anvisade sättet. Då må man fråga sig: vilket sätt är det bästa att stödja motionärens tanke, att Kungl. Maj:t tar initiativet till någon internationell överläggning eller, såsom den ärade talaren i andra kammaren anvisade, att man söker få statsmakternas stöd på något sätt, d. v. s. försöker få ett anslag för frågans utveckling?

*Om antagande
av ett
världsspråk.
(Forts.)*

Det har sagts, att de stora nationerna ha ett mycket litet intresse för denna sak, och särskilt har England framhållits som exempel i detta stycke. Jag ber då få säga, att om England och engelsmännen icke ha så stort intresse för saken, är det kanske beroende på, att engelska språket ligger mest fjärran från det latinska ursprung, som såväl esperanto som ido äro byggda på, och att således en engelsman med sitt konstlade språkkuttal säkerligen icke vill gå in för att erkänna ett hjälpspråk, byggt på latinsk grund, men å andra sidan vill jag påminna om, att för närvarande ligger den ekonomiska ledningen av den internationella esperantorörelsen i England. Det betyder dock något.

För övrigt vill jag säga, att en engelsk lärobok i esperanto nyligen gått ut i en upplaga av 750,000 exemplar. Det vittnar dock om, att det finnes intresse för saken även i det land, som nära nog sist skulle väntas komma att intressera sig för ett världsspråk, byggt på latinsk grund.

Esperanto och även ido äro, som vi alla veta, byggda på latinsk grund. Språket är vokalrikt och lätt att uttala, med en vacker och regelbunden betoning. Det har liksom latin ett enkelt uttal. När en latinsk sats citeras särskilt av de herrar, som behärska latin, och som man vet så gärna citera en sats eller fras på latin, så tycka vi andra, att detta låter vackert. Det är samma förhållande med esperanto och ido, vilka vi tycka låta tilltalande, därför att språket är byggt på fonetiska grunder.

Jag vill sluta, herr talman, med att säga, att vårt lilla land, som under de senare åren gjort sig mycket känt bland de stora nationerna och kanske även aktat, icke skulle förlora något av detta anseende, om Sveriges riksdag skulle vilja gå in för att stödja idén om ett hjälpspråk och stödja idén genom att ge regeringen i uppdrag att på ett lämpligt sätt och på en lämplig tidpunkt söka få fram frågan i folkförbundsförsamlingen — den instans, som man här närmast tänker på.

Jag skall be, herr talman, att få sluta med att yrka bifall till reservationen, men med en ändring då det har blivit påvisat, att reservationen skulle ha gått utöver vad motionären har avsett; vilket ju också påpekades i herr Sandegårds skickligt lagda anförande. Med anledning av detta och då talmannen icke ansett sig kunna ställa reservationen sådan den är under proposition, skall jag be att med strykande av sista satsen få föreslå att första kammaren ville för sin del besluta, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes taga initiativ till en internationell överläggning om antagande genom internationell överenskommelse av ett världsspråk.

Om antagande
av ett
världsspråk.
(Forts.)

Herr Vrang: Man hade kunnat önska, att denna frågas behandling förlagts till pingst, som ju är tungomålstalandets klassiska högtid. Då emellertid förhållandena gjort, att det kommit att inagurera vår påskafrojd, måste jag såsom ledamot av utskottet taga detta tillfälle i akt för att hävda några synpunkter, som gjort, att jag har biträtt utskottets förslag.

När motionen nu kom fram, för åttonde gången under 15 år, rann mig i minnet en strof, som jag en gång i min ungdom lärde mig ur det förnämsta världsspråket, latinet, och som lyder sålunda: »Infandum, regina, jubes renovare dolorem.» Det står i Virgilius. [Herr **Lindhagen:** Vad betyder det?] — Motionären kan nog översätta det själv. —

En motion med herr Lindhagens etikett på och namn inunder är alltid ägnad att väcka intresse. Den innebär alltid något nytt. Det är nya tankar, nya uppslag, nya förhoppningar och låt mig även säga, nya utopier. Det är få motionsförfattare, som det är så intressant att läsa, som just herr Lindhagen, och det torde vara få i riksdagen, som så intresserat läsa herr Lindhagens motioner som jag. Och så har även i detta fall skett. Jag gjorde, som det står i Fänrik Ståls sägner: »Jag läste en rad, läste två, mitt hjärta började att slå.» Då jag läst de båda första raderna, kom jag till ett citat ur Jeremias klagovisor: »Trälarna råda över oss, ingen finnes, som rycker oss ur deras hand.» Det är den gamla översättningen, det har jag konstaterat, men det är i allt fall ur Jeremias klagovisor. Därvid fick jag emellertid den tanken, att herr Lindhagen borde ha gått litet längre tillbaka i den gamla skriften eller till första Mosebok, där det finns en berättelse, som skulle ha gjort sig mycket bra som signum på denna motion, nämligen elfte kapitlet 4—8 verserna, som innehålla berättelsen om Babels torn och därmed sammanhängande språkförbistring. Det är väl det, som då skedde, som herr Lindhagen vill söka reparera genom att ideligen framföra denna motion.

Det skulle leda för långt att gå in på hela motionen, som omfattar 37 sidor, inklusive register; men det är dock några särskilda punkter, som jag skall tillåta mig i korthet beröra, då de ha sitt alldeles särskilda intresse.

Motionen synes inrikta sig huvudsakligen på esperanto, och även i dag har man talat om esperanto såsom den generella beteckningen för ett världsspråk. I förbigående må jag dock erinra om, att esperanto icke står ensamt om anspråken att betraktas som världsspråk, ty förutom esperanto hava vi en »förfining» av det, som heter ido. Dessutom känna vi litet var, att det finnes ett språk, som heter volapyk, men därutöver erinras också i motionen om några andra världsspråk än esperanto. Det finns 7 stycken att välja på, och det kanske blir flera. Detta emellertid sagt i förbigående.

Om detta esperanto göras på ett ställe följande lyriska betraktelser: »Det har rikedom, precision och smidighet i makalös grad. Det kan uttrycka tankens finaste subtiliteter. Bildens träffsäkerhet, stilens skönhet, framställningssättets poesi, uttryckets omväxling och exakthet, beskrivningens kraft och styrka, dessa äro den litterära förtjänstens grundbeståndsdelar, och för densamma erbjuder esperanto fullt spelrum.» Man känner sig, som om man vore i en kyrka och hörde vacker musik, när man läser detta. [Herr **Lindhagen:** Här är fråga om ett citat.] Men vackert är det i allt fall. — Emellertid kommer ett par sidor längre fram ett meddelande, som verkar som en kalldusch över alla dessa vackra saker. Där står: »Vad språkets allmänna, icke tekniska ordförråd (la langue courante) beträffar, har esperanto hittills varit ytterst försiktigt med att skapa nya ord.» Jag förstår icke, hur man kan få detta att gå ihop med påståendet, att esperanto kan uttrycka tankens finaste subtiliteter, bildens träffsäkerhet, stilens skönhet m. m., då man har pålagt sig

stor försiktighet med att skapa nya ord. Det återstår att närmare få en förklaring på det. Jag kan dock icke giva den.

Vidare har jag fäst mig vid, att det i motionen står, att världskriget för synnerligen illa from med esperantisterna. Medan det före kriget fanns 700,000 esperantister i världen, är det enligt den uppgift, som här finnes, nu så, att kriget decimerat dem till halva antalet, som fanns år 1914 d. v. s. att esperantisterna nu äro 350,000 personer. Icke vet jag, vad esperantisterna gjort krigsguden för när, eftersom just de blivit föremål för skotten och blivit ihjälskjutna. Däremot tror jag mig förstå *fredsvännen* Lindhagen, som tydligen av pur omtänksamhet om såväl språket som dess utövare tagit upp detta argument.

På ett annat ställe står det, att en ung kines behöver två år för att lära sig esperanto, medan han behöver sex år för att lära sig engelska. Det konstateras å andra sidan, att de europeiska människorna äro mera intelligenta och lära sig språken hastigare, och vidare, att det kan fastslås, att esperanto är 8 å 10 gånger lättare att lära än varje annat främmande språk. Sålunda, om en kines behöver två år för att lära sig esperanto, skulle han behöva mer än 16 till 20 år för att lära sig ett annat främmande språk. Detta enligt vanlig, enkel multiplikation, åt vilken jag dock här ej kan ge vitsord.

Med anledning av såväl motionen som vad dess förespråkare här anført, vill jag göra gällande den meningen, att ett konstgjort språk ändå till sist blir de bildade klassernas språk, om det nu överhuvud taget kommer att få någon betydande utbredning. Det är redan påpekat här i kammaren av en språkman *ex professo*, nämligen herr Bergman, i vilken påfallande utsträckning de romanska språken, och särskilt latinet, som är de romanska språkens ursprung, fått släppa till råmaterialet till esperanto. Jag skall längre fram söka praktiskt visa det. Den, som läst latin, känner lätt igen en mängd av orden i esperanto, under det att förbindelsen med de germanska språkstammarna, till vilka även vårt hör, är mycket ringa. Och helt åsidosatta synas därvid andra språk vara, t. ex. de slaviska eller kinesiskan (för vilken motionären eljest ganska ofta visat varmt intresse).

Fröken Hesselgren har i dag erinrat mig om ett yttrande för ett par år sedan rörande svårigheterna med uttalet. Att tala latin på engelska eller på franska är icke detsamma som att tala latin på svenska. Det är en sanning, trots alla motsägelser. Att så måste vara är självklart för den, som något känner till uttalen på olika tungomål. Jag skall med några exempel belysa detta. I engelskan uttalas »u» ofta som svenskt »ju», t. ex. i »United» och »i» stundom (före r) som det svenska »ö» t. ex. i »girl» och »Irving». Så hava vi det spanska (muljerade) »ñ» som utläses som »nj», och i tjeckiskan låter »š», som »sch». Detta olika uttal av samma tecken vållar naturligtvis olägenheter. Även accentueringen kommer att medföra svårigheter. Nu skall visserligen enligt esperantoregeln accenten ligga på penultima, d. v. s. på näst sista stavelsen. De, som äro vana att enligt sitt modersmåls lagar sätta accenten på annat ställe, råka jämväl ut för svårighet att uttala detta språk med annan accentuering än vad deras eget språks regler kräva. Och därigenom har man även svårare att göra sig förstådd.

Det spörsmålet ställer sig därjämte upp för mig: *när, var och hur* skall detta språk, som man syftar till, läsas och läras? Här lär väl knappast finnas någon, som kan nöjaktigt svara därpå. Det klagas ju redan nu allmänt över, att vårt skolschema är överbelastat och att eleverna ha svårt att tillgodogöra sig de pensa, de ha att inlära eller inhämta, med de timplaner, som äro gällande. Jag befarar, att det skulle bli än värre genom tillkomsten av ännu ett ämne, esperanto, utom det att man finge komplettera vår högre undervisning genom

*Om antagande
av ett
världsspråk.
(Forts.)*

Om antagande
av ett
världsspråk.
(Forts.)

anskaffande av lämpliga lärare härför. Här måste man noga göra sig reda för saken, innan man fattar ett beslut om en utredning eller om en skrivelse, för vilken det måste finnas åtminstone något bättre och mera underlägg än några allmänna fraser.

Jag träffade häromdagen en mycket intresserad och framstående esperantist — orsaken till att jag satte mig i förbindelse med honom skall jag strax redogöra för. Han gav mig den rätt uppseendeväckande upplysningen, att den framställning, som gång på gång gjorts av herr Lindhagen i riksdagen, vore esperantisterna såsom sådana föga glada över. Han förmenade, vilket också här redan påpekats av en talare, att en sådan rörelse som denna skall gå nerifrån och uppåt, och i den mån den visar sig ha raison d'être bland folk både i de högre och lägre klasserna, skall man söka väcka statsmakternas intresse för densamma. Nu har man börjat, sade han, i alldeles fel ända, och fråga är, om man icke härigenom mera skadat än gagnat saken.

Innan jag slutar, skall jag inför kammaren lämna ett litet prov på, huru detta »framtidens språk», esperanto, låter. Jag kan icke språket själv, men den egenskapen delar jag med de allra flesta, som talat i ämnet, så att i det stycket få vi icke tänka och tala illa om varandra. Jag har låtit översätta en liten sats till esperanto. Översättningen lyder så:

»Ĉiuj adeptoj de Esperanto—alménaŭ en ĉi tiu lando — certe deziras akcepton de la nuna propono de Lindhagen, per kio sendube pli da intereso por la afero estus vekata, nur psikologie rigardate. Estus de mi malĝuste diri pri tio ion nebonan, ĉar la esperantistoj certe batalas por la sukceso de sia afero el motivoj pure idealaj.»

Detta är på svenska översatt: »Alla anhängare av esperanto — åtminstone i detta land — önska förvisso bifall till Lindhagens förevarande motion, varigenom tvivelsutan ökat intresse för saken, rent psykologiskt skulle väckas. Det vore orätt av mig att säga något ofördelaktigt härom, då förvisso esperantisterna av ideella bevekelsegrunder kämpa för sin saks framgång.»

Trots denna välvilliga sats är jag på grund såväl av de skäl som anförts i utskottets betänkande som av dem, jag här anför, förhindrad att tillstyrka bifall till saken på sätt som herr Lindhagen önskar, men förbehåller mig öppen rätt att en annan gång när frågan kommer på rätt bog, tilläventyrs taga den i välvilligt, förnyat övervägande. Såsom saken nu ligger, ber jag, herr förste vice talman, få instämma i utskottets yrkande om avslag å motionen.

Herr **Holmgren**: Herr talman! Jag skall icke säga många ord. Jag skall be att få ansluta mig till reservationen.

Det är väl säkert, att det skulle vara av överskådlig betydelse, om man kunde få ett världsspråk, som alla kunde läsa och förstå, och det skulle kanske mer än något annat underlätta närmandet mellan de europeiska nationerna och verka till utjämning av de nationella motsättningar, som äro Europas stora olycka.

Det sägs i reservationen något om, att ett sådant språk också skulle ha betydelse för vetenskapen. Vetenskapen är ju internationell, eller skulle vara det, men de vetenskapliga skrifterna äro icke internationella. Jag ger själv ut en internationell vetenskaplig tidskrift: »Acta medica Scandinavica», som läses i alla länder och världsdelar, och där arbetena äro skrivna på engelska, franska och tyska, men olyckan är, att det är endast en del av läsekretsen, som kan läsa varje artikel. Sålunda kunna de franska studenterna ytterst sällan läsa något annat än vad som är skrivet på franska, samma är förhållandet med de franska vetenskapsmännen. De amerikanska och engelska studenterna och vetenskapsmännen kunna endast undantagsvis läsa och förstå något

annat än engelska. Beträffande de tyska studenterna och vetenskapsmännen är det kanske något bättre, och i Skandinavien, exempelvis här i Sverige, är det mycket bättre, men även hos oss är det undantagsvis, som en student kan läsa t. ex. en fransk uppsats. Det är därför otvivelaktigt, att det för vetenskapen skulle vara av stor betydelse, om det funnes ett språk, som alla kunde förstå. För att läsekretsen av den tidskrift, jag talade om, skulle kunna förstå, vad som där är skrivet, finns det icke något annat sätt än att under varje artikel trycktes en resumé på de två andra språken. En artikel, som är tryckt på tyska, måste ha en resumé på engelska och franska, o. s. v. Det är därav klart, att det även för vetenskapen skulle ha stor betydelse att det funnes ett gemensamt språk, som alla kunde förstå.

Nu ger jag herr Bergman alldeles rätt i, att det är icke alldeles så säkert, att man skulle kunna genomföra ett världsspråk, på det sätt, som här är tänkt, och att det är kanske möjligt att ett levande språk som engelskan t. ex. skall kunna segra och bli ett världsspråk. Det kan jag naturligtvis icke yttra mig om, men jag kan icke inse i vad mån detta skulle vara något, som hindrar att gå den väg, som reservationen anger. Det är ju fråga om en förutsättningslös överläggning i saken, och när det är en så utomordentligt viktig sak, som här, kan jag icke tänka mig, att man skall kunna få en tillräckligt avgörande och auktoritativ utredning av frågan annat än på den väg, som reservationen anvisar.

Jag ber därför för min del att få yrka bifall till reservationen med den ändring, som föreslagits, jag tror av herr Magnuson.

Med herr Holmgren förenade sig herrar *Leander* och *Luterkort*.

Herr Lindley: Herr talman! Jag har begärt ordet med anledning av ett yttrande av utskottets värderade ordförande. Han yttrade nämligen, att han bestred, att *detta* kunde vara ett arbetarintresse.

Jag vill då här säga, att herr Sandegård känner nog inte till dessa förhållanden tillräckligt mycket, när han kan fälla ett sådant yttrande. Det är nu 30 år sedan jag började deltaga i den internationella rörelsen, och jag tror därför, att jag kanske har större erfarenhet på detta område än någon annan av kammarens ledamöter. När vi då bildade en internationell sammanslutning, bestående av organisationer i olika länder, var det första spörsmål, vi måste taga fasta på, att begränsa språken. Vi kunde nämligen icke ha det så, att representanterna för varje land skulle ha rättighet att yttra sig på sitt eget tungomål. Vi måste därför bestämma, att endast tre språk fingo talas på de internationella sammankomsterna. Man fick då taga de stora kulturspråken — tyska, franska och engelska. Det var den allra första svårigheten, ty märk väl, även om en person är hemma i ett främmande språk, är det icke säkert, att han kan yttra sig på detta språk, som icke är hans modersmål. Han är alltså avskuren från möjligheten att kunna deltaga i en debatt, och det är mycket få, som kunna behärska ett främmande språk på sådant sätt, att de kunna yttra sig och framför allt framföra sin mening så, som de skulle ha önskat själva. Givetvis är detta ett missförhållande, som träffar smånationerna värst, i all synnerhet Skandinavien, Spanien och överhuvud taget sådana länder, vars representanter icke behärska främmande tungomål.

Detta är, må jag säga, ett av de största skälen för att vi här skola gå i spetsen för strävandet att försöka framskapa ett språk, varigenom vi skola kunna göra oss förstådda med varandra. Nu är det visserligen sant, att man har tolkar på dessa kongresser. Men hur tillgår det i allmänhet? Jo, representanterna för de tre stora kulturländerna liksom övriga representanter, som behärska dessa tre stora kulturspråk, kunna yttra sig obehindrat i mycket stor

*Om antagande
av ett
världsspråk.
(Forts.)*

*Om antagande
av ett
världsspråk.
(Forts.)*

omfattning, medan däremot, när tolkning skall ske, anförandet måste skäras ned på så sätt, att det endast återger kontentan. Den, som då icke kan vederbörande talares språk får icke veta allt, vad personen i fråga sagt, utan blott en del, och detta måste givetvis även innebära en mycket, mycket stor olägenhet.

På grundval av detta väckte jag för 23 år sedan i den internationella samlingslutning, jag tillhör, en motion om att försöka införa esperanto som ett samlingspråk. Ja, men nu vet man, att det är med den här saken som med motioner i denna kammare, att man kan uttala sig välvilligt om dem, men det resulterar i alla fall icke i något. Det är ju rent av ogörligt att tänka sig lära gamla hundar sitta, och det är också omöjligt att få gamla arbetarrepresentanter, som allaredan ha lämnat skolbänken bakom sig, att börja lära sig ett konstgjort språk, som de icke ha någon direkt användning för med detsamma utan först i en framtid. Alltså fanns det mycket, mycket små utsikter att på det viset kunna få fram ett internationellt hjälpspråk. Jag har därför, det må jag säga, under de sista 10 å 15 åren släppt tanken nästan fullständigt, därför att jag anser den vägen vara absolut oframkomlig. Jag tror därför icke på att någonting skall kunna göras omedelbart i fråga om att realisera införandet av ett sådant internationellt hjälpspråk. Då mina vänner frågat mig, vilket språk de skola studera för att få internationella förbindelser och för att kunna sätta sig in i internationella frågor, har jag t. o. m. sagt: »Försök att lära er ett levande språk, ty det är det enda, som ni har omedelbar nytta av.» Däremot är jag fullständigt på det klara med att vi förr eller senare måste lösa detta problem och försöka få ett allmänt gemensamt internationellt språk. Men då torna genast svårigheterna, de nationella svårigheterna upp sig mot det. Inte kommer väl Tyskland och inte heller Frankrike att gå med på att acceptera engelska språket, även om engelskan i närvarande stund är det mest dominerande språket? Jag är övertygad om att det inte finns någon möjlighet att acceptera engelskan såsom ett sådant allmänt internationellt språk. Framför allt när förhållandena komma att stabiliseras, komma säkerligen tyskarna att motsätta sig det i ännu högre grad, än de skulle göra nu för tillfället. Därför tror jag icke, att det finns någon möjlighet att kunna få ett levande språk att bli ett sådant internationellt språk, som man skulle kunna använda överallt. Jag tror därför icke på något omedelbart resultat av dessa våra strävanden, men jag tror däremot på att man allaredan nu kan lägga en grund för framtiden, och jag kan icke se någon annan acceptabel lösning på frågan än den, att man får börja med det uppväxande släktet och försöka lära det världsspråket i skolorna. Härigenom kunna de få det första greppet på ett internationellt hjälpspråk, om man kan ena sig om ett sådant, nota bene, eller om man kan göra ett nytt, som är så bra, lättfattligt och dugligt, att det kan användas för detta ändamål. Det ligger väl ändå inom möjligheternas ram att kunna åstadkomma något sådant. Sedan skall man lära det i skolorna för att, som jag förutsätter, så småningom det uppväxande släktet skall kunna få någon internationell användning av detsamma, som icke vi ha kunnat få.

Det är därför, som jag för min del vill tillstyrka, att kammaren gör ett uttalande till förmån för ett världsspråk, och jag anser också, att det skulle vara galet, om vi nu i år följde utskottets förslag efter att två gånger förut här i denna kammare ha givit vår anslutning till åtgärders vidtagande för att framskapa ett internationellt språk. Förliden onsdag var det en talare, som fällde det yttrandet här i denna kammare, att varje gång, herr Lindhagen här kommer ned till gripbara, realiserbara projekt i stället för att hålla sig i skyarna, är kammaren alltid villig att följa honom. Jag kan för min del icke tänka mig, att han skulle kunna hänsyfta på någonting annat än denna internationella språkfråga. Därför skulle det vara ganska konstigt, om kammaren

bara ett par dar senare i en sådan reell sak som den föreliggande, vilken två gånger förut accepterats, skulle förkasta motionen.

Jag skall därför, herr talman, be att få yrka bifall till reservationen med den av herr Magnuson föreslagna ändringen.

*Om antagande
av ett
världsspråk.
(Forts.)*

Herr Lindhagen: På dagordningen står nu frågan om ett världsspråk *vid sidan av* modersmålen. Jag börjar med att understryka detta. Den väcktes av mig först på grund av erfarenheterna vid den stora internationella socialdemokratiska kongressen i Köpenhamn 1910. Skandinaverna voro fullkomligt handikapade inför de tre stora privilegierade språkfamiljernas representanter. Då slog världsspråkstanken ned som en blix i mitt medvetande. Detta tillstånd var icke rättvist och icke gagneligt.

Följden blev naturligtvis — man begagnar ju de små maktmedel, man har — en motion i andra kammaren 1911. Det var märkligt att se, vilken anslutning frågan då fick, den största den fått i andra kammaren. Till och med talmännen Swartling, som icke hört talas om något sådant, blev så intresserad, att han hade en livlig konversation med oss, som förfäktade saken, och han sade, att det var verkligen ett utmärkt och välbehövt projekt. Men utskotten ha ju då och de närmast följande gångerna varit snäva och principlösa, om jag så får uttrycka mig. De ha stått inför det obekanta, och när man icke förstår en sak, är det en vis regel att säga nej, tills man blir upplyst.

Så kom år 1919. Då hade saken avancerat så långt, att båda utskotten — motion härom förekom då i båda kamrarna — sade, att detta var en *viktig* fråga. Det hade något utskott aldrig gjort förut. Aha, tänkte jag, då är frågan på marsch framåt. Men i alla fall blev det naturligtvis avslag på grund av allehanda förhinder, som makthavare och auktoriteter alltid tillgripa inför det nya, som är riktigt och oundvikligt.

Åren 1921 och 1924 slog frågan igenom i första kammaren. Beslut fattades om skrivelse till förmån för saken. Samtidigt rullade emellertid sisyfusten ner i andra kammaren under ledning av socialdemokraten Artur Engberg, som ställde sig i spetsen för de konservativa och den stora obekantskapen i saken, i vilken senare han själv även ingick. Det märktes nämligen på hans motivering, att det endast gällde en känsla, en konservativ stämning emot frågan utan kännedom om densamma eller medkänsla med mänskligheten. Han bespisade den senare däremot med engelska, franska och tyska, som han själv kan någorlunda eller bra och då behövs det kanske icke någonting för den övriga världen eller vad det nu kunde vara för skäl.

Nu befinna vi oss i året 1926. Då har verkligen ett tillfälligt utskott i andra kammaren, trots de nedslående erfarenheterna från två föregående gånger, med 8 röster mot 2 velat försöka få andra kammaren på rätt bog i denna fråga för en gångs skull. Man tog också sin sak så allvarligt, att man hörde sakkunniga, såsom rektorn för Beskowska skolan, vilken är en övertygad anhängare av världsspråksidén och med framgång propagerat för esperanto i sin skola.

I första kammaren däremot gick man den motsatta vägen. Där hade föregående utskottsordföranden, häradshövding Borell, konservativ, och därefter dr Pauli, socialdemokrat, gått i spetsen för övertygelsen om världsspråkets nödvändighet. Nu har vid ärendet såsom ordförande fungerat en medlem av nationella partiet, herr Anderson i Hägelåkra, vilken vid detta tillfälle varit frånvarande, och i stället togs nu ledningen inom utskottet av en socialdemokratisk kyrkoherde, herr Sandegård, som författat utskottets betänkande, vilket accepterat helt de Engbergska linjerna. Utskottsutlåtandet är nästan en avskrivning av dennes motiveringar 1921 och 1924. Vad den nu väckta motionen verkligen avsåg att efter åskilligt arbete nämligen att skaffa oss

Om antagande
av ett
världsspråk.
(Forts.)

alla någon upplysning i saken, har gått spårlöst förbi utskottet såsom om det aldrig varit skrivet. Jag sade också häromdagen till utskottets ordförande: »Du måtte icke ha läst motionen.» — »Jo», sade han, »många gånger, och vi ha gjort vad vi ha kunnat.» Tänk, att det verkligen finns personer, som vilja så litet och således också kunna så litet, ty där det finns en vilja, där finns det en väg!

Vad nu själva saken betyder behöver här icke utvecklas. Betydelsen ligger i sakens egen natur. Vi befinna oss i internationalismens tid, och det behövs ett gemensamt språk såsom verktyg. Vi äro trålar under språkgränsernas uråldriga ofärd, och man måste finna på något sätt att utplåna denna ofärd. Träldomen, särskilt under de tre privilegierade språken, är ett av den gamla tidens nedärvda förtryck, som någon gång i alla världsdelar måste avkastas. Jag återkommer till detta längre fram.

Första kammarens tillfälliga utskott har åren 1921 och 1924 hört professor Noreen såsom sakkunnig. Det nuvarande utskottet däremot har icke alls tillitat någon sakkunnig, ty det anser sig självt så klokt, att det icke behöver närmare upplysningar. Professor Noreen yttrade, att ett världsspråk utgjorde ett trängande och med vart år ett allt omistligare behov. Det är en kulturuppgift, sade han, som en gång måste förverkligas, eftersom det är en av mänsklighetens allra viktigaste, ja — märk väl, mina herrar — »om icke rent av den viktigaste». Han var också på det klara med, att ett nybildat lättlärt världsspråk var den enda möjliga utvägen, och han fastslog också i sitt utlåtande, att man genom esperanto och ido äntligen fått något att ta på och som borde fullföljas. Därmed avfärdade han alla andra världsspråksförsök, och volapyk ligger för länge sedan i sin grav. Herr Engberg och hans anhängare talade vid debatten i andra kammaren om språk som volapyk »eller vad de nu kallas». Det visar deras obekantskap med saken. Dessa två språk, esperanto och ido, ha fått en utbredning, som erkännes av sakkunniga, och de ha också fått det i praktiken. Nationernas förbunds generalsekretariat liksom den engelska vetenskapsakademiens världsspråkskommitté säger, att esperanto och ido äro inga konstgjorda språk längre, utan de äro levande språk, som talas av en myckenhet människor över hela världen. Skillnaden är bara den, att dessa människor äro utportionerade på alla stater, under det att de, som tala de nationella språken, befinna sig inom trånga gärdesgårdar. Tysklands på sin tid främste språkvetenskapsman, Hugo Schuchardt, förklarade redan 1888, att världsspråket var »kronan på våra internationella inrättningar».

Utskottsutlåtandet har i sin utredning sysslat företrädesvis med professorers divergerande meningar i denna sak. Det är också någonting att lyssna till kanske, men framför allt bör man väl avlyssna vad folken behöva. Det är en bättre kunskapskälla i detta fall än de olika meningarna bland professorerna. Professor Bergman sade, att det stora flertalet som avstyrka äro lingvister. Det vet icke herr Bergman. Talaren har icke summerat ihop dem från alla länder och räknat dem på fingrarna, utan han hoppas, att det ligger så till, som han helst önskar. Särskilt professorer i latin och grekiska äro ofta förfärligt yrvakna inför denna nykomling, som vill göra anspråk på att uttränga det gamla latinet och den gamla grekiskans traditioner såsom de enda värdiga världsspråken. Herr Bergman är latinare, professor Lindskog i andra kammaren är grek och herr Vrang lär vara latinare också och citerar latin i sin tidning. Det är klart, att de känna sig olustiga inför denna nya företeelse. Men jag har här händelsevis i tryck uttalanden från en engelsk professor i grekiska vid universitetet i Oxford och en engelsk professor i latin vid universitetet i Cambridge, till förmån för världsspråkstanken, realiserad genom esperanto. Låt oss således nu framför allt tänka själva och icke lyssna bara till professorernas blandade kör.

Jag skall nu be att få läsa upp ett yttrande, som hölls, när denna sak första gången slog igenom i första kammaren. Talaren var också kyrkoherde och hette Brulun, men han var bara frisinnad. Hans inlägg gjorde emellertid starkt intryck på kammaren, och jag skall nu bara läsa upp en del därav. »Det som gör världsspråkstanken så stor», sade han, »är detta, att den är en förbrödningstank» — herr Sandegård — »Förbrödningstanken har alltid varit en av mänsklighetens största tankar. Det är stort med pengar, det är stort med teknik, men det är ändå större med kärlek. Särskilt nu efter det ohyggligt splittande världskriget är väl förbrödningstanken en av mänsklighetens allra största tankar. Det som mäktigt bidrager till att vi känna oss liksom bröder i en familj eller inom ett folk är just språket, att vi tala samma språk, att vi omedelbart utan översättning förstå varandra. Så skulle ett världsspråk mäktigt bidra till att människor i olika länder förstode varandra omedelbart och därför kände sig såsom bröder. Men förbrödningstanken är en fredstanke, och därför se vi världsspråkmänniskor i världsspråket ett kraftigt hjälpmedel för freden, och det synes mig, att alla, som hungra och törsta efter fred, efter att 'frid på jorden' måtte bli en verklighet» — det gör väl också kyrkoherde Sandegård — »borde vara med om att arbeta för världsspråkstankens snara realiserande. Läger jag härtill de många praktiska fördelarna, lättheten för resenären att taga sig fram i främmande land, lättheten för affärsmannen att sköta sin utländska korrespondens, befrielsen för våra elementarskolebarn från den babyloniska språkförbistring i skolorna och möjligheten för folkskolebarnen åtminstone på folkskolans högre stadium att bli i viss mån jämställda i språkligt hänseende med elementarskolebarnen, synes mig arbetet för världsspråkstanken vara synnerligen väl motiverat.»

Nu övergår jag till utskottets motivering, denna oerhörda produkt av negativism och brist på hänförelse för denna stora tanke.

Utskottet säger först, att tanken är utopisk. Visserligen göres ett matt erkännande, att det vore nog mycket bra och skulle ha stor betydelse, om den kunde genomföras, men det är utopiskt. Det är den renodlade Engbergiska ståndpunkten: »Allt världsspråk är utopiskt, ett levande språk kan icke bli världsspråk och ett nybildat lättlärt språk icke heller.» Vi stå därför här med två tomma händer. Missförhållandena och eländet må regera oss, åtminstone som det säges i utlåtandet, »inom överskådlig tid», ty inom överskådlig tid kunna vi icke göra någonting. Detta är väl en fruktansvärd konkursförklaring inför ett så stort spörsmål.

Jag har nu som alltid — med hänsyn till rådande olika meningar om världsspråket bör bli ett nationalspråk eller ett nybildat språk — hemställt om en förutsättningslös utredning, som skulle omfatta bäggedera alternativen. Då emellertid nu motionären och utskottet äro eniga om att icke något levande språk kan bli världsspråk, har utskottet förklarligt nog endast sysselsatt sig med att kritisera tanken på ett nybildat språk såsom världsspråk. Detta visar i själva verket, att utskottet instinktivt finner denna utväg vara den farligaste för utskottets negativism. Emellertid, nämnda tanke är således till att börja med en utopi.

Nu vill jag verkligen påpeka en sak för herr Sandegård. Talaren är ju socialdemokrat och vill således skapa, kanske nästan med lidelse, en ny produktionsordning. Detta är väl ännu mera utopiskt än den här saken. Det ser verkligen ut att gå mycket långsamt med en ny produktionsordning. Den är i ännu högre grad en utopi, men herr Sandegård sitter nu i alla fall i riksdagen främst för att göra den till en levande verklighet. Den socialistiska rörelsen har också till lösen: »Proletärer i alla länder förenen eder.» Även detta måste synas utopiskt i högsta grad, i synnerhet om de för sin andliga gemenskap skola undvara världsspråket och enligt utskottets recept i stället böra lära sig franska,

*Om antagande
av ett
världsspråk.
(Forts.)*

Om antagande
av ett
världsspråk.
(Forts.)

tyska och engelska allihop. Dessa två socialdemokratiska programpunkter ropa efter världsspråket.

Icke heller må förglömmas den kristna framtidsdrömmen, som väl också omfattas av kyrkoherde Sandegård, nämligen »frid på jorden och människorna en god vilja», det mest utopiska av allt. Hur skulle detta kunna ske annat än genom människornas i hela världen förståelse för varandra så som kyrkoherde Bruhn uppfattade det?

Herr Sandegård fällde ett ord om att man räckte folket stenar i stället för bröd genom att bifalla motionen. I bergspredikan talas om något, som kallas för bönhörelse. Det heter: »Vilken är den fader, som om hans son ber honom om en fisk, ger honom en orm i stället för fisken, eller om hans son beder honom om ett bröd giver honom en sten?» Men det är väl just, vad utskottet givit en lidande, i tusen språkfamiljer söndersplittrad mänsklighet, som ber om en faderlig styrelse och bönhörelse. I stället för bröd ger just utskottet bara en sten eller i lyckligaste fall en orm.

För övrigt är som bekant dagens utopi morgondagens verklighet. Men det egendomliga är, att denna morgondag i detta fall redan är inom synhåll. Det står i utskottsutlåtandet: »Icke inom överskådlig tid.» Men motionens utredning visar, att regeringar, handelskamrar, vetenskapliga samfund, Nationernas förbunds generalsekretariat, en utsträckt folkrörelse i alla länder äro eniga om att saken måste komma till, och börjat praktisera den. Kan man då säga, att det är en utopi för oöverskådliga tider?

Nu säger utskottet vidare i en annan punkt: »Det torde väl t. ex. knappast få anses sannolikt, att Förenta staterna och England skulle befinnas villiga att förorda inlärandet i alla världens skolor av exempelvis esperanto.» Jag förstår verkligen inte utskottet, jag förstår det icke alls. Min motion innefattar ju en lång redogörelse för huru just England går i spetsen för esperantorörelsen.

Varför är då utskottet bundet av sina egna fördomar så totalt, att det icke har möjlighet att ta reson inför fakta? Vi ha ju sett, som det står återgivet, att den engelska regeringen tillsatt en språkkommitté, som undersökt bl. a. frågan om undervisning i esperanto i engelska skolor, och denna kommitté har vitsordat, hur nyttigt det är och hur bra det verkar. Kommittén förordade också en utredning genom en särskild kommitté om konstgjorda språks möjligheter och önskvärldheten av att uppmuntra dem. Folkliga organisationer finnas ju i England, vilka arbeta för både esperanto och ido.

Engelska undervisningsministeriet har till Nationernas förbund avgivit en sympatisk redogörelse för det goda resultatet av undervisningen i esperanto i engelska skolor.

Det engelska vetenskapssamfundet, som är mycket ansett, tillsatte också en kommitté för att undersöka frågan om ett internationellt hjälpspråk. Denna kommitté omfattade elva personer och bestod av filosofie doktorer, professorer m. fl. Den avgav ett utlåtande år 1921, och där kom den till det resultatet, att ett levande språk var omöjligt och sålunda även engelskan. Engelskan var omöjlig, säger kommittén, därför att ett sådant herravälde kunde inte den övriga världen förlika sig med. Det är bara i England man är så opartisk, knappast i något annat land.

Kommittén talade också om att engelskan led av en kaotisk stavning, och så gjorde den detta mänskliga uttalande, som är egendomligt för engelsk intellektualism och som man knappast återfinner på andra håll: »I bästa fall tar det tjugo gånger så lång tid att lära engelska ofullständigt som att behärska esperanto grundligt. Varför begära att för vår bekvämlighet större delen av människosläktet skulle studera tjugo gånger längre tid endast för att lyckas komma i förbindelse med sina medmänniskor mindre fullkomligt?» Vi böra ock förstå, att när man talar om ett världsspråk såsom ett hjälpspråk, är det givet,

att ett nationalspråk såsom världsspråk blir i ännu mycket högre grad bara ett hjälpspråk för alla dem, som inte ha det till modersmål, därför att det är så mycket svårare att lära. Man kan till och med säga, att det blir fullkomligt hjälplöst för de flesta människor inom länder med ett annat språk till modersmål.

*Om anlagande
av ett
världsspråk.
(Forts.)*

Den engelska kommittén förordade därför på skäl, som återgives i motionen, att esperanto eller ido skulle upptagas till världsspråk, men man var inte beredd att bestämt avgöra vilket man ville ge företräde. I ett senare utlåtande ett par år efteråt förklarade kommittén emellertid, att den förordade just esperanto, därför att, som den sade, det var mycket mera spritt än ido och därför att, även om det inte var alldeles perfekt, hade erfarenheten visat, att det var fullkomligt tillfredsställande för alla ordinära ändamål. »Att rekommendera två språk är att rekommendera inget», säger kommittén. Den betonar ock, att det är så svårt för genomsnittsborgaren att kunna uppbringa något intresse för denna stora sak. Men man måste taga till vägledning, att det gäller det allmänna bästa och inte en enskild stats bästa. Så fördomsfritt talar man ibland i England i egen sak.

Vid de engelska fackföreningarnas kongress (trades union congress) i Sharborough uti september 1925 antogs den 10 i nämnda månad följande resolution: »kongressen beordrar generalrådet att antaga esperanto som officiellt internationellt språk samt uppmanar till dess upptagande på schemat för alla undervisningsanstalter, som äro förbundna med T. U. C». Detta för utskottet likaledes dräpande faktum är ej omnämnt i motionen.

Jag kan också stå till hands med en uppfordran från England till herr Carl Gustaf Ekman och hans parti, att intressera sig för den här saken. I tidningen »Frisinnad ungdom» hade — en svensk naturligtvis — satt en del frågetecken framför världsspråket men ville i varje fall förorda endast engelskan. Då infordrade tidningen ett uttalande från en bekant världsspråksintresserad man, kyrkoherden Ashley, som är sekreterare i kristliga esperantoförbundet i England. Han säger i artikeln bl. a., att man måste betona, att vi leva i internationalismens tid. Ingen framstegsvän kan vara oense med honom i den punkten, säger han. Internationalismen är det stora centrala ideal, till vilket alla män av god vilja och särskilt alla, som äro liberala i detta ords högsta mening, måste sträva. Det är ingen fras för massan att säga, att världen är en enhet och att realiserandet av denna enhet är en nödvändighet för alla nationer. Utan att betraktelsesättet: världen är en enhet, blir allmänt, kan mänskligheten icke nå allmän lycka och framgång. Men för att detta samarbete mellan personer i olika delar av världen skall kunna äga rum, fordras det, att ett universellt språk skapas. Utan detta instrument bli försöken att realisera den internationella tanken ett byggnadsföretag på lösan sand. »När jag nu talar till frisinnad ungdom», säger Ashley, »så vill jag säga, edra ideal, edra stora ideal kunna icke förverkligas, med mindre än ett internationellt språk åstadkommes.»

Sedan går kyrkoherden Ashley in på en kritik just av det engelska språket, som det skulle bli för vidlyftigt att här återge. Han säger bland annat, att det är få språk, i vilka stavning och uttal äro svårare att lära än i engelskan. I engelska språket finns det t. ex. icke mindre än 26 olika sätt att stava ljudet a. Detta exempel är typiskt för den ologiska stavningen av engelskan. Och han frågar: icke kan man använda ett sådant språk i vanligt bruk i internationellt liv? Det är ju alldeles omöjligt. Och så omnämner han de två professorerna: Oxfordprofessorn i grekiska Gilbert Murry och professorn i latin vid Cambridgeuniversitetet, som äro för esperanto.

»Det mest anmärkningsvärda faktum», fortsätter Ashley, »beträffande esperanto är att rörelsen erhållit stark utbredning och uppmuntran inom det

Om antagande
av ett
världsspråk.
(Forts.)

brittiska väldet», vilket man utom detta välde anser vara otroligt. Det har införts i en mängd folkskolor, det finns esperantoföreningar i mer än 100 engelska städer i en stor gemensam sammanslutning. »Man må komma ihåg», säger han vidare, »att det fordras årslånga studier i skolorna för att lära sig behärska engelskan, och denna tid, antar jag, att kursplanen för de svenska skolorna icke kan giva. Men den tid, som skulle användas för att bibringa barnen dessa obrukbara fragmentariska kunskaper i engelska språket, vore däremot fullt tillräcklig för att giva barnen en så fullständig kännedom om esperanto, att de skulle kunna översätta fredstraktaten i Versailles.» Till slut uttalar han en förhoppning om att varje frisinnad man och kvinna ville upptaga det internationella språkproblemet till allvarlig prövning.

Med Amerika är det på samma sätt. Där finns en hel del organisationer, som arbeta för detta verk, och jag själv kom i förbindelse med en av dem under min vistelse i Washington. Redan 1910 voro Nordamerikas förenta stater officiellt representerade på esperantokongressen i Washington, och på den stora kongressen år 1925 för esperanto i handel och industri voro också Nordamerikas förenta stater representerade, ehuru icke officiellt.

Jag frågar nu: vad menar verkligen utskottet inför sådana fakta, då det bara helt lakoniskt och påstående säger, att man kan *antaga*, att i England och Amerika kan det inte finnas något intresse för denna sak? Detta visar ju, att utskottet åtminstone inte behandlar dessa frågor vetenskapligt utan ledes uteslutande av fördomar och obekantskap med saken. Ett mera nedslående bevis på det parlamentariska systemets inkompetens att behandla mänsklighetens livsfrågor, kan knappast framföras.

Nu åberopar också utskottet Engbergs berömda argument, att engelska talas av 200 miljoner människor — ehuru Engberg inte heller vill ha det till världsspråk, ty han vill inte ha något — och administrativt av 500 miljoner personer. Jag frågar då: är det verkligen utskottets mening att göra propaganda för engelsk imperialism och att, därför att händelsevis England härskar över Indien med dess 300 miljoner invånare, detta skall tagas till intäkt för det engelska språkets utbredning? Förmodligen ser utskottet gärna och tror, att det därigenom blir också alla indiars språk, vilket det inte alls blir.

För resten, kineserna äro ju 400 miljoner och tala andra språk. Indien har 300—350 miljoner, som tala andra språk. Ryssland 150 miljoner, som tala annat språk. Japan har 79 miljoner, som tala ett annat språk. Spanskan talas i Spanien samt Central- och Sydamerika av en mängd människor. För att nu ej tala om en mängd andra, till antalet mindre nationaliteter. Varför skola icke de också ha anspråk på att bli uppmärksammade och ej bara de 200 miljonerna engelsktalande.

Vidare säger utskottet, att engelskan är ett internationellt hamn- och sjömansspråk. Men i motionen omnämnes i alla fall, vilket också herr Lindley erinrat om, att transportarbetarnas internationella federation, som har omkring 2 miljoner medlemmar, har, trots att det särskilt i de övre graderna talas mycket engelska, ansett att man ej kan slå sig till ro med att förorda engelskan utan på kongressen i Hamburg 1924 förordades, att federationen skulle göra propaganda för esperanto.

Utskottet förmenar vidare, att »behovet av kunskap i främmande kulturspråk kvarstår». Det är klart, att varhelst ett sådant behov finnes bör det såvitt möjligt tillgodoses. Det är ju inte meningen att riva ut detta behov ur skolorna i de särskilda länderna, utan man får väl lära sig något av den eller de nationers språk, med vilka man har den närmaste samfärdseln. Dessutom står ju den frivilliga undervisningen öppen, så jag förstår inte vad utskottet menar med detta.

Varför skall med andra ord det bara vara tre språk, som privilegieras fram-

för alla andra. Varför är det tillräckligt, att franska, tyska och engelska skola propageras? Vi ha ju även andra språk. Varför skola de inte få vara med på ett hörn, ja varför icke också ärans och hjältarnas språk och vår egen nation, som utskottet tycks behandla som en föraktlig obetydlighet, som skall ligga på magen för de tre stora s. k. »kulturnationerna», som enligt vad vi sett i Genève inte alls äro mera kulturella än vi. Vi borde utrota detta missvisande ord, »kulturnation».

*Om antagande
av ett
världsspråk.
(Forts)*

I brist på förnuftsskäl tillgriper utskottet till och med det tillhygget, att »ett världsspråk icke kan ersätta ett levande språk eller få tillnärmelsevis samma betydelse». Vad i all världen menar utskottet med dessa innehållslösa fraser? Dessa hundratals, kanske tusentals nationalspråk gälla ju endast inom sitt eget område, och världsspråken, av vilka esperanto och ido redan äro levande, gälla inom alla områden. Vad har franskan som levande språk för större betydelse i Kina än ett världsspråk skulle få, kan utskottet säga det? Var sak har sin betydelse på sin plats, och världsspråket har sin oerhört omfattande betydelse, som intet nationalspråk kan få. Tänk ändå vad man måste hitta på för att kunna strypa en stor och självklar sak!

Så slår utskottet plötsligt om. »Måhända» säger utskottet, har i alla fall det nybildade världsspråket åtskilliga begränsade kulturuppgifter. Reservanterna skatta också i någon mån åt den där synpunkten om de begränsade uppgifterna. Jag vet inte, varför man skall göra det. Det säges ju uttryckligen av det engelska vetenskapssamfundets kommitté, att esperanto visat sig mycket bra fylla behovet för *alla* föreliggande uppgifter. Varför skall man då säga begränsade? Först och främst har det ju betydelse genom att det lämnar tillfälle till utbyte av tankar i livets *alla* vanliga ting.

I motionen finns omnämnd Nationernas förbunds generalsekretariats lärorika och ingående utredning, vilken ju också av herr Vrang återopades i åtskilliga avseenden. Där säger generalsekretariatet: »Esperantos praktiska nytta förhöjes genom den märkliga organisation, som under namn av Universala Esperanto-Asocio är utbredd likt ett spindelnät över alla fem världsdelarna och har officiella ombud i ett tusental städer i 39 länder. Varje år utsänder den en årsbok med en alfabetisk förteckning på dessa städer och representanter. Dessa senare, som tjänstgöra som ett slags esperantokonsuler, meddela alla slags upplysningar, som kunna begäras, förmedla affärstransaktioner och dylikt, taga hand om resande och tjänstgöra som förare åt dessa.» — »En medlem av denna Asocio kan genom årsboken erhålla upplysningar från alla länder och komma i förbindelse överallt genom korrespondens och resor. Om man vänder sig till dess representant i en stad, kan denne föra honom tillsammans med esperantister i olika kretsar, även om spåket icke allmänt talas i staden. Flera fall ha meddelats oss, då föreläsare ha rest omkring och talat på esperanto i många städer för en åhörarskara på 100 till 2,000 personer.» Det finns många esperantister, som resa i hela världen på det sättet: de komma till ett ställe och få anvisning på esperantokonsuln på ett annat ställe. Det finns intet motstycke på något sätt i något levande språk, som kunnat åstadkomma ett sådant nät av överkomliga världsförbindelser.

Utskottet rör sig upprepade gånger med ett »måhända» och ett »lärer». Jag förstår ej, varför utskottet skall säga detta. Dylika labiationer ha i andra kammaren visserligen framförts av den ifrågavarande folkförbrödringens värsta vedersakare. Men varför skall vad de säga vara det enda avgörande och inte den utredning, som finns i motionen, där världsutvecklingen och vad som gjorts för ändamålet talar sitt tydliga och faktiska språk? Emellertid då utskottet kryssar sig fram och kommer med sitt »måhända» och »lärer» är detta ett klart erkännande av utskottets egen obekantskap med ämnet. En sådan ståndpunkt borde väl, såvitt jag förstår, utmyнна icke i ett avslagsyrkande

Om antagande
av ett
världsspråk.
(Forts.)

utan i en ödmjuk hemställan om bifall till ett officiellt övervägande, till utskottets och andras upplysning i det för utskottet obekanta ärendet.

Så kommer en ganska karakteristisk sats. Trots att saken först förklarats för utopi, har utskottet som sagt sedan gjort den omsvägnngen, att den kanske duger för vissa speciella ändamål. Men icke heller för dessa få vi intressera oss, ty »initiativ och åtgärder för tillgodoseende av dessa intressen torde dock i främsta rummet icke böra ankomma på de svenska statsmakterna». Vad menar utskottet med detta? Skola vi inte för vår del också arbeta på det andliga området? Komma vi där med sanningar, så bli vi genast en stormakt, alldeles oberoende av vår befolkningssiffra. Här hemma är man på det militära området oerhört patriotisk. Så snart det däremot gäller de andliga värdena, vet man inte, hur man skall förringa oss och göra oss till kölvattensfolk under stormakterna i alla avseenden. Detta är en förolämpning mot svenska folket. Jag menar inte, att utskottet uppsåtligen avsett detta, men i sak är det en förolämpning, ett landsförräderi, denna ständiga erinran att vi äro obetydligheter och måste förbliva att vara det, så snart det gäller livets högsta angelägenheter. Är det på det sättet man för en nation genom tidens stormar? Jag tror det icke.

Den engelska regeringens språkkommitté sade att den stora önskvärdheten av mera utbredd kunskap och användning av esperanto icke kunde vara att vänta, så vida icke »regeringarna i världen eller i de mest upplysta delarna av världen» enade sig om att tillhandagå med undervisning och understöd till det utvalda världsspråket. Således: »de mest upplysta delarna av världen», tillägger den engelska regeringskommittén försiktigt. Med detta utskottsbtänkande i handen tror jag kommittén skulle vara på det klara med, att Sverige inte hör till de mest upplysta delarna av världen.

Givetvis saknas i utlåtandet icke heller det där gamla argumentet, att för ett studium av folkens humanistiska och vittra litteratur blir bekantskapen med »kulturspråken» alltjämt av nöden. Men hur var det med stenarna och brödet? Är det verkligen meningen, att de i främmande nationalspråk okunniga svenska arbetarna, svenska bönderna, svenska tjänstemännen och för övrigt $\frac{99}{100}$ av överklassen — vi kunna gärna säga det — skola studera alla folks litteratur och att det skall vara det syftemål, den inriktning, som utskottet slutligen kommer till. Vad menar utskottet? Är detta inte någon utopi? Det är väl för övrigt mera viktigt, att man kan komma ut och se sig omkring i världen och först och främst läsa ur livets egen bok, herr Sandegård. Det är en mycket säkrare och mera kunskapsbildande källa än att läsa ur andras böcker. Läser man på det sättet, kan man också lära sig andras språk. Den ene stannar här och den andre där. Det är väl inte meningen att påtvinga hela världen bara ett enda lands litterära skatter — det finns väl redan vida bättre skatter inom vårt eget bröst — och till på köpet invagga oss i den ofantliga utopien, att de skola bli tillgängliga för hela vårt folk.

Då jag for från Washington, sade en fransman under järnvägsresan till mig: »Jag vill, att franskan skall bli världsspråk.» Jag svarade: »Det kunna inte de svenska bönderna och arbetarna lära sig.» Då sade en tysk pacifist, som satt bredvid: »Varför skola de svenska bönderna och arbetarna lära sig något annat språk än sitt eget?» Ja, se där ha vi det. Frågan är, om dessa tre »kulturspråk», som högst $\frac{1}{100}$ av överklassen kan — inte alls bra herr Sandegård, men litet här och där — fortfarande skola regera världen. Det var en socialdemokrat i andra kammaren, jag tror det var 1924, som efter Engbergs anförande sade enskilt åt en annan: »Jo, jag tackar jag, om det blir ett sådant här världsspråk infört, då blir det inte så mycket självskrivenhet till en massa uppdrag för sådana som händelsevis kunna litet tyska, engelska eller franska.»

Nu medger utskottet, att det är ett litet fåtals privilegium att kunna de tre nämnda språken, men då bör det enligt utskottet ej leda till något annat än att man får försöka bereda vidare kretsar ökad möjlighet i detta hänseende. Detta är väl än mindre möjligt att genomföra under »överskådliga tider» i större skala, och det är väl icke det, som skall skänka mänskligheten någonting. Ty mänskligheten vill ha något, som är gemensamt för alla, och på den vägen kan man sedan lättare komma in i varandras kulturer än på nuvarande oframkomliga vägar.

Slutligen tar utskottet ett avgörande intryck av att professorerna i Nationernas förbunds kommission för intellektuellt samarbete ha förkastat världsspråket, och lämnat generalsekretariatets vägledande utredning utan avseende. Tre personer nedlade dock sina röster. En professor biföll utredningen och sex sade, att studiet av levande språk och främmande länders litteratur utgör ett av de verksammaste medlen att uppnå intellektuellt och moraliskt närmande mellan människor av skilda nationaliteter, ett närmande, som utgör Nationernas förbunds syfte. För detta uttalande av de sex böra vi enligt utskottet böja oss i vördnad eller rättare sagt i trädöm.

De sex nämna ej något visst språk, men jag förmodar, att de icke menat svenskan. Den får aldrig vara någon tillgänglig skatt för kulturen, utan det är bara de där tre evinnerliga och välsignade språken, som obehörigen tillägnat sig detta privilegium.

I sin motivnöd har utskottet också upfunnit ett litet formellt krokben. Det säges, att motionen avser frågan om vilket av de *nu* existerande konstgjorda språken skulle böra upphöjas till världsspråk, men utskottet vill hava en utredning även om andra, som kunna uppfinnas hädanefter. Det är visserligen snällt av utskottet, men det är bara ett krokben, som saknar realitet. Ty alla insiktsfulla syssla för närvarande med esperanto och ido men de flesta ge esperanto företrädet såsom något, som man lämpligen kan börja med. Saken är den, att esperantister och idister börja komma överens. I England har man träffat en överenskommelse liksom även på andra håll. Jag hade 1924 sammanträde i Bern med styrelsen för en idistförening. Där reflekterade man på, att börja officiellt med esperanto, som är mest spritt bland alla folk. Först då det gäller att officiellt fastslå ett världsspråk, kan man lämpligen taga itu med frågan, huruvida och i vad mån förbättringar i esperanto anses ostridigt böra äga rum. Esperantisterna vilja icke nu göra några förbättringar i den omtvistade saken, förrän detta stora ögonblick kommer. Idisterna hava visserligen anspråk på att man skall göra det redan nu, men det är blott i denna taktiska punkt, som de skilja sig.

Utskottet kommer ock tillbaka till att någon redobogenhet att medverka till frågans lösning icke kan vara att påräkna från »de stora kulturnationerna». Det är ett upprepande av vad som förut sagts och som jag tillåtit mig bemöta.

Vidare erinrar utskottet, som sagt, om det negativa resultatet av frågans behandling inom Nationernas förbund. Gentemot den betydande uppmarschen från alla kanter för ett världsspråk faller utskottet platt till föga för sex professorer, som förmodligen lärt sig någorlunda dessa tre levande språk och därför äro fästade vid dem och icke kunna se den stora sak, som folken förstå men icke den europeiska överklassen.

Nationernas förbund självt har dock år 1925 ansett sig icke kunna undgå att skatta litet åt världsspråkstanken. Förbundet beslöt nämligen tillstyrka, att esperanto upptoges bland de språk, som få användas för den internationella telegraferingen och i något annat liknande fall. Det hade man icke gjort, om man helt och hållet sett ned på detta språk, men man anade, att det ligge framtid i detsamma.

*Om antagande
av ett
världsspråk.
(Forts.)*

Om antagande
av ett
världsspråk.
(Forts.)

Detta är nu en axplockning ur utskottets utlåtande. En riksdagssskrivelse skulle kommit till stånd redan år 1921, om icke Artur Engberg, representanten för »proletärer i alla länder förenen Eder» gjort det till en av sina ivrigaste angelägenheter att förhindra frågans framfärd. Några folkrepresentanter sutto då i riksdagsrestauranten under pågående plenum. Någon frågade, vilket ärende, som kommer näst till behandling. »Det är världsspråksfrågan», sade man. »Då skola vi gå upp och slå ihjäl den», sade Engberg. Det var hela synen på saken. Inför denna splittring var det lätt att få med sig överklassen i kamrarna, de konservativa partierna samt de i frågan alldeles obehövade. Utskottet har nu tagit upp argumentena och kommit med detta enligt min uppfattning fattiga betänkande.

Engberg stod häromdagen i andra kammaren och förklarade, att han å konstitutionsutskottets vägnar undanbad sig all skönlitteratur i motionsväg. Det var, då min av berörda utskott på två rader avstyrkta motion om krisen i det parlamentariska systemet av berörda utskott behandlades i andra kammaren. För min del ber jag att få å mänsklighetens vägnar beklaga, om statskonsten i parlamenten skall anses betjänad endast av oskön litteratur såsom exempelvis konstitutionsutskottets berörda betänkande samt nu föreliggande utlåtande från det tillfälliga utskottet.

Jag vill för övrigt erinra Engberg om, vad han som ledamot i konstitutionsutskottet borde veta, nämligen att 52 § i riksdagsordningen berättigar varje riksdagsman att fritt yttra sig i alla förekommande frågor. Jag förmodar, att då herr Engberg utdömer skönlitteraturen i riksdagen, vill han där hava företrädd oskön litteratur, och jag är övertygad om att han efter förmåga försöker praktisera detta. Det må han ock göra, ty han har rättighet därtill enligt nämnda lagrum. Varje fågel sjunger efter sin näbb.

Jag tror icke, att nu förevarande utskottslitteratur, som tillika är barn av herr Engbergs själ i denna fråga, innebär ett fruktbare sätt att föra fram tankar om människornas frigörelse i riksdagen. Det är ock ganska underbart att när denna stora fråga, om vilken endast begäres, att den skall upptagas till ett officiellt övervägande — ett naturligt och honett skattande åt de djupa ledens bemödanden i världen — kommer inför riksdagen, är det från två socialdemokrater i bägge kamrarna, som det största och ledande motståndet reses — från studentexamensfolket bland socialdemokraterna, om man undantar herr Pauli, som är en väldigt hygglig människa gentemot världsspråket. Man börjar verkligen erinra sig Marx' berömda sats, att arbetarklassens befrielse måste vara dess eget verk. Emot dessa två stå de socialdemokratiska arbetarrepresentanterna Eriksson, Hagman och Sjöström i andra kammaren samt Paul Magnuson och Lindley i den första, vilka verkligen hava känning med vad livet bjuder. Men deras röster slås ner, därför att den socialdemokratiska intellektualismen sätter sig i spetsen för konservatismen och obekantskapen med denna sak.

Till sist ber jag att få framhålla, att denna fråga har en djupare innebörd än den, som i diskussionerna om världsspråket brukar framkomma. Världshistorien är en berättelse om ständiga resningar mot förtrycket. Ett sådant förtryck är den uppfattning, som vi försöka upprätthålla, att Europa är världen, samt att Paris, London och Berlin äro Europa. På denna grundval av missuppfattningar vila också de tre s. k. »stora kulturspråkens» hegemoni över världen. Utskottet, liksom även på så många andra områden icke minst Sverige, kryper i stoftet för dessa språk och således ock för deras nationaliteter. Världen kan väl dock icke i längden finna sig i det oerhörda arbete, de oerhörda kostnader och det oerhörda nedslående av andra nationer, som ligger däri, att dessa tre språk, och endast dessa, skola behärska världen. Men hela den internationellt regerande delen av den europeiska överklassen har nöd-

fortfligt tillägnat sig litet kunskaper i något av dessa språk. Därför blickar man från dessa läger förvånad och föraktligt ned på världsspråket och säger: »Vad är detta för något? Vi sköta ju ruljansen, och det behövs inte några förändringar.» Därför gäller det också att slå ned den europeiska språköverklassen, som fortfarande tvingar på världen detta ok.

Man ser emellertid, hur lönlöst det är att i ett parlament arbeta för denna sak. Esperantister och idister ha sagt till mig: »Det lönar sig icke, käre Lindhagen, ty folkrepresentanterna äro tillsatta för att tillgodose endast små sårintressen, men idéerna ha inget burskap inom parlamenten.» Jag svarar då alltid, att det ha de visst, ty de ligga gömda i alla människors barm, och således också hos alla riksdagsmän. Det märker man ofta på deras privata uttalanden. Jag upprepar för övrigt den satsen, att konsten att rätt styra staten och världen måste i någon mån inläras och utövas även på de ställen, där denna styrelse äger rum.

Asien kommer förmodligen först att avskudda sig detta europeiska ok och hjälpa även de smärre nationerna i Europa till denna befriande gärning. Där vill man gärna till världsspråk antaga esperanto-ido såsom byggt på det gamla romarfolkets språk, som en gång var världsspråk. Man vill det för att slippa ifrån det oerhörda europeiska språkförtrycket. Folkförbundets undergeneralsekreterare, som utarbetat Nationernas förbunds rapport i ämnet, är en japan. Jag har haft tillfälle att personligen sammanträffa med honom här i Stockholm. Vi kunna förutse den tid, då Asiens uppvaknande i denna punkt kommer, och då även vi, som tillhöra de små nationerna i Europa, äntligen skola komma till vår rätt. I stället för att Europa skulle skydda oss i vår självbestämmanderätt, kommer Asien att göra det, och då komma äntligen dessa tre stormakter, som världen slåss med i Genève och överallt, äntligen att bliva våra bröder. Han berättade också för mig, att han vid besök nyligen i Tokio erfor att man vid de japanska universiteten var betänkt på att ej vidare avfatta rapporterna på engelska, franska eller tyska, som man för övrigt icke kunde skriva korrekt, utan på att skriva rapporterna på esperanto.

Detta är en ljusning i öster, den första strålkastaren, och ur den synpunkten ber jag att få yrka bifall till reservationen, sådan den till sitt yrkande blivit slutligen bestämd.

Herr förste vice talmannen, som under detta anförande infunnit sig och övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, tillkännagav nu, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 8 e. m.

Herr Sandegård: Herr talman! Jag behöver upptaga kammarens tid endast ett par minuter.

Herr Lindhagen och jag kunna naturligtvis icke övertyga varandra i denna fråga. Vad herr Lindhagen här sagt, är för övrigt i det stora hela en upprepning av vad han sagt i motionen. När herr Lindhagen emellertid säger, att det är fråga om att de verkliga arbetarintressenas röster skola slås ned o. s. v., vill jag endast svara, att det ju står herrarna fritt att erövra majoritet i både andra kammaren och i den första för den mening, som herrarna representera. Vi, som stå på den andra sidan, tillåta oss dock att även såsom arbetarrepresentanter hava en annan mening.

Jag begärde emellertid ordet icke för att säga detta utan för att konstatera, att när herr Lindhagen påstod, att denna fråga parlamentariskt sett är på marsch framåt, är förhållandet i verkligheten det motsatta. Det förhåller sig nämligen så, att åren 1911, 1912, 1915 och 1919 avskog riksdagen förslag åsyftande en utredning om antagande av ett världsspråk. Från år 1921 har man inriktat sig på hemställan om en s. k. förutsättningslös utredning. Första kam-

*Om antagande
av ett
världsspråk.
(Forts.)*

Om antagande
av ett
världsspråk.
(Forts.)

maren lät därav beveka sitt hjärta 1921 och även 1924, dock var majoriteten då i denna kammare reducerad till en röst. Jag ber att få påpeka, att det förslag som sålunda två gånger vunnit första kammarens knappa bifall, överhuvud taget icke varit före i utskottet och icke upptagits i reservationens yrkande. Det har däremot nu i sista stund i debatten — vilket ju kan vara ett vittnesbörd om att den insikt, som på den andra sidan är representerad, icke heller är så alldeles fullkomlig — upptagits av reservanterna, innebärande en korrigerande av det av reservanterna ursprungligen framställda förslaget, i vilket man icke tagit upp ordet »förutsättningslös», och där man går direkt på, att utredningen skall omfatta allenast frågan om ett konstgjort världsspråk.

Med anledning av vad en annan talare i denna kammare anför gentemot mig i ett för mig obegripligt, häftigt och ihållande angrepp, skulle jag haft lust att säga några ord. Jag tror emellertid, att jag kan nöja mig med att hänvisa till vad jag i mitt första anförande sagt och icke sagt, och att detta kan vara det riktiga svaret på detta utfall.

Jag ber herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Rop på proposition hördes nu.

Fröken Hesselgren: Herr talman! Jag skall icke alls förlänga debatten. Jag har endast begärt ordet för att säga, att jag i dag på morgonen gjorde ett yrkande om bifall till reservationen. Men då det blivit upplyst, att den sista delen av detta yrkande i ordalagen icke lämpar sig efter motionen, vill jag nu förena mig med herr Magnusons yrkande. Då jag gör detta, vill jag emellertid framhålla, att med vad vi reserverar i sista satsen yrka har icke på något sätt varit meningen att gå utöver motionen eller förminska dess krav. Vi hava endast, såsom jag i mitt första anförande sade, icke velat gå så i detalj som motionären gör, att vi yrka på att detta språk skulle läras i skolorna och att ett världsspråksinstitut skulle inrättas, utan vi ha menat att detta bleve en följd av vårt yrkande sådant som det är formulerat. Men det går heller icke emot vad vi vilja, att stanna vid den första meningen och yrka endast på en internationell överenskommelse. Ty det är den internationella överenskommelsen, som är det viktigaste i denna sak. Hela denna debatt har förresten visat, att intresse för denna sak finnes över hela världen, och att vad det nu gäller, är att komma till ett beslut, vilket språk som man skall antaga för att kunna arbeta fram saken vidare.

Jag tror, att de, som yrka på reservanternas hemställan, yrka på något, som hör framtidens uppgifter till, och det kan ju vara värt att ge sitt stöd. Herr talman, jag yrkar bifall till reservationen sådan som den nu föreligger.

Ropen på proposition förnyades.

Herr Bergman: Herr talman! Jag skall efter denna redan tillräckligt långa debatt icke ge mig in på något längre anförande utan vill endast ge ett par helt korta repliker.

Herr Lindhagen förmenade, att då jag anförde, att flertalet av språkvetenskapsmännen stå på samma ståndpunkt som utskottets majoritet, kunde jag icke med något fog säga detta, då jag väl icke hade räknat dem. Ja, jag har naturligtvis endast tagit hänsyn till dem, som offentligen uttalat sig i frågan. Men det är ganska många och för meningen bland filologerna mycket representativa män. Vid ett nordiskt filologmöte i Uppsala för några år sedan visade det sig, att en övervägande — för att icke säga förkrossande — majoritet stod på samma sida, där utskottet nu står. En enquête bland de humanistiska ämnernas målsmän vid universiteten företogs för någon tid sedan. Resultatet blev, att

egentligen endast en av dem obetingat ställde sig på motionärens sida och knappast ens han. Några gjorde med åtskilliga förbehåll vissa medgivanden i samma riktning, men det övervägande — för att icke även här säga förkrossande — flertalet uttalade sig i samma riktning som utskottsmajoriteten.

För helt kort tid sedan anställdes en enquête bland europeiska professorer i jämförande språkforskning, angående utsikterna för ett konstgjort eller levande världsspråk. Flertalet förordade det engelska språket. Nu säger herr Lindhagen, att det är omöjligt att komma med detta språk, därför att de andra icke-engelsktalande nationerna skulle vägra att acceptera det. Jag ber då att få erinra om att till och med Frankrike redan nödgats acceptera engelskan på det sättet, att fredstraktaten i Versailles 1919 utfärdades — i strid med vad som förut varit brukligt vid diplomatiska förhandlingar — icke blott på franska utan även på engelska. Och bägge texterna tillerkändes lika officiell giltighet. Alltså har den anglo-amerikanska språkvärldens inflytande därigenom visat sig hava lyckats framtinga engelska språket till officiellt diplomatiskt bruk, låt vara icke såsom monopolspråk. Detta är dock ett tidens tecken av stort intresse och sannolikt av stor räckvidd för framtiden.

Vidare sade herr Lindhagen, att den engelska stavningen gjorde språket praktiskt taget oanvändbart. Då frågar jag: Är det svårare att reformera den engelska stavningen än att införa ett nytt, konstgjort språk i hela världen? Det finns väl icke mer än en mening om den saken. Jag vill för övrigt tillägga, att i Amerika har stavningen redan börjat partiellt reformeras, visserligen ännu endast obetydligt (labor i st. f. labour t. ex.). Säkerligen kommer man att gå vidare på denna väg.

Man har ytterligare talat om att det icke skulle vara meningen att uttränga de andra språken, utan blott att vid sidan av dem införa esperanto. Samtidigt gör man gällande att dess införande skulle minska språkträngseln på skolornas schema. Dessa bägge argument slå ju ihjäl varandra. I detta avseende säger professor Noreen, att han icke alls delar den mening, som motionären har, att överbelastningen av ämnen skulle minskas, såvitt fråga är om nu överskådlig tid. »Det dröjer människoåldrar», säger han, »innan de andra språken skulle bli överflödiga, och under långliga tider skulle följden alltså bliva ett ökande i stället för en minskning av språkträngseln i skolorna.»

Då herr Lindhagen slutligen sade, att England går i spetsen för esperantosträvandet, vore det väl — från hans egna utgångspunkter — lämpligast att avvakta, att England tar det internationella initiativet för införande av ett konstgjort världsspråk! Ty det är ju ett sådant, som i realiteten åsyftas av herr Lindhagen, ehuru motionens kläm även lämnar den andra möjligheten öppen.

Åter hördes rop på proposition.

Herr **Pauli**: Jag har icke begärt ordet för någon replik, utan endast för att göra en ändring i mitt yrkande.

Jag ber alltså nu att få yrka bifall till den vid utskottets utlåtande fogade reservationen med de ändringar, som redan i början av debatten gjordes av mig och av herr Magnuson.

Herr **Lindhagen**: Gentemot herr Sandegård får jag säga, att han totalt missuppfattat mitt yttrande om att denna fråga skulle vara på marsch framåt parlamentariskt sett. Jag har själv gjort en utförlig framställning om hur frågan sammanstörtat, och det särskilt i detta utskottsutlåtande, men jag har sagt, att den är på marsch framåt ute i den stora världen.

Vidare ligger det i sakens natur att reservanternas ursprungliga utlåtande avsåg också en förutsättningslös utredning. Det talades icke om något visst

Om antagande av ett världsspråk. (Forts.) världsspråk, och i motionen har också uttryckligen betonats, att det gäller bägge delarna.

När herr Bergman talade om att en reformering av det engelska språkets stavning hade genomförts i Amerika, måtte herr Bergman icke hava hört något vidare på, huru man talade där borta. I England säger man, att det helt enkelt är omöjligt att reformera engelska stavningen avsevärt. Man kan aldrig förmå ett land, där språket uttalas på ett visst sätt, att ändra uttalet i överensstämmelse med skrivsättet, utan skrivsättet måste ändras i överensstämmelse med uttalet. Nu innebär det engelska skrivsättet ett återgivande av de gamla latinska språkrötterna. Skulle stavningen reformeras, så att den endast återgäve uttalet, bleve det engelska språket en enda lumphög, herr talman! Detta kommer ingen engelsman att underkasta sig.

Nu har herr Bergman ju dock beretts tillfälle att inrymma en utredning om det engelska språket såsom världsspråk i den begärda undersökningen, ty den innefattar även frågan om engelskan såsom världsspråk.

Efter härmed slutad överläggning yttrade herr förste vice talmannen, att därunder yrkats dels att vad utskottet i det nu föreliggande utlåtandet hemställt skulle bifallas, dels ock, av herr *Magnuson*, att första kammaren ville för sin del besluta, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes taga initiativ till en förutsättningslös internationell överläggning om antagande genom internationell överenskommelse av ett världsspråk.

Sedermera gjorde herr förste vice talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Lindhagen* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad första kammarens första tillfälliga utskott hemställt i sitt utlåtande nr 5, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles herr Magnusens under överläggningen gjorda yrkande.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen efter förnyad uppläsning anslagits verkställdes omröstningen, jämlikt beslut av herr förste vice talmannen, medelst namnupprop; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 66;

Nej — 34.

Föredrogs ånyo statsutskottets memorial nr 61, angående återlämnande till kamrarna av vissa punkter under tionde huvudtiteln av statsverkspropositionen.

Utskottets hemställan bifölls, och ifrågavarande punkter under tionde huvudtiteln hänvisades till jordbruksutskottet.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning till engelska episkopalförsamlingen i Stockholm av tomt för församlingens kyrka;
nr 25, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 135, angående försäljning av vissa kronoegendomar och upplåtande av lägenheter från sådana egendomar;

nr 26, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtelse av tomter till egnahemsbyggnader från det till Strängnäs hospital anslagna förra biskopsbostället 2 mantal Sundby nr 1 i Strängnäs socken;

nr 27, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående visst ägoutbyte mellan kronan och Nitroglycerin aktiebolaget; samt

nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtelse av vissa områden å Djurgården.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 10, angående regleringen för budgetåret 1926—1927 av utgifterna under riksstatens tionde huvudtitel, innefattande anslagen till handelsdepartementet.

Punkterna 1—3.

Lades till handlingarna.

Punkterna 4—7.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 8.

Lades till handlingarna.

Punkterna 9—16.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 17.

Lades till handlingarna.

Punkterna 18—39.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 40.

Lades till handlingarna.

Punkterna 41—43.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 44.

Lades till handlingarna.

Punkten 45.

Utskottets hemställan bifölls.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 67, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under fjärde huvudtiteln gjorda framställning angående anslag för bestridande av vissa kostnader i samband med generalstabens samt artilleri- och ingenjörhögskolans inflyttning i nya lokaler.

Utskottets hemställan bifölls.

Ang. flyttning
av garnisons-
sjukhusets
i Stockholm
apotek.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 68, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa ändringsarbeten vid garnisonssjukhuset i Stockholm m. m.

Uti en till riksdagen avlåten, den 12 februari 1926 dagtecknad proposition (nr 125), vilken för förberedande behandling hänvisats till statsutskottet, hade Kungl. Maj:t, under återopande av det vid propositionen fogade utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för samma dag, föreslagit riksdagen medgiva, att av förefintliga besparingar å den för garnisonssjukhuset i Stockholm avsedda anslagsposten av det under fjärde huvudtiteln uppförda ordinarie reservationsanslaget till sjuk- och veterinärvård m. m. finge för vissa ändringsarbeten vid nämnda sjukhus ävensom för bestridande av kostnader i samband med flyttning av garnisonssjukhusets apotek tagas i anspråk högst 86,320 kronor.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på anförda skäl hemställt,

a) att riksdagen måtte medgiva, att av förefintliga besparingar å den för garnisonssjukhuset i Stockholm avsedda anslagsposten av det under fjärde huvudtiteln uppförda ordinarie reservationsanslaget till sjuk- och veterinärvård m. m. finge för vissa ändringsarbeten vid nämnda sjukhus tagas i anspråk högst 38,820 kronor;

b) att Kungl. Maj:ts förslag beträffande disponerande av medel för iordningställande av nya lokaler för garnisonssjukhusets i Stockholm apotek icke måtte av riksdagen bifallas.

Reservation hade anmälts av herrar *J. G. Waller, G. A. Bergström, I. H. E. Pauli, A. Anderson* i Råstock, *K. V. Rydén, C. R. Jansson* i Falun, *L. J. Carlsson-Frosterud, A. Å. Törnkvist* i Karlskrona och *E. Kristensson*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte medgiva, att av förefintliga besparingar å den för garnisonssjukhuset i Stockholm avsedda anslagsposten av det under fjärde huvudtiteln uppförda ordinarie reservationsanslaget till sjuk- och veterinärvård m. m. finge för vissa ändringsarbeten vid nämnda sjukhus ävensom för bestridande av kostnader i samband med flyttning av garnisonssjukhusets apotek tagas i anspråk högst 86,320 kronor.

Herr statsrådet **Hansson**: Herr talman, mina herrar! Det har förvånat mig rätt mycket, att statsutskottets majoritet kunnat avstyrka det förslag, som av Kungl. Maj:t framlagts till förbättring av förhållandena vid garnisonsapoteket. Det torde nämligen inom armén knappast finnas något ställe, där förhållandena äro i så hög grad i behov av en snar förbättring som fallet är med garnisonssjukhusets apotek. Utskottet har också självt medgivit, att de lokaler, som nu disponeras av apoteket, äro av sådan art, att apoteket icke kan stanna i dessa lokaler, utan att en förflyttning av apoteket bör ske. Men man har i alla fall icke velat tillstyrka det anslag, som skulle möjliggöra en sådan förflyttning.

Då alltså utskottet erkänner, att de nuvarande lokalerna äro olämpliga, skulle man icke behöva att diskutera den sidan av saken här. Det kan emellertid ändå hava sin nytta att för kammaren fästa uppmärksamheten på, hur pass dåliga förhållandena verkligen äro. Apotekaren vid garnisonssjukhuset ger av de nuvarande förhållandena följande skildring:

»Gällande medicinalförfattningar, vilka apotekspersonalen enligt sin instruktion vore skyldig att ställa sig till efterrättelse, föreskreve, bland annat, att varje apoteksinrättning skulle vara utrustad med laboratorium för tillverkning av vissa läkemedel, vilken tillverkning enligt gällande bestämmelser skulle ske å försäljningsapoteket. Denna viktiga avdelning av ett apotek saknades helt och hållet å garnisonsapoteket. Vidare saknades analysrum för undersökning av läkemedel och stötrum för finfördelning av droger. Båda dessa senare lokaler tillhörde likaledes ett apoteks obligatoriska utrustning. Frånsett det betänkliga i avsaknaden av nu nämnda lokaler, försvårade för att icke säga omöjliggjorde dessa missförhållanden fullgörandet av den apotekaren vid garnisonssjukhuset åliggande skyldigheten att meddela till apoteket kommenderade värnpliktiga apotekare undervisning i militärfarmaciens praktiska tillämpning. På grund av bristande utrymme saknades likaledes möjlighet att å apoteket bereda tabletter — en läkemedelsform, som syntes få allt större omfattning inom terapien. En så viktig lokal som källare — ävenledes obligatorisk enligt apoteks författningarna — saknades helt och hållet. För närvarande användes såsom ersättning för källare några i samma våning som apotekslokalerna befintliga rum, vilka saknade fönster. Att temperaturen i dessa s. k. 'källare' under sommartiden vida överstege den för förvaring av vissa läkemedel lämpliga och föreskrivna, låge i öppen dag. Av berörda förhållanden torde med all tydlighet framgå, att apotekets nuvarande lokaler vore synnerligen otillfredsställande för sitt ändamål.»

Ja, man skulle väl kunna säga, att de äro alldeles olämpliga för sitt ändamål. Emellertid har utskottet avstyrkt Kungl. Maj:ts förslag med anknytning till tre påpekanden, som hava gjorts i sjukvårdsstyrelsens utlåtande. Man säger sålunda, att av handlingarna i ärendet framgår, hurusom sjukvårdsstyrelsen uttalat, att det för närvarande vore svårt att yttra sig om apotekets verksamhet sedan den nya härordningen genomförts, att någon ökning av den vid apoteket anställda personalen kunde påkallas, ävensom att en löneroglering borde genomföras för den farmaceutiskt utbildade personalen. — Huvudsakligen på dessa tre skäl hemställer utskottet om ny utredning.

Om jag får taga skälen i ordning bakifrån, så vill jag påpeka, att lönerogleringen saknar varje som helst samband med frågan om lokalutrymmet. Huruvida den anställda personalen skall hava en lön av den eller den storleken, beröres icke på något sätt av frågan, om apoteket bör förläggas till den eller den lokalen. Hur man än förfar i detta senare fall, kvarstår alltid frågan, huruvida apotekets personal behöver förbättring av sina löner. Beträffande frågan om utökningen av personalen så har redan i det utlåtande, som är vidfogat Kungl. Maj:ts proposition, arméns sjukvårdsstyrelse uttalat, att någon utökning av farmaceutiskt utbildad personal icke kan komma i fråga. Däremot har man antytt, att en ökning av hjälppersonalen skulle kunna bli nödvändig, och enligt vad jag inhämtat kan det här på sin höjd vara fråga om anställande av ett nytt manligt laboratoriebiträde. För denna personalökning bör man heller icke låta sig på det sättet avskräckas, så att man med hänsyn till den skulle tvinga sig att hava apoteket kvar i olämpliga lokaler. Beträffande slutligen det första skälet, nämligen att sjukvårdsstyrelsen skulle hava yttrat, att den för närvarande hade svårt att uttala sig om den framtida verksamheten vid garnisonsapoteket, är det rätt märkvärdigt att man lösrycker ur sitt sammanhang ett sådant yttrande utan att påpeka att samtidigt med

Ang. flyttning av garnisonssjukhusets i Stockholm apotek.
(Forts.)

Ang. flyttning
av garnisons-
sjukhusets
i Stockholm
apotek.
(Forts.)

själva detta konstaterande ger sjukvårdsstyrelsen det allra livligaste förord för en förflyttning av apoteket. Samtidigt som sjukvårdsstyrelsen säger detta, att det är svårt att uttala sig om den framtida verksamheten vid apoteket, fortsätter den omedelbart:

»Med visshet kunde man emellertid säga, att apoteket efter en förflyttning till ändamålsenligare lokaler inom ramen för sitt verksamhetsområde bleve i stånd att åtaga sig uppgifter för försvaret, som icke kunde utföras inom de nuvarande otidsenliga och i flera avseenden otjänliga lokalerna, mot vilka dessutom kunde anföras, att de ej vore anordnade i överensstämmelse med gällande medicinalförfattningar. Läkemedelsberedningen kunde utvidgas, analyser verkställas, och framför allt bleve apoteket i stånd att ansvara för försvarets läkemedelsberedskap. Därjämte torde all farmaceutisk undervisning av värnpliktiga apotekare under dessas fackutbildning och facktjänstgöring kunna förläggas till apoteket.»

Enligt vad jag har från sjukvårdsstyrelsen inhämtat, hänför sig styrelsens uttalande om svårigheten att yttra sig för framtiden uteslutande till den ekonomiska bärigheten av verksamheten. I ett senare uttalande, en promemoria, som jag har här i min hand, uttalar emellertid sjukvårdsstyrelsen, att med hänsyn till den erfarenhet, man hittills haft, kan det knappast råda något tvivel om, att apoteket även efter sin utvidgning kommer att självt bära sig och antagligen lämna rätt betydande överskott. Men i denna promemoria gör sjukvårdsstyrelsen ett annat påpekande, som det kan vara nyttigt att delgiva kammarens ledamöter. Styrelsen säger här:

»Sverige är det land i Europa, som för närvarande är sämst utrustat med hänsyn till försvarets läkemedelsberedskap. Här finnes intet organ, i fredstid, som har möjlighet att ordna denna beredskap; ett sådant organ får därför under nuvarande förhållanden skapas vid mobilisering. Den förteckning över läkemedel, som nu gäller för arméns utrustning, är baserad på erfarenheter från kriget 1870—1871 i någon mån moderniserad under år 1915. En ny förteckning å arméns behov av läkemedelsutrustning är nu utarbetad, grundad på världskrigets erfarenheter. En organisationsplan för läkemedelsförsörjningen, som överensstämmer med den nya härordningens krav, finnes även utarbetad. En utvidgning och modernisering av garnisonsapoteket är ett så viktigt led i denna organisation, att densamma *står eller faller* med den av arméförvaltningen föreslagna utvidgningen av apoteket.»

Man förstår, att förhållandena äro, när den ansvariga myndigheten använder detta uttryckssätt, av sådan art, att en förbättring är icke blott påkallad utan också mycket snabbt påkallad. Vad är det då för skäl, som trots detta skulle tala för ett uppskov? Jag har redan berört frågan om löneroglering. Jag har också berört frågan om den s. k. personalutvidgningen. Jag har visat, att den saken icke har något samband med denna fråga om apotekets förflyttning, och jag har också pekat på, vilket värde man kan tillmäta vad utskottet i övrigt dragit fram utav detta utlåtande från sjukvårdsstyrelsen. Kvar står faktiskt efter en sådan granskning ingenting annat än att utskottet vill hava undersökt, huruvida icke annan staten tillhörig lokal, lämpligare än den nu föreslagna, kunde disponeras för det utvidgade apoteket. En sådan undersökning har ägt rum rörande fastigheter, som stå under byggnadsstyrelsens förvaltning. Det har därvid befunnits, att en fastighet vid Hantverkargatan skulle kunna iordningställas och användas, men att ombyggnadsarbetet skulle bliva av den omfattning, att hyreskostnaden skulle stiga till 15—16.000 kronor pr år för apotek. De lokaler, som nu äro föreslagna att tagas i anspråk, kan man få hyra för 8.000 kronor om året. Granskar man sedan möjligheten att använda någon av de lokaler, som stå under arméförvaltningens tillsyn, finns det praktiskt taget endast en lokal, som skulle

kunna komma i fråga, och det är Svea ingenjörkårs gamla kasern. Möjligheten att använda denna har emellertid också blivit undersökt, och myndigheterna hava fått det bestämda intrycket, att denna lokal är alltför avlägsen från garnisonssjukhuset för att den med fördel skulle kunna användas. Varje annan lokal, som står under arméförvaltningens överinseende här i staden, ligger ännu mera avlägset från garnisonssjukhuset. Nu har man i stället möjlighet att inreda en lokal alldeles i närheten av garnisonssjukhuset och i nära anslutning till serafimerlasarettet. Jag tror för min del, att denna anordning är den mest praktiska, och att en ny undersökning kommer endast att ge till resultat, att man här funnit ett uppslag, som man länge sökt efter och funnit en möjlighet till lösning, som man länge väntat på att finna. Vill man en lösning av denna fråga, så bör man därför taga lösningen nu. Man kan visserligen säga, att hela denna fråga på visst sätt sammanhänger med frågan om serafimerlasarettet och garnisonssjukhusets uppgående i detta serafimerlasarett, alltså att den sammanhänger med den stora byggnadsfrågan på Gärdet eller på något annat ställe. Men det vet ju en var, att detta är en fråga om minst 10 år framåt i tiden, och jag är övertygad om, att icke en någon av statsutskottets majoritet skulle vilja vara med om att uppskjuta omorganisationen av garnisonssjukhusets apotek till en så långt avlägsen tidpunkt. Under dessa omständigheter förstår jag icke, att man genom ett uppskov skall kunna vinna någon bättre utredning och något bättre resultat, och då förstår jag icke heller, varför man skall under ytterligare ett eller två år framåt tvinga apoteket att vara kvar i dessa utdömda lokaler.

Jag hoppas, att dessa synpunkter skola vinna sådan förståelse i kammaren, att det kan finnas förhoppning om bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

Herr Widell: Herr förste vice talman! Herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet började sitt anförande med att redogöra för den dåliga beskaffenheten av garnisonsapotekets nuvarande lokaler. Ja, det är ingen, som bestritt, att dessa lokaler äro dåliga. Även utskottets majoritet har intygat detsamma. Emellertid förefaller det dock, som om man hittills icke har ansett behovet av en förflyttning allt för överhängande. Förhållandet var det, att 1919 framlades ett kungligt förslag, att apotekaren vid garnisonssjukhuset skulle erhålla en betydlig förhöjning av sitt arvode, och detta motiverades bland annat med att apotekets rörelse komme att utvidgas. Han finge, sades det, så mycket mera att göra, sedan apoteket erhållit betydligt utvidgade lokaler. Det var en avsevärd utvidgning, som då ställdes i utsikt. Apotekaren fick ett avsevärt förhöjt arvode, men apoteket fick icke sina lokaler utvidgade annat än i mycket ringa omfattning, ty det ökade utrymmet i lokalerna togs i anspråk för annat ändamål. Sedan har saken icke varit uppe förrän den i år nu kommit hit till riksdagen. Detta visar, att saken icke behandlats med så överhängande brådska, och jag tror för min del icke, att någon som helst skada sker, om man väntar ytterligare ett år och får denna utredning, som utskottet begärt.

Nu har statsrådet förnekat, att de skäl, som statsutskottet anført för utredningskravet, skulle vara hållbara. Jag följer honom då i den ordning, vari han upptagit dessa punkter. Herr statsrådet började med att förklara, att löneregleringen icke på något sätt stode i förbindelse med frågan om utvidgade lokaler. Jag behöver då blott hänvisa till förhållandena 1919. Då motiverades löneförhöjningen delvis med, att lokalerna skulle utvidgas och arbetet därmed ökas. Det låg väl då mycket nära till hands för utskottet att här se ett sådant sammanhang. Herr statsrådet har ej heller gjort mig övertygad om, att icke ett sådant sammanhang faktiskt förefinnes. Den andra punkten, som utskottet tagit upp, är, att då sjukvårdsstyrelsen talar om, att någon ök-

*Ang. flyttning
av garnisons-
sjukhusets
i Stockholm
apotek.
(Forts.)*

Ang. flyttning
av garnisons-
sjukhusets
i Stockholm
apotek.
(Forts.)

ning av personalen skulle kunna erfordras, sjukvårdsstyrelsen sagt, att någon ökning av farmaceuter icke behöfde ske, men möjligen någon ökning av den lägre personalen. Utskottet har icke känt sig fullt övertygat på den punkten. Vi ha icke känt oss övertygade om att utvidgningen skulle stanna vid denna obetydliga expeditivakt. Det förefaller, som om såväl sjukvårdsstyrelsen som departementschefen icke kommit att tänka på en rätt väsentlig sak här. Genom den nya värnpliktslagen kommer tjänstetiden, utbildningstiden för värnpliktiga apotekare att avsevärt nedsättas. Redan därav följer, att apoteket får mindre tillgång till värnpliktig arbetskraft än det hittills haft. Men så kommer därtill också att efter hand användes nu kvinnlig arbetskraft i allt större utsträckning på våra apotek. I samma mån som detta tränger igenom, kommer naturligtvis tillgången till värnpliktiga apotekare att ytterligare förminskas, och om hittills arbetet på apoteket kunnat bestriktas väsentligen med värnpliktiga apotekare, föreligger ingen som helst säkerhet för att detta blir förhållandet även i framtiden. Jag tror därför, att utredning även i den punkten är väl behöfvig.

Slutligen talade herr statsrådet om det av sjukvårdsstyrelsen anförda förhållandet, att man icke nu kunde få någon bestämd överblick över omfattningen av apotekets verksamhet under den nya härordningen. Herr statsrådet förklarade, att detta avsåge uteslutande de ekonomiska resultaten av apotekets verksamhet. Ja, men det förefaller mig vara en ganska betydelsefull punkt detta med de ekonomiska resultaten av apoteket, och jag kan i detta sammanhang icke underlåta att beröra den finansskalkyl, som är framlagd i den kungl. propositionen. Man redogör där bland annat för apotekets nettobehållning under det sistförflutna året och kommer då till ett mycket vackert resultat. Men det förhåller sig här så, att man kommit till denna nettobehållning på det sättet, att man har från beloppet av influtna medel för försälda läkemedel dragit vad som utgått under året för inköpta läkemedel. Och så har man därtill lagt behållningen av läkemedel vid årets slut. Men det är ju alldeles uppenbart, att om man till bruttoavkastningen lägger behållningen av läkemedel vid årets slut, måste man draga därifrån behållningen av läkemedel vid årets början, annars blir det ett fullkomligt felaktigt bokslut. I verkligheten är det också på det sättet, att nettobehållningen av apoteket är omkring 25,000 kronor mindre än den i den kungl. propositionen uppgivna. Därtill kommer, att då man sedan skall uträkna den verkliga vinsten, dragas givetvis härifrån driftkostnaderna för apoteket, men det förefaller då, som om man uteslutande räknat med de kostnader, vilka finnas i apotekets egna räkenskaper. Man har uppenbarligen icke tagit hänsyn till, att även de värnpliktiga apotekarna medföra kostnader för staten, kostnader för beklädnad, underhåll, dagavlöning o. s. v. Detta har man icke tagit hänsyn till.

Slutligen har herr statsrådet riktat sig mot det krav, utskottet uppställt på utredning beträffande förläggningen av apoteket. Herr statsrådet förklarade, att någon annan under byggnadsstyrelsen lydande fastighet än den nu föreslagna kunde icke ifrågakomma, och denna förutsättning är alldeles riktig, då man ju i byggnadsstyrelsen gjort en utredning, som givit det resultatet. Det har icke heller utskottet ifrågasatt, utan utskottet ifrågasätter, om det icke finns någon fastighet under arméförvaltningen, som kan användas, och herr statsrådet själv påpekade då den gamla ingenjörskasernen på Kungsholmen. Det enda skäl, statsrådet anförde mot ingenjörkasernens användande var, att den är så avlägsen, men avståndet mellan garnissonssjukhuset och ingenjörkasernen å ena sidan är icke så mycket större än avståndet mellan garnissonssjukhuset och serafimerlasarettet å andra sidan. Här föreligger därför icke någon större skillnad. Jag tror icke, att avståndet till ingenjörkasernen kan på något sätt hindra, att dess lokaler bliva i vederbörlig mån använda, därest

de eljest anses lämpliga för ändamålet, och det har heller icke statsrådet be-
 stritt. Saken är för övrigt icke alls undersökt.

Jag tror, att alla skäl tala för bifall till utskottets hemställan, så att Kungl. Maj:t kommer i tillfälle att göra denna utredning, som ju också är av så pass litet omfattande natur, att den naturligtvis kan bli färdig till nästa år, då man alltså bör kunna fatta beslut i frågan. Det blir därför uppskov blott ett år, och då man väntat den tid, som redan förflutit sedan 1919, under vilken tid ingenting åtgjorts, så torde detta uppskov på ytterligare ett år icke vara alltför avsevärt.

Jag anhåller, herr förste vice talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr statsrådet **Hansson**: Herr talman! Vad herr Widell i början av sitt anförande yttrade kräver kanske genast en replik.

Det framställdes, som om man vid löneregleringen för apotekaren försummat att genomföra den utvidgning av apoteket, som då ställdes i utsikt. Emellertid har säkerligen första avdelningen erhållit upplysning från sjukvårdsstyrelsen därom, att då de tre rum, som voro avsedda för apotekets utvidgning, icke kunde tagas i anspråk för detta ändamål, så berodde detta helt enkelt därpå, att man behövde dem för mycket angelägnare ändamål vid garnisonssjukhuset. Man behövde nämligen vid garnisonssjukhuset ett mottagningsrum. Man fick förut taga emot anlända värnpliktiga sjuka och undersöka dem i en korridor, och man bör därför icke förundra sig över, om det i första hand har ansetts nödvändigt att tillgodose ett sådant behov.

Sammanhanget mellan denna i utsikt ställda utvidgning av sjukhuset och löneregleringen har jag ingen anledning att ingå på, men jag erinrar mig mycket väl från en tidigare handläggning av apotekarens lönefråga, att icke blott det ökade arbetet vid apoteket utgjorde ett skäl till att man höjde apotekarens löneförmåner, utan även hänsynen till att hans inkomster i jämförelse med andra apotekare voro så pass små, att en god rekrytering försvårades. Jag tror alltså icke, att det finns anledning att använda denna sak såsom ett skäl att nu hindra en åtgärd, som är behöflig.

Att man inte tidigare med samma energi har framfört denna sak beror, som herr Widell vet, därpå, att man haft en större utredning rörande statsapotek, och så länge denna utredning pågick, kunde ingenting vidtagas. Sedan kom frågan om det stora sjukhuset här i Stockholm, så kom frågan om försvarsorganisationen, och vid alla dessa tillfällen har frågan om garnisonsapoteket förblivit olöst och alla förbättringar där skjutits undan i avvaktan på lösningen av större spörsmål. Nu ser man så pass klart, att man vet, att man kan vidta en åtgärd, som åtminstone blir bestående för tio år framåt. Denna åtgärd innebär, att man i en statens egen lokal får för en rimlig hyra det utrymme man behöver för apoteket, att man därmed undanröjer de svårigheter, som nu finnas, bereder ökade möjligheter för utbildningen av värnpliktiga apotekare och för övrigt vidtar sådana anordningar, som kunna anses tillfredsställande. Att man enbart för en undersökning huruvida ingenjörskasernen kan användas för apoteket bör skjuta ifrån sig denna lösningsmöjlighet har jag svårt att förstå. Jag tror, att ingenjörskasernen kan komma till en värdefullare användning med de stora utrymmen, som där förfogas över, men jag tror också, att deras tagande i anspråk för apoteket skulle komma att medföra stora kostnader. Men även om så icke vore fallet, så är ju en statens lokal alltid en statens lokal, antingen den sorterar under arméförvaltningen eller annan myndighet. Det förefaller mig, som om det nu finnes samma möjlighet att på ett gott sätt tillgodose önskemålen i avseende på apoteket, som om man skjuter på det ett år för att kanske till slut komma till precis samma resultat,

*Ang. flyttning
 av garnisons-
 sjukhusets
 i Stockholm
 apotek.
 (Forts.)*

*Ang. flyttning
av garnisons-
sjukhusets
i Stockholm
apotek.
(Forts.)*

som Kungl. Maj:t nu kommit till. Behovet, det starka behovet är erkänt, och jag förstår uppriktigt sagt inte, att det föreligger någon uppskovsanledning.

Herr Holmgren: Såsom direktör för Serafimerlasarettet finner jag mig föranlåten att lämna några upplysningar i denna sak.

Jag skall då först be att få påpeka, att Serafimerlasarettet icke har något intresse av, om frågan får den ena eller andra utgången. Vi ha ställt oss tillmötesgående mot en framställning, som gjorts, att få hyra vissa lokaler, men ha som sagt intet eget intresse av att utgången blir i den ena eller andra riktningen här.

Den fastighet det är fråga om, att garnisonssjukhuset skulle få hyra av Serafimerlasarettet, är en del av en fastighet, som vi köpte för några år sedan för en summa av omkring en miljon. Denna fastighet gränsar intill Serafimerlasarettets för sjukvård använda område men har ingen direkt förbindelse med detta och skötes av Serafimerlasarettet som en fristående affär. De kostnader, som skulle erfordras för att iståndsätta lokalerna och som av Serafimerlasarettets direktion skulle erläggas, uppgå till ungefär 20,000 för iordningställandet av källarlokal och 10,000 kronor för reparation av det hus, som är i fråga — 30,000 kronor sammanlagt således. Dessa pengar skulle på intet sätt tagas av sådana medel, som Serafimerlasarettet har till sitt förfogande för sin verksamhet, utan skulle tagas av hyran för denna särskilda fastighet och av den reparationsfond, som vi lagt upp av denna fastighets avkastning.

Såsom slutsats av detta vill jag påpeka, att denna fråga ingenting har att göra med frågan om reparationsarbeten vid Serafimerlasarettet eller med Serafimerlasarettets förflyttning. Den föregriper ingenting i detta avseende och komplicerar på intet sätt den frågan. Denna fastighet är som sagt en ekonomiskt alldeles fristående sak. De kostnader, som vi nu tänkt lägga ner på huset för att ställa det i ordning, ha vi tänkt oss amortera på ungefär 10 år genom den ökade inkomst av hyra, som vi skulle få enligt detta förslag.

Herr Walles: Herr talman! Jag anhåller att få yrka bifall till reservationen. Då vi inom utskottet behandlat detta ärende, ha vi för vår del kommit till den övertygelsen, att de skäl, som chefläkaren och sjukvårdsstyrelsen ha anfört, ha varit så vägande, att ett bifall bör lämnas till desamma. Jag skall inte för min del upprepa vad herr statsrådet har anfört som ytterligare skäl till att man nu bör gå till beslut i frågan, utan jag anhåller endast att få yrka bifall till Kungl. Maj:ts proposition.

Herr Rosén: Herr talman! Det meddelande, som försvarsministern trodde, att avdelningens medlemmar fått rörande orsaken till, att 1919 års plan för dispositionen av lokalerna icke kommit till utförande, har jag för min del, ehuru jag tillhör avdelningen, ingen kännedom om. Vid besök i apotekslokalen framställdes förfrågan till vederbörande från vår sida om orsaken till, att man icke hade fullföljt dessa planer, men på denna fråga kunde vi icke då erhålla något svar. Det föreföll åtminstone mig, som om frågan kom något överraskande.

Nu är det ju så, att 1919 års proposition angav, att en utvidgning av apoteket var nära förestående. Man får nog det intrycket, om man läser propositionen, att arbetena med apotekslokalernas utvidgning var i full gång. På grund av den nära förestående utvidgningen av lokalerna 1919 ansågs nödvändigt att apotekaren skulle få sitt arvode nära nog fördubblat och dessutom var det andra regleringar, som genomfördes. Sedan ha dessa utvidgningar, som då avsågo ett laboratorierum, ett stötrum och så vidare eller precis samma lokaler, som man nu säger sig sakna, icke kommit till utförande, men arvoden, som höjdes på grund av denna utvidgning, ha naturligtvis utgått. Det har nu gått

sju år sedan dess, utan att man klagat på förhållandena. Garnisonssjukhuset har nog för sin del under årens lopp blivit ganska väl tillgodosett; jag tror man kan säga, att det i regel fått vad det begärt.

Nu är det meningen att man skall, som försvarsministern säger, hyra en lokal i statens eget hus i Serafimerlasarettet och det skulle bli en så billig hyra. Vi ha tagit även denna lokal i okulärbesiktning och jag måste säga, att nog har man varit rätt blygsam, då det gällt valet av läge, ty de lokaler, man skulle flytta in i, utgöras av en tvättstuga, belägen vid en trång och mörk bakgård. Lokalerna skulle, om jag räknade rätt, fördelas, inberäknat förrådsutrymme, i fyra våningar med källaren belägen på annat håll. Om de kunna vara erforderliga och lämpliga för ett så pass litet apotek som detta vill jag för min del ifrågasätta. I varje fall synas de mig icke ändamålsenliga och jag förmodar, att den ökning av personalen med högst ett laboratoriebiträde, som departementschefen ifrågasätter, blir för litet för lokalernas behöriga skötsel. Hyran, 8,000 kronor, skulle visserligen icke bli så värst stor, men man måste i alla fall räkna med, att för att få dessa lokaler i stånd skall dock utgivas inemot 50,000 kronor. Och då vet man om detta apoteks framtida öde icke mer än vad arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse säger på sidan 7 i propositionen, nämligen att det för närvarande torde vara svårt att yttra sig om apotekets verksamhet för framtiden, sedan den nya härordningen genomförts.

Enligt min mening vore det mycket oklokt att, då frågan befinner sig å detta stadium, nedlägga nära 50,000 kronor på att inreda nya lokaler på ett ställe sådant som det av mig omnämnda. Jag tror att det är klokast att vänta ett år och har man redan väntat så pass länge utan att klaga, sedan utvidgningen förra gången uppgavs vara nära sin fullbordan, borde man kunna reda sig ännu ett år.

Jag yrkar sålunda bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr förste vice talmannen jämlikt därunder framkomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Wallés* begärda votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 68, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen efter förnyad uppläsning anslagits, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr förste vice talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

*Ang. flyttning
av garnisons-
sjukhusets
i Stockholm
apotek.
(Forts.)*

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 69, i anledning av väckt motion angående inrättande av en särskild kyrklig överstyrelse;

nr 70, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under femte huvudtiteln gjorda framställning angående anslag till statens bakteriologiska, rättskemiska och farmaceutiska laboratorier;

nr 71, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avlönings- och pensionsförmåner för personal vid Kävlinge—Sjöbo järnväg, som vid statens övertagande av nämnda järnväg övergått i statens järnvägars tjänst; samt

nr 72, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avskrivning av viss del av statslån till Väderstad—Skänninge—Bränninge järnvägsaktiebolag.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Ang.
beredande av
bostad
för lands-
hövdingen i
Stockholms
län m. m.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 73, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa ändringsarbeten inom det s. k. Preisiska huset samt beredande av bostad för landshövdingen i Stockholms län m. m.

Uti en till riksdagen avlåten, den 20 februari 1926 dagtecknad proposition, nr 169, vilken hänvisats till statsutskottet för förberedande behandling, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av det vid propositionen fogade statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för samma dag, föreslagit riksdagen dels medgiva, att för iordningställande i enlighet med av departementschefen förordad förslag av vissa utrymmen i det s. k. Preisiska huset samt för utökning av värmeledningen inom handelsdepartementets lokaler i fastigheten nr 6 i kvarteret Rosenbad finge av fonden för anordnande av lokaler för statens ämbetsverk i huvudstaden tagas i anspråk ett belopp av 23,000 kronor, dels ock för anordnande inom sistnämnda fastighet av bostad för landshövdingen i Stockholms län samt för införande av värmeledning i samma bostad för budgetåret 1926—1927 anvisa ett extra reservationsanslag av 28,000 kronor.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att riksdagen, i anledning av Kungl. Maj:ts förevarande proposition, måtte medgiva, att för iordningställande i enlighet med av utskottet förordad förslag av vissa utrymmen i det s. k. Preisiska huset samt för utökning av värmeledningen inom fastigheten nr 6 i kvarteret Rosenbad finge av fonden för anordnande av lokaler för statens ämbetsverk i huvudstaden tagas i anspråk ett belopp av 33,000 kronor.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *J. L. Widell*, *E. J. G. Rosén*, *J. B. Johansson* i Fredrikslund, *S. Bengtsson* i Norup, *P. M. Olsson* i Blädinge och *J. Olofsson* i Digernäs, vilka ansett, att utskottet bort hemställa om avslag å Kungl. Maj:ts förevarande proposition;

2) av herrar *C. P. V. Nilsson* i Gränebo och *O. Olsson* i Kullenbergstorp, vilka likväl ej antytt sin åsikt.

Herr **Widell**: Herr förste vice talman! Då jag i avgiven reservation yrkat avslag på den kungl. propositionen, skall jag med några ord be att få motivera min ståndpunkt.

Anledningen till denna ståndpunkt är i korthet sagt, att jag anser att det s. k. Preisiska huset, där länsstyrelsen för närvarande är inhytt, bör skyndsammast möjligt försäljas eller, om det visar sig ekonomiskt, på lämpligt sätt ombyggas till affärslokaler. Det kan enligt min mening icke betraktas annat än som ett

slöseri, att staten vid det lämpligaste affärsläge, som finns i Stockholm, har så betydande lokaler upplåtna för en ämbetsmyndighet, som utan ringaste olägenhet kan ha sina lokaler på annat ställe i staden. Det har i statsutskottet upplysts, att därest andre våningen i det s. k. Preisiska huset, som för närvarande upptages av vaktmästarebostäder, ombyggdes till affärslokaler och uthyrdes, skulle staten enbart för den våningen ta in över 100,000 om året. Det synes då orimligt att fortfarande använda detta hus till ämbetslokaler. Men om man har den ståndpunkten, att det Preisiska huset bör säljas eller ombyggas och att sålunda nya lokaler måste anskaffas för länsstyrelsen i Stockholms län, är det väl helt naturligt, att man måste ställa sig i hög grad tveksam till det nu framlagda förslaget att bereda landshövdingen bostad i Rosenbadshuset.

Det är ju så, att det önskvärda alltid är, att landshövdingen har sin bostad i direkt anslutning till länsstyrelsens lokaler, och så är ju också förhållandet på de allra flesta ställen ute i landet. Genom att man nu skulle förlägga landshövdingebostaden i Rosenbad, skulle säkerligen vissa svårigheter uppstå för en kommande ändring av detta hus, och i varje fall, eftersom frågan om nya lokaler skall tagas under omprövning, är det ju lämpligast att innan dess icke göra någon ändring i nuvarande förhållanden. Landshövdingen har ju hyresersättning och är enligt avlöningsreglementet skyldig att mottaga sådan. Något tvång för staten att bereda denna bostad åt honom finns sålunda icke. Därtill kommer, att denna bostad avsetts för ämbetslokal, Rosenbad inköptes ju utslutande för att användas för detta ändamål, vilket är ännu ett skäl att dröja något med denna sak.

Som sagt, mitt huvudsakliga skäl för avslagsyrkande är, att jag anser det icke lämpligt, att länsstyrelsen fortfarande innehar det s. k. Preisiska huset, och med hänsyn därtill bör heller inte frågan om landshövdingens bostad nu erhålla någon mera definitiv lösning. Jag ber därför att få yrka avslag på såväl den kungl. propositionen som utskottets hemställan.

Herr Kvarnzelius: Jag är fullt ense med den föregående talaren, att det riktiga förfarandet är, att det s. k. Preisiska huset vid lämpligt tillfälle försäljes, ty det är givetvis i hög grad olämpligt, att dessa lokaler disponeras till bl. a. vaktmästarebostad, då de sålunda inte ge någon som helst avkastning, medan de, om de utnyttjades för affärslokaler, kunde ge mångdubbelt större inkomst än som för närvarande kan beräknas av desamma. Om den saken råder ingen meningsskiljaktighet inom statsutskottet, alla voro ense därom. Vidare är ju belägenheten sådan, att man kan ifrågasätta, om det är lämpligt att vid en så pass smal gata som denna disponera en byggnad för tjänstelokaler. Dylika böra ju vara friare och ljusare än lokalerna äro här. Men genom det förslag, som här föreligger, och särskilt med den motivering, som givits från statsutskottet, föregriper man inte på något som helst sätt den fria dispositionen över det s. k. Preisiska huset, varom alla inom statsutskottet varit ense. Då förefaller det mig, som om man friare och bättre skulle kunna välja den lämpliga tidpunkten för försäljning av detta hus, om man nu går med på det förslag, som Kungl. Maj:t och statsutskottet förordat. Ty vad blir då förhållandet? Samtliga rum i detta hus utnyttjas för närvarande till ämbetslokaler. Genom att den byggnad, som är under uppförande vid Hantverkaregatan i kvarteret Murmästaren och som är avsedd för ämbetslokaler, blir färdig i sommar, så kan byggnadsstyrelsen flytta ut ur det Preisiska huset och in i denna byggnad. I det Preisiska huset blir då ett antal rum lediga, och förut har det alltid varit avsikten, att då dessa lokaler bli lediga, de skola ställas i ordning åt landshövdingen i Stockholms län. Byggnadsstyrelsen har gått in med alternativa förslag i den riktningen, men Kungl. Maj:t

*Ang.
beredande av
bostad
för lands-
hövdingen i
Stockholms
län m. m.
(Forts.)*

Ang.
beredande av
bostad
för lands-
hövdingen i
Stockholms
län m. m.
(Forts.)

har stannat för att man skall låta det ämbetsverk, som för närvarande disponerar en boställsvåning i kvarteret Rosenbad, flytta och överta de lokaler, som byggnadsstyrelsen för närvarande disponerar, medan den boställsvåning i kvarteret Rosenbad, som därmed blir ledig, tillsvidare skulle få disponeras såsom bostad för landshövdingen i Stockholms län. Genom detta arrangemang behöver egentligen icke någon kostnad åsamkas statsverket vare sig i fråga om byggnaden vid Drottninggatan eller i kvarteret Rosenbad, där man finge disponibel en bostadsvåning om ett tiotal rum och kök, som för närvarande disponeras av ett ämbetsverk, som enligt vad det upplysts knappast räknar lika många tjänstemän som antalet rum — en del av dessa rum äro synnerligen stora. Man kan sålunda säga att det är ett synnerligen olämpligt utnyttjande av denna statens lägenhet, såsom det för närvarande är ordnat. Innan folkskolläramnas pensionsinrättning fick denna våning, utannonserade byggnadsstyrelsen i olika tempon densamma för att få den uthyrd tills vidare, i avvaktan på att den skulle bli erforderlig för något av statens övriga ämbetsverk, utan att någon spekulant anmälde sig. Då byggnadsstyrelsen lät pensionsinrättningen övertaga denna våning och debiterade den en hyra av 18,000 kronor, hade den förgäves förut sökt att få den uthyrd för 12- eller 10,000 kronor till bostadsändamål. Men ett ämbetsverk behöver ju i detta fall icke räkna så noga på hyresbeloppet, då det är staten som betalar och likaså staten som får in pengarna; det är sålunda endast en ren bokföringsfråga. Denna siffra, 18,000 kronor, imponerade emellertid i mycket hög grad, vid den första handläggningen av detta ärende, på oss i fjärde avdelningen, och jag får medgiva, att även jag kände mig i hög grad tveksam, just med hänsyn till att man komme att disponera en så pass dyrbar våning såsom bostadslägenhet åt landshövdingen i Stockholms län, enär hyra och bränslekostnader, om siffrorna äro riktiga, uppgå till ungefär lika stor summa som hela lönebeloppet för landshövdingen det måste nämligen anses vara en olämplig proportion mellan hyreskostnader och löneinkomster. Men sedan vi av byggnadsstyrelsens chef fått upplysning om, hur det i själva verket förhåller sig, började vi på allvar reflektera på saken och avlade även ett besök på platsen samt funno att ifrågavarande våning icke var väl utnyttjad för närvarande. Det kan man nämligen icke säga, när ett så litet ämbetsverk innehar en så stor våning. När därtill kommer att det ostridligen kommer att föreligga den situationen den första nästkommande oktober, att ett antal rum inrättade till ämbetsrum och tjänstelokaler på Drottninggatan skulle komma att stå lediga och därest icke något annat ämbetsverk genast kunde anvisas ämbetslokaler där, så ansågo vi det praktiskt, att det ämbetsverk, som disponerar bostadsvåningen i Rosenbad flyttade in i huset vid Drottninggatan, då man tillika kunde draga in hyresersättningen till landshövdingen i Stockholms län och i stället bereda honom bostad i Rosenbadsvåningen. På detta sätt gör man ju praktiskt en besparing med ett belopp svarande mot den hyresersättning, som för närvarande utgår till landshövdingen i Stockholms län, åtminstone till dess man med säkerhet kan säga, att dessa lokaler vid Drottninggatan äro oundgängligen erforderliga för ett annat statens ämbetsverk. Genom detta arrangemang har man vidare sörjt för att en forcerad försäljning av Preisiska huset icke behöver äga rum, en fördel dels på grund av att man icke vill stå strandsatt på lokaler för länsstyrelsen och dels på grund av att landshövdingen i Stockholms län reser oavbrutna krav på att få sin boställsfråga slutligt ordnad. Och när det gäller försäljning av en sådan fastighet som det Preisiska huset, är det alldeles tydligt, att det vore förenat med betydande fördel att kunna välja just det tillfälle för försäljningen, då en verklig spekulant, som har behov av detta hus, anmäler sig, vilket ju är fördelaktigare än att bjuda ut det i marknaden, då det måhända icke finns någon speciell spekulant i vidare mån än de, som i allmänhet spe-

kulera i fastigheter och förmedla försäljning av fastigheter. Även ur denna synpunkt synes det mig som om den åsikt, vilken herr Widell gjorde sig till målsman för, i vilken jag för min del på det livligaste instämmer, blir bättre tillgodosedd genom bifall till Kungl. Maj:ts proposition med den modifierade avfattning, som densamma fått i statsutskottets hemställan. Statsutskottet har mycket starkt betonat, att landshövdingen i Stockholms län skall vara beredd att när helst sådant erfordras med hänsyn till tillgodoseende av sådana krav, som voro grundläggande för inköpet av Rosenbadsfastigheten, flytta från denna boställsvåning, som han sålunda endast tills vidare skulle disponera. Med den försiktiga avfattning som utskottsutlåtandet i detta avseende fått och med hänsyn till de klara direktiv, som där givits, kan jag icke på något sätt inse, att staten berövats möjligheten att praktiskt använda förefintliga lokaler, därför att vid ett tillfälle, som det här föreliggande, genom detta arrangemang en fördel kan vinnas, och jag ber, herr talman, att på grund härav få yrka bifall till utskottets hemställan.

*Ang.
beredande av
bostad
för lands-
hövdingen i
Stockholms
län m. m.
(Forts.)*

Herr Rosén: Herr Kvarnzelius förklarade, att man genom det av utskottet föreslagna arrangemanget icke föregriper den fria dispositionen av det Preisiska huset. Jag har en annan uppfattning. 1918 och 1919 års riksdagar ha båda uttalat, den senare riksdagen ganska skarpt, att Preisiska huset borde säljas, enär det kunde på ekonomiskt fördelaktigt sätt användas såsom affärslokaler, och man ansåg det vara synnerligen oklokt att begagna detta hus såsom ämbetslokaler. Det har sedan icke blivit någon påföljd av detta. Riksdagen gick, efter enträgen framställning från Kungl. Maj:ts sida, slutligen med på att nedlägga 440,000 kronor på iståndsättande av lokalerna i Preisiska huset. Om man nu bereder landshövdingen en ämbetsbostad i Rosenbad, torde han icke längre ha något intresse av att länsstyrelsen flyttar från Preisiska huset. Tvärtom får man förutsätta, att han kommer att arbeta mycket energiskt på att länsstyrelsen får vara kvar i denna byggnad. Och länsstyrelsen, som nu fått nyrestaurerade och stora lokaler och för vilken med hänsyn till den framtida utvecklingen man ställt ett stort antal rum till förfogande såsom reserv, torde icke heller hava intresse att flytta ifrån denna mycket centrala plats. Jag tror sålunda, att man genom att biträda statsutskottets förslag omöjliggör en försäljning av Preisiska huset.

Herr Kvarnzelius nämnde, att i Rosenbad finnes ett tiotal rum, som nu användas för folkskollärarnas pensionsinrättning med ett icke fullt lika stort antal tjänstemän. Det är denna våning, som landshövdingen skulle bebo. Jag hörde dessa uppgifter i utskottet, vilka föreföllo mig tvivelaktiga, men då jag icke var inne i saken, har jag sedan tagit reda på verkliga förhållandet. Jag har då fått min misstanke bekräftad, att samma våning som nu användes av pensionsinrättningen tidigare disponerades av den person, som ägde huset och sålde detsamma till staten, nämligen grosshandlare Liberg. Han förbehöll sig vid försäljningen rätt att under ett tiotal år bo kvar i huset i den våning han då hade. Denna våning består av 18 rum, och han fick dessutom rätt att till denna våning lägga ett mindre kontorsrum. Det är således icke ett tiotal rum utan 19 rum, och den hyra han skulle betala, och som han för sin del godkände, var 18,800 kronor för denna våning jämte kontorsrummet, eller precis samma belopp, som pensionsinrättningen nu betalar. Det är den våning, som pensionsinrättningen nu bebor, som skulle tagas i anspråk för landshövdingen. Vidare sades det, att antalet tjänstemän i pensionsinrättningen icke skulle uppgå till 10. De voro i verkligheten minst 23 i dag på morgonen. Dessutom påstås det, och det tror jag är riktigt, att, på grund av de alltmer vidgade uppgifter, som påläggas denna pensionsinrättning, antalet tjänstemän snart nog måste i någon mån ökas. När man erbjöd pensionsinrättningen att flytta

Ang.
beredande av
bostad
för lands-
hövdingen i
Stockholms
län m. m.
(Forts.)

till Rosenbad, utlovades, att den skulle få bo kvar rätt så länge. Detta löfte litade vederbörande på, när de flyttade dit den 1 oktober 1924, och nu skulle man omedelbart få giva sig därifrån igen: det ser ut som om det skulle bli en ambulerande pensionsinrättning. Nu säger visserligen utskottet, att landshövdingen skulle bli skyldig att flytta, ifall huset behövdes för annat ändamål. Jag undrar, om man verkligen kan på allvar ifrågasätta, att man, i första hugget åtminstone, kräver att landshövdingen skall lämna den bostad som man nu bereder honom. Tämmligen säkert är att, så länge det finnes någon möjlighet, man låter honom bo kvar. Avsikten var dock icke, när Rosenbad köptes för 4 miljoner, att fastigheten skulle användas till bostäder; avsikten var, och det underströks med skärpa från alla håll, att den skulle användas till ämbetslokaler, och man framhöll alldeles särskilt nödvändigheten av, bl. a., att den skulle stå till statens förfogande såsom reservutrymme för departementen vid en förestående ombyggnad av kanslihuset. Om nu kanslihuset, såsom man väl får antaga, i en mycket nära framtid måste ombyggas — ty det är snart ett av de allra sämsta hus som staten äger — så har man icke det utrymme som beräknades för att hysa ämbetsverken under byggnadstiden, såsom man avsåg vid inköpet. Dessutom har det framhållits i propositionen av statsutskottet samt av riksdagen, att byggnaden behövdes för ämbetslokaler och alltså icke för bostäder.

I detta sammanhang kan jag icke underlåta att erinra om ett uttalande, som gjordes av 1919 års statsutskott och som godkändes av riksdagen, ett uttalande beträffande landshövdingens i Stockholms län bostadsvåning. Det hade ifrågasatts, att han i Preisiska huset skulle få en bostad på omkring 20 rum. Statsutskottet och riksdagen ansågo, att denna bostadsvåning var alltför stort tilltagen, särskilt med hänsyn tagen till hyran för en bostad av denna storlek och den åt samma befattningshavare anslagna avlöningen.

Jag kan icke finna annat än att det vore ekonomiskt oklokt att biträda utskottets förslag, och därför har jag, herr talman, reserverat mig däremot samt yrkar bifall till reservationen.

Greve Lagerbjelke: Jag får bekänna, att när jag först tog del av detta förslag, hyste jag bestämda betänkligheter, icke minst därför, att jag såsom riksgäldsfullmäktig varit med om att taga initiativ till statens inköp av fastigheten Rosenbad. Såsom det nämndes av den siste talaren, var det då avsikten att tillgodose behövliga lokalutrymmen för statsinstitutioner och ingalunda några bostadsändamål. Men när jag nu tagit del av handlingarna och närmare satt mig in i frågan, har jag kommit till samma uppfattning som statsutskottet och har ytterligare stärkts däri genom den belysning av frågan, som statsutskottets ordförande nyss lämnat. Statsmakterna hava sökt och även berett länsstyrelsernas chefer lämpliga och värdiga bostäder, och jag anser att i förevarande fall detta skulle ske på ett tillfredsställande sätt genom att upplåta bostad åt Stockholms läns landshövding i fastigheten vid Rosenbad. Vare sig Preisiska huset kommer att försäljas eller icke, anser jag skäl tala emot att för närvarande därstädes upplåta bostad åt landshövdingen. Man må beakta att det givits en tid, då Stockholms län ansetts vara dömt till undergång; det skulle delas upp på angränsande län. Denna tanke är dock numera fullständigt övergiven. Göromålen för Stockholms läns styrelse ha ökats så, att desamma äro de mest omfattande och krävande i något län i hela landet näst efter Malmöhus län. Detta gör, att då länets utveckling kan antagas fortsätta, kan såvitt jag förstår, förväntas att, därest landshövdingens bostad upplåtes i Preisiska huset, den ökade personal, som snart komme att krävas, inom kort skulle föranleda, att landshövdingen finge flytta därifrån. Är det åter så, och det finnes skäl som tala därför, att Preisiska huset skall förseljas, tager

detta så lång tid, att landshövdingens bostadsfråga i allt fall nu bör ordnas. Byggnadsstyrelsen har försökt att på den allmänna hyresmarknaden skaffa lämplig bostad åt landshövdingen, men det har icke lyckats, och den bostad, som landshövdingen i Stockholms län förhyr för honom tillkommande hyresersättning, kan icke anses vara för honom tillräcklig eller lämplig. Då nu detta är förhållandet med den bostad, som är avsedd att upplåtas åt honom i Rosenbad, och densamma, såsom statsutskottets ordförande visat, icke kan under nuvarande förhållanden anses bli så dyr, att detta skulle vara hindrande, anser jag, att han bör få densamma åt sig upplåten, så mycket hellre som detta endast är tills vidare. Det har sagts, att vid fastighetens försäljning förbehöll sig en av de större aktieägarna i fastigheten, grosshandlare Liberg, att under sin livstid få bo kvar i huset och, såsom jag tror, mot den hyresersättning som här nämnts, nämligen 18,000 kronor. Men därav, att herr Liberg, såsom varande en rik man, medan han bodde kvar i fastigheten, var villig att betala detta belopp, därav följer icke att, om den nu skulle uthyras, man kunde få samma belopp. Det har också uttalats vid debattens början, att byggnadsstyrelsen förgäves sökt att till detta belopp uthyra lägenheten samt att den endast kunnat betinga ett högsta belopp av 12,000 kronor. Dessa skäl sammanlagda, herr talman, göra att, då frågan endast skall provisoriskt ordnas på det sätt, som nu är föreslaget, och jag ingalunda vill tillerkänna Stockholms länsstyrelses chef de egoistiska bevekelsegrunder, som från ett håll här i kammaren antytts, jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

*Ang.
beredande av
bostad
för lands-
hövdingen i
Stockholms
län m. m.
(Forts.)*

Herr Kvarnzellius: Jag ber få säga i anledning av herr Widells yttrande angående önskvärdheten av att landshövdingen bor i samma hus, där länsstyrelsen har sina lokaler, att enligt min erfarenhet det icke är någon som helst nödvändighet. Men jag vill, i anledning av de sympatier som i herr Widells anförande kommo till synes, fästa uppmärksamheten på, att landshövdingen i Stockholms län för närvarande bor i närheten av Engelbrektskyrkan och att han således har ett betydligt längre avstånd från sina ämbetslokaler, än om han skulle flytta in i våningen i kvarteret Rosenbad.

Men det var icke för att säga detta, som jag begärde ordet, utan i anledning av herr Roséns yttrande. Jag kan icke med bestämdhet påstå, att min uppgift om de tio befattningshavarna i folkskollärarnas pensionsinrättning är riktig; det är emellertid den siffran som uppgivits för mig, och jag hade icke anledning att betvivla riktigheten därav, ty när vi besökte platsen voro vi ense om att utrymmet var spatiöst tilltaget. Det såg icke ut såsom det i allmänhet gör inom ämbetsverkens lokaler, där det ofta brukar vara 4 à 5 personer, som få sitta i samma tjänsterum; här fanns det knappast mer än en i varje rum.

Herr Rosén sade vidare, att våningen var på 18 rum. Jag har skickat efter ritningen, så att herr Rosén strax skall kunna förvissa sig om, huru härmed förhåller sig. Hans uppfattning är bestämt felaktig. Jag tror, att jag kan i minnet räkna upp rummen. Man kommer först in i en stor hall, sedan i ett rum som skulle bli landshövdingens herrum såsom det heter; nästa rum man kommer in i är en salong, det är själva hörnrummet. Därintill ligger ett rum, som betecknades såsom kabinett. Intill detta sista har man ett rum, som skulle vara s. k. gästrum, därintill kommer landshövdingens sovrum och därintill ligger ett mindre rum, för hans barn. Genom en korridor kommer man sedan till 2 små, trekantiga rum med ett utrymme av icke mer än c:a 4 à 5 kvadratmeter vardera. De skulle bli sovrum för 2 barn. Sedan kommer man genom en sned gång till köket, och där bakom ligga två små jungfrukammare. Så finnes det matsal åt gården, och det är, åtminstone såvitt jag i minnet kan räkna upp, alla rum som finnas där. I varje fall är det absolut icke 18 rum, såsom herr

Ang.
beredande av
bostad
för lands-
hövdingen i
Stockholms
län m. m.
(Forts.)

Rosén påstod. — Här ha vi nu ritningarna tillgängliga, så att herr Rosén, genom att följa mina uppgifter, av dem kan förvissa sig om riktigheten av vad jag sagt. Jag ber om ursäkt, jag ser att jag hoppat över vardagsrummet: det är således ett rum, som tillkommer utöver vad jag nyss uppgivit. Ritningarna stå till kammarens disposition. Den del av lägenheten, som landshövdingen skulle få, är inramad med ett gult streck. Att denna våning numera innehåller endast 10 rum hindrar naturligtvis icke, att den förre innehavaren av denna våning även hade en del rum, som nu disponeras för andra ändamål, bl. a. innehas rum av källarmästaren, vidare av universitetskanslern, och sjölagstiftningskommitténs samt justitieombudsmannens lokaler äro även inrymda i samma våning. Jag tror sålunda, att om herr Rosén hade ägnat lika mycken granskning åt ärendet som vi på fjärde avdelningen varit tvingade att göra, skulle han sannolikt varit ense med oss.

Herr statsrådet **Larsson**: Oaktat jag icke haft tillfälle att åhöra debatten från början, anser jag mig ändå böra säga ett par ord i frågan, innan debatten avslutas.

En av anledningarna till, att denna fråga nu kommit upp, förmodar jag kanske redan är angiven: det är nämligen den att byggnadsstyrelsen, som hittills disponerat en del av lokalerna i Preisiska huset, redan inom några månader, den 1 nästkommande juni, får tillfälle att avflytta till de nya lokalerna på Kungsholmen i kvarteret Murmästaren. Byggnadsstyrelsen inkom i anledning härav till Kungl. Maj:t med en skrivelse, i vilken styrelsen även tagit upp frågan om ordnande av ämbetsbostad åt landshövdingen i Stockholms län. Då jag för min del hade att taga ställning till detta spörsmål, kom jag ganska snart under fund med att, om man överhuvud taget vill ordna bostadsfrågan för landshövdingen i Stockholms län, torde det förslag, som byggnadsstyrelsen förordat och som Kungl. Maj:t lagt fram för riksdagen, vara ett av de mest praktiska och lämpliga, som under för handen varande omständigheter kan ifrågakomma. De alternativ, som i övrigt varit uppe, torde både med hänsyn till kostnader och lämplighet icke kunna uppväga det nu framlagda förslaget.

Jag kan förstå av det senare yttrandet från reservanten i denna kammare, att man här liksom i andra kammaren ansett, att den föreslagna anordningen skulle för staten vara oekonomisk och att det skulle vara bra mycket fördelaktigare att försälja Preisiska huset och uppföra lokaler åt länsstyrelsen på annat håll. Jag ber i detta sammanhang få erinra kammaren om, att riksdagen år 1920 beslöt att anvisa icke mindre än 440,000 kronor för ombyggnad och reparation av Preisiska huset, just i syfte att där bereda lämpliga lokaler för länsstyrelsen i Stockholms län. Denna ombyggnad och reparation har så småningom blivit verkställd, och kostnaden har, på grund av särskilda omständigheter som omnämnas i propositionen, icke kunnat stanna vid dessa 440,000 kronor, utan hava uppgått till något mer än en halv miljon kronor.

Det förefaller åtminstone mig vara något egendomligt, när riksdagen så sent som år 1920 var på det klara med att det Preisiska huset borde användas till ämbetslokaler och därför anvisade nödiga medel, att riksdagen nu skulle resonera som så: »Nej, vi bry oss icke längre om att tänka på att kunna ha ämbetslokaler i det Preisiska huset, utan nu skola vi anskaffa sådana på annat håll». För min del vill jag icke ställa mig avvisande emot att man tänker på möjligheten att försälja huset. Jag erkänner gärna att detta hus med det läge, det har, kan måhända inbringa så pass mycket pengar vid en försäljning, att det skulle kunna *eventuellt* — jag understryker ordet *eventuellt* — täcka kostnaderna för anskaffning av lokaler åt länsstyrelsen på annat håll. Men jag tillåter mig ännu så länge, eftersom det icke finns någon som helst

utredning i det avseendet, betvivla, huruvida man bör gå fram på den vägen. I varje fall torde det icke vara ur vägen att avvakta, huruvida icke konjunkturen för en försäljning av ett sådant hus skola bli bättre än de för närvarande äro. Sakkunniga ha sagt mig, att konjunkturen för närvarande ingalunda torde vara lämpliga att försälja hus, vare sig utefter Drottninggatan eller på annat håll. Ja, detta om den saken.

Av den del av debatten här som jag varit i tillfälle höra kan jag förstå att det sagts — och det tycks herr Rosén ha varit inne på i sitt anförande — att de lokaler, som skulle bli disponibla i det Preisiska huset för folkskollärarnas pensionskassa, skulle vara otillräckliga. Jag ber om ursäkt, i fall jag missuppfattat detta, men det kan ju i alla fall vara skäl att erinra om att folkskollärarnas pensionskassa skulle kunna få disponera i det Preisiska huset icke mindre än 16 rum, med möjlighet att framdeles utökas med ytterligare fyra rum, om så erfordras, i fall kassan, vilket är sannolikt, kommer att utveckla sin verksamhet. Det torde alltså icke vara någon tvekan om att det icke skall kunna beredas möjlighet för pensionskassan att erhålla tillräckligt utrymme i det Preisiska huset.

Om jag nu återgår till några av de ytterligare skäl, som talat för den föreslagna anordningen beträffande ämbetsbostaden åt landshövdingen, vill jag särskilt framhålla, att jag för min del icke kunnat finna några som helst bärande skäl, varför landshövdingen i Stockholms län skulle intaga en i bostads-hänseende oförmånligare ställning än övriga landshövdingar i riket. Det finns för närvarande icke mer än två landshövdingar, som icke bo i statens hus. Den ene är landshövdingen i Västernorrlands län, beträffande vilken riksdagen redan i år erinrat, att hans bostadsfråga bör ordnas genom att man iordningställer det gamla residenset i Härnösand. Sålunda torde även beträffande Västernorrlands län frågan om ämbetsbostad för landshövdingen komma att bli löst inom den närmaste tiden. Därefter skulle då endast återstå landshövdingen i Stockholms län, och jag upprepar ännu en gång, att jag för min del icke kunnat finna några som helst bärande skäl, varför endast denna landshövding skulle intaga en särställning i det hänseendet. Man säger visserligen, att det blir så dyrt med den föreslagna bostaden i Rosenbad. Ja, byggnadsstyrelsen har beräknat de erforderliga reparationskostnaderna till 18,000 kronor. Statsutskottet har emellertid framhållit, vilket jag för min del icke har något att erinra emot, att man kanske kan inskränka reparationserna något mera än vad som innefattas i byggnadsstyrelsens förslag och att man sålunda skulle komma ned ytterligare med denna summa så att kostnaden icke skulle behöva uppgå till 18,000 kronor, utan kanske kunna stanna vid 14,000 eller 15,000 kronor.

Jag ber vidare få nämna, att byggnadsstyrelsen, som noga har övervägt denna sak, förklarar att om landshövdingen skall kunna erhålla en bostad genom förhyrning på annat håll i staden, en bostad som är lämplig för honom såsom ämbetsbostad, så kan man icke gärna räkna med att få en sådan bostad för ett hyresbelopp av under 14,000 kronor om året. Sålunda tror jag, att man med avseende å kostnaderna härvidlag icke bör räkna alltför mycket på att det skulle vara något oförmånligt i avseende på denna sak.

Efter vad jag kan förstå av herr Kvarnzelius' anförande, så har herr Rosén också varit inne på frågan om hur många rum det finns i Rosenbad i den bostadsvåning, som avses för landshövdingen. Herr Rosén kanske redan har haft tillfälle att nu förvissa sig om antalet rum, men jag bör kanske upplysa om, att där kommer att bli 10 rum jämte 2 jungfrukammare, och att det då är meningen, att två av de nuvarande rummen skola göras till ett rum. Det är en bostadsvåning för landshövdingen, om vilken jag icke tror att man med fog kan säga, att den är större än de våningar landshövdingarna

Ang.
beredande av
bostad
för lands-
hövdingen i
Stockholms
län m. m.
(Forts.)

Ang.
beredande av
bostad
för lands-
hövdingen i
Stockholms
län m. m.
(Forts.)

i allmänhet disponera, ty litet varstans i slotten och i residensen finns det icke bara 10 rum utan 15 å 20 rum, vilka landshövdingarna disponera. Följaktligen torde det icke vara en onödigt stor boställsvåning i förhållande till det antal rum, som landshövdingarna i övrigt ha.

Slutligen, herr talman, nödgas jag säga ett par ord med anledning av det yrkande, som reservanterna ställt. Reservanterna ha, såsom kammaren finner, gått in för ett rent avslag på Kungl. Maj:ts proposition. De ha icke ansett nödigt att med ett enda ord angiva, hur frågan i så fall skulle ordnas; hur det skall ordnas med dispositionen av lokalerna i Preisiska huset, när byggnadsstyrelsen flyttat därifrån eller hur det skall ordnas med landshövdingens bostadsförhållanden. Man säger ju visserligen, att landshövdingen skall erhalla hyresersättning såsom hittills, men jag ber då få erinra om att hyresersättningen för närvarande utgår, genom ett beslut av Kungl. Maj:t år 1919, med 5,600 kronor från länsstyrelsen och med 4,000 kronor ifrån byggnadsstyrelsen. Det är den hyresersättning, som landshövdingen nu har, en hyresersättning, som utgår till landshövdingen för de lokaler, vilka länsstyrelsen och byggnadsstyrelsen hittills disponerat i den till landshövdingen anslagna boställsvåningen.

Det borde väl åtminstone ha angivits ifrån reservanternas sida, hur man bör ordna denna sak. Är det meningen, att Kungl. Maj:t efter gottfinnande får ordna med landshövdingens hyresersättning? Jag hade för min del trott, att riksdagen gärna ville ha ett ord med i laget, då det gällde sådana saker, men det tycks reservanterna icke anse vara av någon betydelse. Jag skulle gärna önska att från reservanternas sida få höra, hur de anse, att det skall ordnas med dessa förhållanden, för den händelse deras yrkande om avslag på Kungl. Maj:ts proposition bifalles.

Herr Johansson, Johan Bernhard: Det av kommunikationsministern nyss hållna anförandet torde, så som jag uppfattade det, visa, att de förhoppningar och önskingar, som alla statsutskottets medlemmar under den förberedande behandlingen av detta ärende hyste, nämligen att frågan om en försäljning av det Preisiska huset skulle upptagas, icke komma att tillmötesgå. Det är således ett alldeles särskilt skäl, tycker jag, som rent av nödvändiggör ett avslag, på det att frågan om det Preisiska husets försäljning måtte på allvar sedan få upptagas och diskuteras.

Det rådde inom statsutskottet, såvitt jag förstod, icke mer än en mening därom, att det var olämpligt av statsverket att hålla kvar ett ämbesverk på en ifråga om affärsläget så dyrbar plats, där hyran, såsom förut nämnts, enbart för de nu disponibla vaktmästarebostäderna, kan beräknas uppgå till omkring 100.000 kronor. Om det här föreliggande förslaget bifalles, fastläser man hela frågan, och den kommer, såvitt jag kan förstå, in i en återvändsgränd.

Utskottsmajoriteten hänvisar visserligen till sitt uttalande på sid. 4 om att hela detta arrangemang skulle betraktas såsom ett provisorium, men det är alldeles uppenbart, åtminstone står det klart för mig, att om bostaden i Rosenbadsfastigheten efter vederbörliga reparationer blir iordningställd, landshövdingen flyttar in där och folkskollärarnas pensionsinrättning flyttar in i det Preisiska huset, så kommer ett starkt motstånd att resas, när frågan angående Preisiska husets försäljning ånyo skall upptagas. Det är därför skäl att redan nu återförvisa ärendet till förnyad handläggning och utredning.

Det kan icke heller anses vara rimligt att upplåta en bostadslägenhet i en byggnad, som är inköpt för ämbetsverkens räkning och som är belägen i en stadsdel, som behärskas av ämbetslokaler, affärslokaler och stora banker och som har det högsta hyresvärdet i Stockholm. Det har beräknats, att bostadsvärdet, räntan på reparationskostnaderna och kostnaden för den värme, som

skall åtgå, sammanlagt skulle ställa sig så, att landshövdingens hyreskostnad skulle bli ungefär lika stor som den lön han åtnjuter såsom landshövding. Det har syntts oss icke kunna vara lämpligt och praktiskt att ordna saken på det sättet.

Det har förvånat mig, att det reses motstånd emot det påståendet, som gjorts och som vitsordats av alla, när frågan behandlades i utskottet, nämligen att det är en synnerligt stor fördel, att landshövdingen bor i residensbyggnaden och att han är lätt tillgänglig för såväl länsstyrelsens ämbetsmän som för den besökande allmänheten. Så är det ordnat på de flesta ställen, och det har vitsordats att detta är till stor fördel. Genom en anordning sådan som den ifrågasvarande bli ju förhållandena i det avseendet precis sådana som de nu äro. Redan 1919, när Kungl. Maj:ts proposition nr 212 behandlades här i riksdagen, var också tanken på en försäljning av det Preisiska huset uppe, och man framhöll redan då, att försäljningssumman för denna byggnad kunde bli så stor att man för densamma kunde bygga ett helt nytt residens för länsstyrelsen inbegripet bostadslägenhet för landshövdingen. Men det är icke alls nödvändigt att bygga nytt, ty det finns också fastigheter, som av staten kunna inköpas och iordningställas för detta ändamål, och frågan är, om det icke blir fördelaktigast att göra så. På avdelningen omnämndes ett par sådana fastigheter, vilka nu ägas av banker.

Enligt mitt sätt att se på saken är det således nödvändigt, att det blir ett uppskov, att frågan ånyo utredes och att frågan om det Preisiska husets försäljning på allvar tages upp i detta sammanhang. Det uppskov, som skulle föranledas av ett avslag å Kungl. Maj:ts förevarande proposition, behöver väl icke bli så långvarigt, det beror helt och hållet på den skyndsamhet, med vilken denna utredning bedrives. Utskottsmajoriteten är också tveksam, och det har den sagt rent ut på sid. 3 i utlåtandet, där majoriteten skriver: »Även gentemot det av departementschefen tillstyrkta förslaget att för ändamålet taga viss del av Rosenbadsfastigheten i anspråk kunna enligt utskottets mening tvivelutan vissa betänkligheter resas.» Jag får säga, att under den första handläggningen av detta ärende kom jag för min del till den uppfattningen, att jag trodde, att statsutskottet skulle avvisa detta förslag, så att för mig står det såsom en överraskning, efter all den tveksamhet, som uttalats, att det verkligen inom utskottet blivit majoritet för det förslag, som här från utskottets sida föreligger.

Jag ber sålunda med instämmande i de synpunkter, som här anförts av herrar Widell och Rosén, att få yrka bifall till reservationen.

Herr Rosén: Herr kommunikationsministern befarade, att det icke skulle vara någon affär att sälja Preisiska huset. När riksdagen uttalade att det borde säljas, hade riksdagen den bestämda meningen, att det vore en synnerligen god affär att så handla. Om myndigheterna, Kungl. Maj:t inbegripnen, då följt detta uttalande, är det möjligt, att det också blivit en god affär. Jag tror, att det fortfarande skulle vara fördelaktigt att sälja huset. De mycket höga hyror, som för närvarande råda i Stockholm och särskilt vid Drottninggatan, tala därför.

Emellan herr Kvarnzelius och mig har uppstått en tvist angående det antal rum pensionsinrättningen förfogar över. Herr Kvarnzelius har i sitt första anförande sagt, att antalet skulle vara 10 och att det icke skulle finnas fullt lika många tjänstemän samt att det därför såg ödsligt ut i lokalerna. Ja, att det ser ödsligt ut i en del ämbetsverk har jag haft tillfälle konstatera, ty det är ganska glest med tjänstemän ibland, inte bara under lunschrasten utan även vid andra tillfällen, men skrivbord och rum finns det gott om.

Nu är det emellertid så, att jag aldrig besökt denna anstalts lokaler, varför

*Ang.
beredande av
bostad
för lands-
hövdingen i
Stockholms
län m. m.
(Forts.)*

Ang.
beredande av
bostad
för lands-
hövdingen i
Stockholms
län m. m.
(Forts.)

jag ej vet hur rummen se ut eller hur många de äro, utan jag litar på det kontrakt, som staten skrivit med grosshandlare Liberg, och jag litar på den upplysning, som lämnats av chefen för pensionsinrättningen i fråga. I båda fallen heter det, att det är 18 rum. Sedan lär det vara fråga om huruvida pensionsanstalten nu disponerar det lilla kontorsrum, som jag omnämnde i mitt föregående anförande, men det kan icke spela någon roll. Hyresbeloppet är i båda fallen detsamma, nämligen 18,800 kronor.

När huset inköptes av staten, fanns det enligt kontraktet och handlingarna 132 rum i de fyra översta våningarna, och det skulle bli 36 rum i varje våning. Såvitt jag kan förstå mig på en ritning över ett hus, skulle jag vilja säga, att den del av våningen, som nu är avsedd att bli landshövdingens bostad, upptager ungefär hälften av den ena våningen, åtminstone icke långt ifrån hälften, och den skulle alltså noga räknat bestå av hälften utav 36 d. v. s. 18 rum. Antalet rum kan ju nu bero på, hur man räknar rummen. Förmodligen räknar man bort en del smårum, men jag tror, herr statsråd, att man här i Stockholm får betala hyra även för smårum, och så är det nog även på andra håll.

Det har också sagts, att lokalerna i det Preisiska huset skulle vara otillräckliga för pensionsinrättningen. Den saken känner jag icke till. Herr statsrådet har emellertid upplyst om att det finns icke mindre än 16 rum. För närvarande disponerar pensionsinrättningen över 18 rum, och inrättningen står nu inför en ganska kraftig utveckling. Man får alltså minskat utrymme. Det har för mig upplysts, att det skulle vara en stor olägenhet med rummen i Preisiska huset, därför att de äro s. k. genomgångsrum och således icke lämpa sig för ett ämbetsverk. De äro nämligen avsedda till bostad åt landshövdingen i Stockholms län, och riksdagen har en gång uttalat, att landshövdingen bör bo där.

Herr statsrådet kunde vidare icke förstå, att landshövdingen i Stockholms län borde intaga någon särställning gentemot övriga landshövdingar i detta avseende. Det kan man ju säga, men jag skulle vilja fråga, om det icke ligger en särställning redan i den omständigheten, att Stockholms län intager en särskild jämförelse med alla andra län, därför att länsstyrelsen icke finnes inom länet. Dessutom kan man säga, att det finns flera och bättre bostadsutrymmen att välja på i Stockholm än på andra håll.

Vidare har man förespeglat riksdagen, att reparationskostnaderna för landshövdingbostaden i Rosenbad icke skulle gå upp till 18,000 kronor utan stanna vid kanske 14,000 eller 15,000 kronor. Det blir nog likadant med detta som det blev, då riksdagen beslöt anvisa 440,000 kronor för ombyggnad av Preisiska huset. Det beloppet överskreds, så att ombyggnaden kostade 500,000 kronor, enligt vad vi nyss fingo höra.

Herr statsrådet säger nu, att reservanterna icke angivit, hur det skall ordnas. Jo, vi tycka, såsom herr Widell sade, att det Preisiska huset bör säljas så fort lämpligt tillfälle därtill erbjuder sig, och att till dess landshövdingen bör bo i Preisiska huset, såsom riksdagen bestämde år 1920, eller också kan landshövdingen få hyresbidrag.

Herr statsrådet **Larsson**: Jag skall icke tvista med herr Rosén om antalet rum i den våning i Rosenbad, som är avsedd till ämbetsbostad åt landshövdingen i Stockholms län, men jag håller fast vid att enligt byggnadsstyrelsens uppgift, består den av 10 rum, plus två jungfrukammare. Då äro även de små rummen medräknade.

Herr Rosén nämnde sedan, att pensionsanstalten för närvarande disponerar 19 rum i Rosenbad. Jag vet icke, varifrån herr Rosén fått den uppgiften.

Jag har gått igenom alla lokaler, som pensionsanstalten disponerar, och den disponerar icke mer än ett rum utöver dem, som äro avsedda för landshövdingen.

gens ämbetsbostad, vilken, som jag nämnde, skulle bestå av 10 rum jämte två mindre rum, som äro avsedda till jungfrukammare. Om man sedan räknat korridorer och dylikt med i antalet rum, det vet jag icke, men man får alldeles säkert ändå inte ihop det till 19 rum.

Sedan vill jag rätta ett misstag av herr Rosén. Den ärade talaren ansåg, att reservanternas uppfattning var den, att man skulle kunna ordna det för landshövdingen antingen så, att han skulle få hyresersättning eller så, att det skulle beredas bostad åt honom i det Preisiska huset, såsom riksdagen år 1920 beslöt. Men det var så, att riksdagen år 1920 visserligen icke avlog Kungl. Maj:ts förslag, som avsåg att bereda bostad åt landshövdingen i Preisiska huset, men riksdagen anförde, att det kunde ifrågasättas huruvida man icke borde bereda bostad åt landshövdingen på annat sätt.

Nu vill jag tillägga att, ifall reservanterna i övrigt dela herr Roséns uppfattning, att man bör inreda en bostad åt landshövdingen i Preisiska huset, så blir resultatet i så fall, att man får lägga ned betydligt mycket mera pengar där än på reparationskostnaderna i Rosenbad för en ämbetsbostad åt landshövdingen och vidare — vad som är ännu mer betänkligt — att man, genom att förlägga landshövdingebostaden i Preisiska huset, har avstängt möjligheterna för länsstyrelsen att få ett ökat antal lokaler i händelse av behov. Man påstår ju, att länsstyrelsen utvecklar sin verksamhet undan för undan och behöver ökat utrymme. Om det då icke finns något sådant reservutrymme, står riksdagen inför det alternativet, att den får ordna upp saken igen.

Jag tror alldeles bestämt, att under förhandenvarande omständigheter det förslag, som här föreligger i Kungl. Maj:ts proposition, är det lämpligaste, och detta hindrar ju icke, att man framdeles, om så erfordras och finnes lämpligt, kan anordna landshövdingebostaden i Rosenbad till ämbetslokaler och att man då får ordna bostadsfrågan för landshövdingen på annat sätt. Det hindrar icke heller, att man framdeles kan tänka på, om det visar sig lämpligt och ekonomiskt lönande, att även företaga en försäljning av det Preisiska huset. Detta är en anordning, som jag tror kan vara lämplig för en tid framåt, och det går icke — det vill jag säga till den siste ärade talaren här — att nu i en handvändning ordna med försäljningen av en fastighet sådan som denna vid Drottninggatan, då den sannolikt av vederbörande spekulant icke kan anses ha något annat värde än tomtvärdet. Huset får antagligen rivas ned, om man skall kunna få någon inkomst av de lokaler, som kunna uppföras på tomten, ty sådant det nu är, torde lokalerna icke av någon kunna användas till butiker. På byggnadssakkunnigt håll säger man för övrigt, att det i regel blir dyrare, om man skall bygga om ett gammalt hus än om man river ned ett sådant och bygger upp ett nytt på det gamlas plats. Det är alltså en hel del omständigheter man har att taga i betraktande, då det gäller att söka ordna denna fråga.

Herr Rosén nämnde vidare något om att riksdagen skrivit och sagt ifrån, att huset skall säljas. Ja, det skedde åren 1918 och 1919, men år 1920 beslutade riksdagen, att det Preisiska huset skulle inredas till ämbetslokaler, och riksdagen beviljade även anslag för detta ändamål. Alltså är herr Rosén något efter sin tid i det avseendet.

Herr Borell: Herr talman, mina herrar! Som bekant var anledningen till att den föregående innehavaren av landshövdingetjänsten lämnade den boställsvåning, han hade åt sig upplåten, den, att det då var synnerligen ont om lokaler för ämbetsverken och att det därför nästan framstod såsom ett nödtvång, att landshövdingen lämnade sin boställsvåning och i stället mot hyresersättning fick skaffa sig bostad, var han ville. Denna brist på ämbetslokaler än nu avhjälpt, och det torde väl icke vara alldeles oberättigat att den nuvarande inne-

*Ang.
beredande av
bostad
för lands-
hövdingen i
Stockholms
län m. m.*

(Forts.)

Ang.
beredande av
bostad
för lands-
hövdingen i
Stockholms
län m. m.
(Forts.)

havaren av tjänsten anser, att, då så är förhållandet, bostadsfrågan bör ordnas i likhet med vad den är ordnad i andra län.

Det torde väl vara obestriddigt, med hänsyn till de förpliktelser, som landshövdingens ställning medför, att han icke för det hyresbelopp, som står till hans förfogande, kan få en våning, som fyller rimliga anspråk i ifrågavarande hänseende. Ingen har heller, såvitt jag hört, bestritt, att den nuvarande anordningen icke är fullt tillfredsställande. Men man har sagt, att man icke kan komma ifrån den, därför att frågan om det Preisiska husets försäljning bör bli aktuell och att denna fråga skulle lösas fast genom ett ordnande enligt något av de båda föreliggande alternativen av landshövdingens bostadsfråga.

Nu är det emellertid så, att frågan om det Preisiska husets försäljning icke alldeles uteslutande är en ekonomisk fråga. Herr Widell sade, att länsstyrelsens i Stockholm lokaler kunna ligga var som helst. Åtminstone ur länets synpunkt torde detta icke kunna utan vidare erkännas. Det är naturligtvis för länets befolkning och även ur allmän synpunkt av en viss betydelse, att länsstyrelsens lokaler ha ett något så när centralt läge. Nu ligga länsstyrelsens lokaler i närheten av statens centrala ämbetsverk, i närheten av hushållningssällskapets lokaler och i närheten av den lokal, där landstinget plägar hålla sina sammanträden. Den växelverkan, som är nödvändig emellan länsstyrelsen å ena sidan och statens och länets institutioner å andra sidan, gör det naturligtvis till en fråga av en ej obetydlig vikt, att länsstyrelsens lokaler icke läggas alltför avsides, så att förbindelsen och kommunikationen emellan länsstyrelsen, ämbetsverken och länets institutioner alltför mycket försvåras. Att denna synpunkt framföres, synes mig vara ett berättigat intresse från länets innevärnars sida, liksom det icke enbart är ett intresse för landshövdingen, att hans bostadsfråga ordnas, utan detta i lika mån är ett intresse för länet.

Det torde väl för övrigt vara så, såvitt jag kan bedöma saken, att man icke fastlåser frågan om Preisiska husets försäljning genom att nu vidtaga det provisorium, som utskottet föreslår. Tidsförhållandena äro icke för närvarande sådana, att man med ekonomisk fördel kan sälja fastigheter av sådan beskaffenhet som den ifrågavarande. Denna fråga tarvar ett allvarligt övervägande. Om man således anser, att det finns anledning att provisoriskt lösa landshövdingens i Stockholms län bostadsfråga, synes det mig vid valet mellan de båda alternativ, som nu föreligga — om bostad överhuvud taget skall upplåtas i någon av statens lokaler — att det ur alla synpunkter är lämpligare att upplåta bostad åt landshövdingen i Rosenbad än i Preisiska huset.

På fråga, hur man tänkte ställa det, svarade herr Rosén, att om man inte kan fortfara med det provisorium, som man nu har, får man låta landshövdingen flytta in i det Preisiska huset. Att detta icke skulle vara lämpligt, synes mig vara fullt tydligt ådagalagt under den föregående debatten. Det är ju så, att en inredning av dessa lokaler och deras försättande i ett sådant skick, att de komme att utgöra en lämplig bostad för landshövdingen, skulle draga betydliga kostnader, och därtill kommer, att även om dessa kostnader nedlades, dessa lokaler ändock aldrig bli fullt lämpliga såsom boställsvåning för landshövdingen. Att, samtidigt som man gör gällande, att frågan om Preisiska husets försäljning är aktuell eller bör bli aktuell, förfäktat den ståndpunkten, att man nu bör låta landshövdingen flytta in i dessa lokaler med de kostnader detta medför, den uppfattningen har jag svårt att förstå. Därtill kommer, att, om man skall inreda lokaler för landshövdingens bostad i det Preisiska huset, skulle, såsom också redan förut har påpekats, anordningen av länsstyrelsens lokaler för närvarande bli sämre och även för framtiden utvecklingsmöjligheterna för länsstyrelsen stängas.

Nu har det sagts av en föregående talare, att det är alldeles orimligt att

använda lokaler i Rosenbad till boställsvåning, därför att detta hus har inköpts för att användas till tjänstelokaler. Men, om det är så, att i ett hus, som inköpts till tjänstelokaler, finns en våning, som icke är lämplig för sådant ändamål, är det väl icke orimligt, att man använder denna våning till det ändamål, varför den är lämplig. Den har förut använts till bostadsvåning, och den kan göras lämplig till boställsvåning för en mycket ringa kostnad. Då är det väl lämpligare att använda den för detta ändamål än att med större kostnader anordna den till ämbetslokaler. Det har heller knappast satts i fråga, att icke lokalerna i Preisiska huset skulle lämpligen kunna användas såsom lokaler för ifrågavarande pensionsanstalt.

Hur jag än ser denna fråga finner jag således, att mycket starkare skäl tala för att man upplåter utrymme för landshövdingens bostad i Rosenbad än att man för sådant ändamål använder det Preisiska huset. Och då, såsom jag förut har sagt, frågan om Preisiska husets försäljning icke fastläses genom den provisoriska anordning, som utskottet har föreslagit, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Ekman, Carl Gustaf: Jag ber att med ett par ord få motivera det votum, som jag kommer att avge i denna fråga.

Jag har icke deltagit i ärendets behandling i statsutskottet. Jag kommer att vid beslutets fattande följa utskottets majoritet och rösta för bifall till propositionen, men jag vill redan nu säga, att jag därmed icke binder mig för att tillstyrka bifall till den följdproposition, som föreligger till behandling i statsutskottet, om ett anslag för möblering av denna våning i ungefärligen samma omfattning som genom det senaste beslutet beträffande landsstatens löneroglering tillförsäkrats nytillträdande landshövding. Jag anser, att det ena alls icke följer av det andra.

Vad slutligen beträffar frågan om Preisiska huset är jag litet förvånad över att frågan om dess försäljning kommit upp i detta sammanhang. Denna fråga har tidigare behandlats i statsutskottet, och jag tillhörde dem, som då — 1917 eller 1918 tror jag, att det var — genomdrevo ett beslut om husets försäljning. När det skulle bli allvar av, ångrade man sig emellertid och detta på olika grunder. Man sade bland annat, att detta hus vore en sådan arkitektonisk pärla, att det endast kunde vara folk med statsutskottsledamöternas krassa uppfattning, som ville, att huset skulle försäljas och inredas till butiker och dylikt. Det vore inte staten värdigt att göra sig av med detta hus. Då, innan man börjat lägga ned en halv miljon kronor på huset till inredning med syfte särskilt på länsstyrelsens behov, förelåg frågan i aktuellt skick. När nu en sådan inredning skett till nyssnämnda kostnad, är det ju en något överraskande ståndpunkt, att man, innan denna renovering knappt hunnit genomföras, skall taga upp frågan om försäljning av huset för helt annat ändamål. Däremot tror jag som sagt, att det var ett misstag, när det tidigare beslutet om husets försäljning, som tillstyrktes av statsutskottet och till vilket jag livligt anslöt mig, icke i fortsättningen fick röna statsmakternas understöd.

Som frågan nu ligger, kommer jag, som sagt, att i omröstningen följa utskottet.

Herr Winberg: Man måste i alla fall få en egendomlig uppfattning av statsmakternas dispositioner i en fråga som denna, när man erinrar sig, att man för ett par, tre år sedan kom till riksdagen och sade, att det vore absolut nödvändigt att inköpa Rosenbad för 4,000,000 kronor, därför att man måste bereda lokalutrymme för en del ämbetsverk. Nu däremot kommer man och säger, att man där har haft lägenheter, som man icke vet, hur man skall få utnyttjade, och därför vill man nu använda dem för bostadsändamål. En dylik

*Ang.
beredande av
bostad
för lands-
hövdingen i
Stockholms
län m. m.
(Forts.)*

Ang.
beredande av
bostad
för lands-
hövdingen i
Stockholms
län m. m.
(Forts.)

hållningslöshet, höll jag på att säga, gör sannerligen icke ett så synnerligen lyckligt intryck på den, som något litet följer med förhållandena.

Jag skall icke blanda mig i debatten om hur många rum det gäller i Rosenbad. Men nog må jag säga, att det förefaller något underligt, när herr Kvarnzelius uppger, att det finns rum, som bara innehålla 4 eller 5 kubiketers utrymme och att där skulle vara något slags barnkammare. Det måste allt vara ganska små barn, eftersom höjden på rummen i huset är nära 4 meter. På samma sätt är det, när herr Kvarnzelius säger, att det ser synnerligen dystert ut där uppe i pensionsinrättningen, när man besöker den. därför att den enligt hans uppgift disponerar 10 rum, och han säger vidare, att framdeles skall pensionsinrättningen flytta in i en lägenhet vid Drottninggatan, där den får 16 eller eventuellt 20 rum. Då skulle det väl bli ohyggligt dystert, eftersom det är dystert nu, då den har 10 rum.

När man här frågar, varför det skall vara en sådan olikhet mellan Kungl. Maj:ts befallningshavande i Stockholms län och Kungl. Maj:ts befallningshavande i övriga län i avseende å bostadsförhållandena, så vill jag säga, att det föreligger dock en betydande skillnad. I de flesta övriga län ha vi t. ex. gamla slott, som byggts långt tillbaka i tiden, när Kungl. Maj:ts befallningshavande kanske var en institution av något andra mått än för närvarande — jag vill ju visst inte nedsätta den nuvarande institutionens betydelse, men man har ju i all fall tidigare byggt stora slottsliknande byggnader, som man nu har kvar och som man måste använda. Men därav följer väl inte, att man i ett fall som detta ovillkorligen skall tillämpa dessa mått från äldre tider och att det ovillkorligen skall vara ett tjugotal rum.

Man frågar också, hur man eljest skall kunna lösa bostadsfrågan för Kungl. Maj:ts befallningshavande i Stockholms län. Det förefaller åtminstone mig, som om detta icke vore den mest trängande bostadsfrågan för närvarande. Ty den, som har ett hyresbidrag på omkring 10,000 kronor, bör kunna skaffa sig en ganska lämplig bostad även här i Stockholm. Kan han inte det, kan man på allvar ifrågasätta, om han är lämplig för statstjänst. För min del anser jag visst inte, att denna bostadsfråga är så brännande, att det är den, som man för närvarande bör i första rummet intressera sig för.

Med anledning av de synnerligen svävande uppgifter, som här ha lämnats i vissa avseenden, och framför allt med hänsyn därtill att meningarna i denna fråga äro så delade, då det vidare i varje fall icke lär alldeles fullständigt kunna bestridas, att ett bifall till utskottets förslag på grundval av Kungl. Maj:ts proposition komme att i viss mån verka prejudicerande för lösningen av en del med denna fråga sammanhängande problem, samt i all synnerhet i betraktande av de argument, som framfördes, när riksdagen medgav inköpet av Rosenbad, anser jag, att för närvarande alla skäl tala för att man avslår det nu föreliggande förslaget. Jag hemställer därför om bifall till det yrkande i sådan riktning, som här framställts.

Herr statsrådet **Möller**: Jag hade inte tänkt begära ordet i denna diskussion, men jag måste säga, att jag icke riktigt kan fatta den föreställningen, att ett beslut i överensstämmelse med statsutskottets hemställan skulle *prejudicera* för framtiden i fråga om det Preisiska huset. Det är ganska uppenbart, att så pass ont om ämbetslokaler som det för närvarande är i Stockholm, kan det Preisiska huset knappast säljas, med mindre andra lokaler anskaffas för länsstyrelsen. Det vill med andra ord säga, att det uppkommer en den stockholmska länsstyrelsens byggnadsfråga, och det kan ju hända, att det kan visa sig lämpligt att vid något tillfälle bygga en annan ämbetsbyggnad åt Stockholms länsstyrelse för att göra det Preisiska huset disponibelt för försäljning. Detta är emellertid en fråga, som jag för ögonblicket icke har nå-

gon anledning att taga ställning till. Men om det skulle komma att ske, förefaller det ganska naturligt, att man då bygger så stort, att där kan inrymmas en boställsvåning åt landshövdingen. Då ligger ju saken för Stockholms län ungefär på samma sätt som det ligger till för de flesta andra länsstyrelser och landshövdingar i landet. Skulle då den omständigheten, att landshövdingen intill dess detta eventuellt kommer att ske bo i Rosenbad, utgöra ett definitivt hinder för ett sådant arrangemang? Det kan jag absolut inte förstå. Är det så, att man beslutar bygga för länsstyrelsen och sälja Preisiska huset samt därvid bygger tillräckligt rymligt för att landshövdingen skall kunna få boställsvåning i det nya huset, är det väl självfallet, att han kommer att flytta dit, och då kommer bostaden i Rosenbad att återigen bliva ledig för andra ändamål.

Men att ett beslut i positiv riktning i överensstämmelse med statsutskottets förslag skulle bliva prejudicerande i denna sak, är argument fullständigt i luften. Å andra sidan får jag ju personligen bekänna, att herr Ekmans replik, att om man tänkte sälja det Preisiska huset, borde man inte gärna ha reparerat det först för en halv miljon kronor, ändå har rätt mycket för sig. Jag tror emellertid, att det är fel, om första kammaren går ut från att det nu fattas beslut i frågan, huruvida Preisiska huset skall säljas eller icke. Det är en slutsats, som alldeles säkert är fullständigt obefogad. Därvidlag ha statsmakterna, oavsett huru beslutet i nu föreliggande fråga utfaller, fullkomligt fria händer för framtiden.

Sedan må det tillåtas mig att bidra till slitande av tvisten mellan herr Kvarnzelius och herr Rosén om storleken av den bostadsvåning det gäller. Det är ändå litet oförsiktigt, herr Rosén, att yttra sig i denna sak, om man icke har besett de lokaler det är fråga om. Jag har för min del, då ju saken i viss mån rör socialdepartementet, besökt lokalerna i Rosenbad, och jag kan icke finna annat än att våningen i och för sig är lämplig för det ändamål, som nu föreslås, eller till landshövdingebostad. Den omfattar *icke mer än* tio rum plus två jungfrukammare och det lilla extra kontorsrum, som kommunikationsministern talade om. Jag tror inte, att det är någon överdrift att säga, att detta i jämförelse med landshövdingars bostadsförhållanden i allmänhet är en ganska ringa bostad. Landshövdingen kommer naturligtvis att använda även representationsvåningen, men om man till denna räknar tre à fyra rum, så omfattar hans egentliga bostad inte mer än högst sju, antagligen sex rum.

Om man sedan överhuvud taget tycker, att alla landshövdingar bo för fint och bra, är det en annan sak, men att här liksom alldeles särskilt skruva ned landshövdingen i Stockholms län är jämförelse med andra tycker jag inte är befogat. Man kan eventuellt tänkas vilja fastställa en ny princip för ordnandet av landshövdingarnas bostadsfrågor, men man bör icke börja med en ny princip tillämpning i ett sådant här alldeles enstaka fall. Det skulle för övrigt till en viss grad strida mot det beslut, som fattades i föl vid genomförandet av löneregleringen för länsstyrelserna.

Då herr Winberg yttrade, att det här förekommit svävande uppgifter, så vill jag säga, att det visst icke är fallet. Det finnes två uppgifter, som stå mot varandra. Den ena är riktig, och den andra är oriktig. Något mer svävande finnes det icke i denna sak.

Jag skall icke här yttra mig särskilt om övriga sidor om saken. Jag fick uppriktigt sagt samma intryck som herr Kvarnzelius, när jag såg på pensionsinrättningens lokaler i den våning, som det här är fråga om. Det är naturligtvis charmant för den allmänna pensionsinrättningen att ha dessa lokaler, men nog verkade det på mig som en ganska besynnerlig användning av utrymmena. Hur många personer, som sutto där, kan jag icke erinra mig,

Ang.
beredande av
bostad
för lands-
hövdingen i
Stockholms
län m. m.
(Forts.)

Ang.
beredande av
bostad
för lands-
hövdingen i
Stockholms
län m. m.
(Forts.)

men jag vill icke påstå, att det föreföll mig att vara någon god hushållning att ha ifrågavarande inrättning, i varje fall med dess nuvarande storlek, inhyt i dessa lokaler.

Jag vågar alltså för min del hemställa, att kammaren måtte följa statsutskottet. Jag tror, att det är befogat, att Stockholms läns landshövdingens bostadsfråga nu äntligen bringas till en lösning på annat sätt än som hittills har skett, och det vore i mitt tycke ganska oresonligt av statsmakterna, om man nu icke skulle gå ett, som det förefaller mig, fullkomligt berättigat krav till mötes.

Herr Nilsson, Petrus: Tillika med herr Olsson i Kullenbergstorp har jag vid detta utlåtande avgivit en reservation. Att densamma icke har något särskilt yrkande, beror icke på att jag har en annan uppfattning än övriga reservanter uttalat. Jag anser icke, att man bör taga Rosenbadshuset med dess centrala läge i närheten av riksdagshuset, kanslihuset och en del centrala ämbetsverk, vilket inköpts för att bereda tillgång till ämbetslokaler, i anspråk för bostadsändamål. Har man en gång inrett en bostadsvåning där, så inser nog litet var av riksdagens ledamöter, att det icke torde vara så lätt att sedan få det ändrat. Om man nu nedlägger kostnader därpå, låt vara, som det påstås, icke så stora — det kan dock hända, att de under utförandet komma att avsevärt överstiga vad man tänkt sig — tror jag icke, att det blir så lätt att få landshövdingen därifrån, även om man nu gör ett uttalande i den riktningen. Jag tror, att det är lämpligare att låta frågan vila, tills den kan tagas upp i samband med försäljningen av Preisiska huset och byggandet av nya lokaler för länsstyrelsen i Stockholms län. Majoriteten lika väl som reservanterna och även statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet samt socialministern ha här uttalat, att man verkligen bör pröva, huruvida en försäljning av Preisiska huset skall äga rum. Då vore det väl lämpligt, att föreliggande ärende vilar, tills den frågan upptages, så att man kan lösa detta i ett sammanhang. Det är ju också en fördel, om landshövdingen har sin bostad i samma hus, där ämbetslokalerna äro belägna. Att en sådan anordning är lämplig, känna vi till litet var ifrån landsbygden, och i detta avseende är det nog samma förhållande med Stockholms län. Skulle landshövdingen i Stockholms län ännu några år behöva hyra sig bostad, torde det icke vara svårt att i Stockholm med de möjligheter, som här finnas, uppbringa en för honom lämplig sådan.

Under sådana förhållanden anser jag, herr vice talman, att det är lämpligast att låta förevarande fråga vila och att reservera utrymme på Rosenbad till annat ändamål. Även om man kan säga, att de kanske äro för stora för pensionsinrättningen, så är jag förvissad om att det finnes åtskilliga andra ämbetsverk, som inom de närmaste åren hava behov av ökat utrymme. Jag är således förvissad därom, att ifall man nu reserverar dessa utrymmen, så komma de mycket väl att behöva tagas i anspråk.

Jag ber alltså, herr vice talman, att få yrka avslag på utskottets utlåtande och den kungl. propositionen.

Herr Widell: Herr förste vice talman! Jag hade icke tänkt yttra mig vidare i denna debatt, men jag uppkallades av herr Borells förklaring, att länsstyrelsen i Stockholms län borde ha lokaler i närheten av de centrala verken. Jag vill med anledning därav endast erinra kammaren, att även om länsstyrelsen i Stockholms län skulle få sina lokaler, låt oss säga, uppe vid Östra station, så bleve dock avståndet till de centrala verken för denna länsstyrelse vida kortare än för alla andra länsstyrelser i hela riket. Det skälet torde därför icke spela någon som helst roll.

Till herr Ekman vill jag i korthet säga, att det förhållandet, att riksdagen 1920 fattade ett beslut, som jag för min del, liksom han, anser oklokt, icke kan vara något skäl, att man nu i dag skall fatta ytterligare ett beslut, som kan anses oklokt. Och min övertygelse, att ett beslut om bifall till utskottets hemställan är oklokt, har den förda debatten icke på något sätt kunnat rubba. Det anförande, som nyss hållits från statsrådsbänken, torde tvärtom hava klart och tydligt visat, att om riksdagen bifaller Kungl. Maj:ts föreliggande proposition, finns det ingen som helst anledning att antaga, att frågan om Preisiska husets försäljning eller disposition på annat sätt under en närmare framtid kommer att upptagas till prövning.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr **Rosén**: Fastän socialministern lämnat kammaren, måste jag dock säga ett par ord.

Jag har under debatten upplyst, att pensionsinrättningen disponerar den våning, som säljaren av huset disponerade, när staten köpte byggnaden. Denna våning omfattar enligt kontraktet mellan säljaren och staten aderton rum plus ett litet kontorsrum. Enligt vad pensionsinrättningens direktör upplyst mig om är ifrågavarande våning avsedd att upplåtas som bostad åt landshövdingen. Om några av de rum, som voro där, när herr Liberg sålde huset, icke finnas, så måste de vara avskaffade på något sätt.

Kommunikationsministern hade en replik till mig. Han ville göra ett berättigande av vad jag sagt i ett föregående anförande. Jag vill i anledning härav blott säga, att det vore önskvärt, att de, som deltaga i debatterna, ville följa med och höra vad som förekommer. I så fall bleve en del sådant korrigerande överflödigt.

Herr **Kvarnzelius**: Jag måste finna det anmärkningsvärt, att herr Rosén fortfarande vidhåller, att det är flera rum än vad som här upprepade gånger meddelats. Vi diskutera ju inte Libergs våning, utan vi diskutera frågan om vilka rum som skulle upplåtas åt landshövdingen i Stockholms län. Det är inte fråga om den Libergska våningen i vidare omfattning i varje fall. Man kan ju tänka sig, att en del av de rum, som Liberg förfogade över, nu disponeras för något annat ändamål, och att de inte nödvändigt behöva vara borteliminerade ur tillvaron, därför att de icke skulle ingå i landshövdingebostaden.

Herr **Rosén**: Då måste jag be herr Kvarnzelius upplysa mig om till vilket ändamål de rum utöver dessa tio eller tolv skola användas, som pensionsinrättningen i dag på förmiddagen disponerade. Den disponerade nämligen över aderton rum.

Herr **Kvarnzelius**: Det är en sak, som jag inte har någon som helst anledning att gå in på prövning av. Ifall pensionsinrättningen har flera rum, vilket jag svävar i okunnighet om, förutsätter jag, att de disponeras på något annat sätt. I varje fall är det inte mer än dessa 10 rum, jungfrukammare och kök, som det i dag skall beslutas om. Hur de andra rummen skulle disponeras, är en sak, som jag inte haft anledning att ägna någon som helst uppmärksamhet åt.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr förste vice talmannen i enlighet med de därunder förekomna yrkandena gjorde propositioner, först på bifall till samt vidare på avslag å vad utskottet i det nu förevarande utlåtandet hemställt; och förklarade herr förste vice talmannen, sedan han upp-

*Ang.
beredande av
bostad
för lands-
hövdingen i
Stockholms
län m. m.
(Forts.)*

Ang.
beredande av
bostad
för lands-
hövdingen i
Stockholms
län m. m.
(Forts.)

repat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Rosén* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 73, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställan.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen efter förnyad uppläsning anslagits, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr förste vice talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr förste vice talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Rosén* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst namnupprop; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 50;

Nej — 43.

Herr förste vice talmannen uppstod nu och avlägsnade sig, varefter ledningen av kammarens förhandlingar återtog av herr andre vice talmannen.

Föredrogos ånyo bevillningsutskottets betänkanden:

nr 30, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till vissa ändringar i förordningen den 9 juni 1911 (nr 80) med tulltaxa för inkommande varor samt i den vid sagda förordning fogade tulltaxa;

nr 31, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tullfrihet för cyanväte; samt

nr 32, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående fortsatt tillämpning av förordningen den 17 maj 1923 (nr 113) om utgörande av en särskild stämpelavgift i vissa fall vid köp, byte eller införsel till riket av pärlor med flera lyxvaror.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo bankoutskottets utlåtanden:

nr 29, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning om ytterligare anslag för utförande av en vattenanläggning vid Tumba bruk; och

nr 30, i anledning av väckt motion om årligt understöd åt förre soldaten A. Ågren.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning av första lagutskottets utlåtande nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 20 juni 1924 om viss panträtt i spannmål, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Herr **Thulin** erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Med hänsyn till den instundande påskhelgen ber jag få föreslå, att kammaren ville besluta att utsträcka motionstiden för

Kungl. Maj:ts proposition nr 217 med förslag till förordning angående tillverkning och beskattning av brännvin m. m.;

Kungl. Maj:ts proposition nr 218 med förslag till bestämmelser angående arvode och ersättning åt viss kontrollpersonal m. m.; och

Kungl. Maj:ts proposition nr 220, angående ändrad lydelse av § 7 mom. 2 och § 8 i förordningen den 18 juni 1864 angående utvidgad näringsfrihet, till det plenum, som infaller näst efter 20 dagar från propositionernas avlämnande.

Denna hemställan bifölls.

Upplästes och lades till handlingarna följande från justitiedepartementet ankomna

Protokoll, hållet inför statsrådet och chefen för justitiedepartementet den 23 mars 1926.

Till justitiedepartementet hade från länsstyrelsen i Stockholms län insänts en den 19 mars 1926 dagtecknad riksdagsmannafullmakt av innehåll, att, sedan folkskolläraren Nils Adolf Berge blivit för Stockholms läns och Uppsala läns valkrets utsedd till ledamot av riksdagens första kammare för en tid av åtta år, räknade från och med den 1 januari 1923, men denna plats blivit ledig, vid förrättning enligt 26 § av lagen om val till riksdagen P. H. Sjöblom, Schebo bruk, blivit utsedd att inträda såsom ledamot av nämnda kammare för tiden till den 1 januari 1931.

Vid den granskning av fullmakten, som företogs inför statsrådet och chefen för justitiedepartementet samt vidare av vederbörande fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, framställdes mot fullmakten icke någon anmärkning.

Protokoll över vad sålunda förekommit skulle jämte den granskade fullmakten överlämnas till kammaren.

I ämbetet:

Erik M. Kellberg.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 104, i anledning av vissa utav Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln gjorda framställningar angående anslag till folkskoleseminarierna;

nr 105, i anledning av väckta motioner angående förhandlingar mellan staten och Stockholms stad om nordöstra förortsbanans infart till staden;

nr 106, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda fram-

ställning om anslag till kraftledningslånefonden m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 107, i anledning av riksdagens år 1925 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden 1 juli 1924—30 juni 1925;

nr 111, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation av stifts- och läroverksbiblioteket i Linköping; samt

nr 112, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ny- och ombyggnader vid den Skytteanska lappfolkskolan i Täarna.

Anmäldes och bordlades

konstitutionsutskottets utlåtande nr 21, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående beredande av möjlighet för kyrkliga kommuner att införa kyrkofullmäktige m. m.;

statsutskottets utlåtanden:

nr 74, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående beviljande av lån till aktiebolaget svenska Amerikalinjen för anskaffande av fartyg till uppehållande av bolagets regelbundna ångbåtsförbindelse mellan Sverige och Amerikas Förenta Stater;

nr 75, i anledning av Kungl. Maj:ts under fjärde huvudtiteln gjorda framställning i fråga om kostnaden för förläggning av skeppsgossar till Nya Varvet;

nr 76, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för beredande av ökade förmåner åt personal, tjänstgörande å undervattensbåt;

nr 77, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning angående ersättningar åt vissa befattningshavare inom utrikesförvaltningen eller deras rättsinnehavare för förluster försakade i samband med tjänstgöring i Ryssland jämte en i ämnet väckt motion;

nr 78, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ansökningar av landsfiskalerna Gustaf Insulander och Emil Lundgren i fråga om ersättning för vissa belopp, som förskingrats av dem underlydande fjärdingsmän;

nr 79, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under sjunde huvudtiteln gjorda framställning angående anslag till täckande av kostnader för dyrtidstillägg åt befattningshavare i statens tjänst vid de till finansdepartementet hörande ämbetsverk och kårer; samt

nr 80, i anledning av väckta motioner beträffande Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om fastighetstaxering år 1927 m. m.;

bevillningsutskottets memorial och betänkande:

nr 33, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande utskottets betänkande i anledning av väckta motioner om höjning av tullen å fönsterglas; samt

nr 34, i anledning av väckt motion om viss ändring i § 19 frihamnsförordningen; ävensom

andra lagutskottets utlåtande nr 16, i anledning av väckta motioner om förlängt anstånd med ordnande av de i 31 och 33 §§ i lagen om fattigvården omförmälda anstalter.

Justerades protokollsutdrag för denna dag samt protokollen för den 17 och den 19 innevarande månad.

Då alla ärenden på föredragningslistan redan blivit behandlade, medgav kammaren, på framställning av herr andre vice talmannen, att de anslag, som utfärdats till sammanträdets fortsättande på aftonen, finge medtagas.

Kammarens sammanträde avslutade kl. 4.50 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.
